

Sosyal Bilimler
Enstitüsü

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI
YÖNETİŞİM VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI BİLİM DALI

**SEKTÖREL DERNEKLERİN YÖNETİŞİM VE
AĞ İLİŞKİLERİ:
MEVZUAT DÜZENLEMELERİNE ETKİ**

Yüksek Lisans Tezi

SİBEL PALACIOĞLU

İstanbul, 2020

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI
YÖNETİŞİM VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI BİLİM DALI

SEKTÖREL DERNEKLERİN YÖNETİŞİM VE
AĞ İLİŞKİLERİ:
MEVZUAT DÜZENLEMELERİNE ETKİ

Yüksek Lisans Tezi

SİBEL PALACIOĞLU

Tez Danışmanı:
Prof. Dr. Yüksel DEMİRKAYA

İstanbul, 2020

GENEL BİLGİLER:

Adı ve Soyadı : Sibel Palacıoğlu
Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Yüksel Demirkaya
Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans – 2020
Anahtar Kelimeler : Sivil Toplum, Dernekler, Sektörel Dernekler,
İş Örgütleri, Yönetişim, Lobicilik, Mevzuat
Düzenlemeleri.

ÖZET

Son iki yüzyılını “*gerileme-savaş-gerilemeye karşı mücadele-modernleşme çabaları- modernleşmeye karşı çıkanlar-demokratik açılım-baskı-yeniden açılım*” sarmalında geçiren 621 yıllık büyük bir İmparatorluğun bakiyesi olan Türkiye’de örgütlü sivil toplum, Cumhuriyet döneminde özellikle çok partili sisteme geçişle birlikte, siyasette etkin olma çabası içerisinde olmuştur. 1960’lardan en son 15 Temmuz 2016’ya kadar yaklaşık her 10 yılda bir darbe, muhtıra, darbe girişimi altında kalınması Sivil Toplum Örgütlerinin gelişimini yavaşlatsa da, durduramamıştır.

İş dünyasının örgütlenmesi ile ilgili Cumhuriyet dönemi gelişmeleri de benzer bir seyir izlemiştir. Odalar, borsalar, birlikler, vakıflar vb. örgütlenmelerin üzerine 1950’lerde ilaç ve müteahhitlik sektörlerinde kurulan Dernekler ile başlayan sektörel örgütlenme çabaları, Türkiye’de ve Dünya’da yaşanan ekonomik gelişmelere bağlı gelişmiştir. Kuruluştaki adıyla, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ilişkiler ve petrole bağımlılık, yeni kentleşme, tarım ve gıdaya bağlı ekonomiden, sanayi ve hizmet sektörlerine geçiş, sektörel derneklerin kuruluşunu da beraberinde getirmiştir.

Birlikte hareket ederek gücünü ve etkinliğini artırmak, siyasal ve ekonomik hayatta üyeleri adına kazanımlar elde etmek sektörel derneklerin en temel kuruluş

amacıdır. Bunu sağlamanın yolu da kuşkusuz, baskı grubu olarak, mevzuatı ihtiyaçları doğrultusunda dñzenletebilmekten geçmektedir. Tezimin amacı, genelde iş örgñtlerinin, özelde sektörel derneklerin bu yöndeki etkilerini ortaya çıkarmaktır. Derneklerin yapısından talep ettikleri dñzenlemelere, taleplerin iletiliş şeklinden yöntemine, taleplerinin gerçekteşme düzeyine, siyasal güç ile ilişkilerine pek çok konu mercek altına alınacaktır.

Türkiye ekonomisinin kalbi olarak milli hasılanın ¼'ten fazlasını, dış ticaretin yarısına sahip İstanbul merkezli gerçekteştirilen ve iş dünyasının etkin pek çok iş dünyası örgñtü yöneticisi ile yapılan görüşmeler ve bir dernek yöneticisi olarak bizzat yaşadığım deneyimler de literatürün üzerine tezin şekillenmesini sağlayacaktır.

GENERAL INFORMATION

Name and Surname : Sibel Palacioğlu
Field : Political Science and Public Administration
Supervisor : Prof. Dr. Yüksel Demirkaya
Degree Awarded and Date : Master Thesis – 2020
Keywords : Civil Society, Associations, Sectoral Associations, Business Organizations, Governance, Lobbying, Legislation Regulations

ABSTRACT

Organised Civil Society has always been in a struggle for achieving a place in policy making, especially after the establishment of multi party system of the Republic of Turkey, which is the follower of a great empire of 621 years, of which last 2 centuries face the vicious circle of, *“decline in all areas-battles-modernisation efforts to stop decline- resistance to modernisation – democratic initiatives – pressure of the monarchs”* and so on. The interruptions of democracy starting in 1960 till 15 July 2016, with almost every decade repeating coup detats or coup attempts could not stop, but slow down the progress of organised sivil society movement.

Same path has been followed by the business society organizations during the republican period. In addition to the newly established chambers, unions, foundations, etc,, sectoral differentiation efforts in organizations which started in 1950’s with the associations founded in pharmaceuticals and construction sectors moved in parallel with the developments in Turkey’s and World economy. Relations with the then called European Economic Community, dependency on petroleum, emerging urbanization, shifting economy to industry and services from agriculture and foodstuffs etc. has all brought new associations.

Increasing power and efficiency by collective activity and achieving political and economic gains on behalf of their members, is the basic underlying target of

existence. The best way to reach this aim, is definitely be possible by having the legislation designed according to their will. The purpose of my thesis is to reveal out the efficiency of the business civil societies in general and associations in particular. This study focuses on many subjects varying from the structure of associations, to the matters demanded, from the form of submission, to the method of submission, as well as the realization of demanded matters and the relations with the ruling authority.

Istanbul, the heart of Turkey's economy, is chosen as the field of this study because of representing more than a quarter of national production and half of foreign trade. Interviews with various outstanding associations, in addition to Chambers of Trade and Commodity Exchange, as well as my personal experience as an association Secretary General has shaped this thesis.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında kuşkusuz engin bilgisi ve tecrübesi ile konuya hakimiyeti ile, benim en önemli yönlendiricim olan Danışmanım Sayın Prof. Dr. Yüksel Demirkaya'ya teşekkürü borç bilirim. Değerli Hocamın yetiştirdiği binlerce öğrencisinden biri olmak yanında, her öğrenci için belki de gelecekte akademik hayata evrilecek bu çok önemli adımda, elinden tuttuğu öğrencilerinden biri olmak her zaman için onur vesilesi olacaktır.

Tez çalışmamın konusu olarak seçtiğim Derneklerin ülkemizdeki en önemli temsilcilerinden olan başta ZÜCDER Başkanı Sayın Mesut Öksüz ve tüm Yönetim Kurulu üyelerimize,

Yıllarca gururla hizmet verdiğim İstanbul Ticaret Odası Başkanlık ve Genel Sekreterlik Müdürlüğü'ne,

Tezimle ilgili yaptığım mülakatta yönelttiğim sorulara içtenlikle cevaplarını esirgemeyerek katkı sunan PAGDER, MOBSAD, TUSİD, PASDER, DAHAİYYARGI, AGİD, SEDEFED, TUSİD, İSTİB yöneticilerine, içten şükranlarımı sunarım.

Ve tabi ki, son olarak bu çalışma sırasında kendilerinden esirgemek durumunda kaldığım zamana karşı sabırla desteklerini her zaman hissettiren sevgili çocuklarım ve sivil toplumdaki tecrübesi ile arkamda duran eşim Tezer Palacioğlu'na, bana yapabileceğim inancını veren yüksek lisans hocalarıma, manevi destek veren çalışma arkadaşlarıma ve yüksek lisansta sınıf arkadaşım olan ve tez aşamamda da beni motive eden Nuran Kesen'e ve tüm dostlarıma teşekkür ederim.

Hayatta en hakiki mürşit olan ilime küçük de olsa bir katkıda bulunabildiysem mutlu olacağım.

*Saygılarımla,
Sibel Palacioğlu*

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
TABLO LİSTESİ	iii
ŞEKİL LİSTESİ	iv
KISALTMALAR	v
 1. GİRİŞ	 1
1.1. Tezin Konusu	1
1.2. Tezin Kapsamı	2
1.3. Tezin Amacı	3
1.4. Tezin Özgünlüğü	4
1.5. Araştırma Yöntemi	7
1.6. Araştırma Soruları	8
1.7. Tezin İçeriği	10
 2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: YÖNETİŞİM VE SİVİL TOPLUM	 12
2.1. Yönetişim	12
2.2. Sivil Toplum ve Sivil Toplum Kuruluşları	15
2.2.1. Sivil Toplum Kavramı	15
2.2.2. Neden Sivil Toplum?	17
2.2.3. Sivil Toplum Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Düşünsel Temeli	24
2.3. Türkiye’de Sivil Toplum	32
2.3.1. Tarihsel Gelişim	32
2.3.2. Türkiye’de STK’larla İlgili Temel Düzenlemeler	36
2.3.3. Sivil Toplum Kuruluşları ve Çeşitleri	40
2.3.4. İş Örgütlerinin Çeşitleri ve Kurumsal Yapıları	42
2.3.4.1. Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları	43
2.3.4.2. Esnaf Odaları	47
2.3.4.3. Konfederasyon ve Federasyonlar	50
2.3.4.4. Dernekler	51
2.3.5. Türkiye’de Derneklerle İlgili İstatistikler	53
 3. İŞ ÖRGÜTLERİ BAĞLAMINDA MESLEKİ VE DAYANIŞMA DERNEKLERİ	 58
3.1. Türkiye’de Mesleki Ve Dayanışma Dernekleri	58
3.2. Temsilde Önde Gelen İşadamları Dernekleri	62
3.3. Türkiye’de Sektörel Dernekler	63

3.3.1. Sektörel Derneklerin Türkiye’de Tarihi Gelişimi.....	64
3.3.2. Sektörel Derneklerin Yasal Çerçevesi	66
3.3.3. Türkiye’de Sektörel Derneklerin Ulusal ve Uluslararası Ağ İlişkileri	67
3.3.3.1. Ticaret ve Sanayi Odaları	69
1.3.3.2. Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Koordinasyon Kurulu	76
3.3.3.3. TİM ve İhracatçı Birlikleri	79
1.4. Sektörel Derneklerin Dünya’da Yapılanmaları (Avrupa Bir.ve ABD)	80
3.4.1. Avrupa’da Sektörel Dernek Yapılanması	80
3.4.2. ABD’de Sektörel Dernek Yapılanması	85
4. SEKTÖREL DERNEKLERİN MEVZUAT DÜZENLEMELERİNE ETKİSİ	91
4.1. Sektörel Derneklerde Hedefe Giden Yol Olarak: Lobicilik.....	91
4.2. Literatürde Stk’ların Mevzuata Etki Çalışmalarına Örnekler ...	93
4.3. Sektörel Derneklerle Saha Çalışması	99
4.3.1. Yöntem ve Görüşmeler	99
4.3.2. Saha Çalışması Çıktıları	103
4.3.2.1. Derneklerin Mevcut Durumu	103
4.3.2.2. Konular Bazında Ortak Mevzuat Düzenleme Talepleri	107
4.3.2.3. Taleplerin Gerçekleştirilme Durumu.....,,,,,,,	112
5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	115
KAYNAKÇA	122

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1: Tez Kapsam Haritası.....	3
Tablo 2: Tez Araştırma Soruları.....	9
Tablo 3: Mesleki ve Dayanışma Dernekleri (İlk 10 İl-Adet-17.3.2020 İtibariyle).....	61
Tablo 4: Gönüllü Faaliyetlere Katılım (Resmi ve Gayriresmi Olarak)	82
Tablo 5: Gönüllü Faaliyetlerine Katılmama Nedenleri.....	83
Tablo 6: Yapılan Mülakatlar Sonucu Sayısal Olarak Kabul Edilen veya Edilmeyen Dernek Görüş ve Talepleri	114

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No.
Şekil 1: Yıllar İtibariyle Faal Dernek Sayısı (Adet-17.3.2020 İtibariyle)....	54
Şekil 2: Yıllar İtibariyle Derneklere Üye Sayısı (Adet-17.3.2020 İtibariyle).....	55
Şekil 3: Cinsiyete Göre Dernek Üyesi (Sayı-Bin kişi-17.3.2020)	55
Şekil 4: Bölgeler İtibariyle Tüm Derneklerin Dağılımı (Adet-17.3.2020 İtibariyle)	56
Şekil 5: Faaliyet alanlarına göre dernekler (Adet-17.3.2020 İtibariyle).....	58
Şekil 6: İller İtibariyle Tüm Dernekler/Mesleki Dernekler Dağılımı (Adet-17.3.2020 İtibariyle).....	59
Şekil 7: Mesleki ve Dayanışma Dernekleri (Altgruplar - % Pay-17.3.2020 İtibariyle).....	60
Şekil 8: İllere Göre Mesleki Dernekler (Adet-17.3.2020 İtibariyle).....	62
Şekil 9: Gönüllü Faaliyetlere Katılım (Resmi ve Gayrıresmi Olarak)	81
Şekil 10: Firmaların İşbirliği Ortakları (%).....	87
Şekil 11: İlerleme İçin İşbirliğine İnanma Durumu (%).....	87
Şekil 12 : İşbirliği Nedenleri (%).....	89
Şekil 13: İşletmelerin Birliktelikten Aldığı ve Verdiği	90

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
ARED	Açık hava ve Endüstriyel Reklamcılar Derneği
ARGE	Araştırma Geliştirme
AVM	Alışveriş Merkezi
BM	Birleşmiş Milletler
BSMV	Bankacılık ve Sigortacılık İşlemleri Vergisi
DAHAİYİYARGI	Daha İyi Yargı Derneği
DB	Dünya Bankası
DCÜD	Demir Çelik Üreticileri Derneği
DEİK	Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
EBS	Eğitim Bir Sen
EESC	Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi
ERG	Eğitim Reformu Girişimi
ETÜDER	Ev Dışı Tüketim Tedarikçileri Derneği
EUROCHAMBERS	Association of European Chambers of Commerce and Industry-Avrupa Odaları Federasyonu
EVFED	Ev ve Mutfak Eşyaları Federasyonu
ICC	International Chamber of Commerce-Uluslararası Ticaret Odası
IMF	International Monetary Fund-Uluslararası Para Fonu
İMSAD	Türkiye İnşaat Malzemesi Sanayicileri Derneği
İSTESOB	İstanbul Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği
İSTİB	İstanbul Ticaret Borsası
İTO	İstanbul Ticaret Odası
KDV	Katma Değer Vergisi
KGF	Kredi Garanti Fonu
KOBİ	Küçük ve Orta Boy İşletmeler
LDT	Liberal Düşünce Topluluğu
MD	Madde
MGK	Milli Güvenlik Konseyi
MOBSAD	Mobilya Sanayi İşadamları Derneği
MÜSİAD	Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği
NGO	Non-Governmental Organization-Hükümet Dışı Örgütler
ODA	Ticaret veya Sanayi Odası

OECD	Organisation for Economic Cooperation and Development- Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
ÖTV	Özel Tüketim Vergisi
PAGDER	Plastik Sanayicileri Derneği
PAGEV	Plastik Sanayicileri Araştırma Geliştirme ve Eğitim Vakfı
PASDER	Paslanmaz Çelik Sanayicileri Derneği
RG	Resmi Gazete
SCO	Sivil Society Organisations-Sivil Toplum Kuruluşları
SEDEFED	Sektörel Dernekler Federasyonu
SETA	Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
STA	Serbest Ticaret Anlaşması
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TAK-VA	Tarımsal Kalkınma Vakfı
TED	Türk Eğitim Derneği
TEGV	Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı
TESK	Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu
TGSD	Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği
TİM	Türkiye İhracatçılar Meclisi
TİSD	Türkiye İlaç Sanayicileri Derneği
TKSD	Türkiye Kimya Sanayicileri Derneği
TMB	Türkiye Müteahhitler Birliği
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÖZOK	Türkiye Özel Okullar Derneği
TSE	Türk Standartları Enstitüsü
TTYD	Türkiye Turizm Yatırımcıları Derneği
TUGEV	Turizm Geliştirme Vakfı
TUSİD	Endüstriyel Mutfak, Çamaşırhane Servis ve İkram Ekipmanları Sanayici ve İşadamları Derneği
TÜRKONFED	Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu
TÜSEV	Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı
TÜSİAD	Türk Sanayici ve İşinsanları Derneği
UNDP	United Nations Development Programme- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNICE	Union of Industrial and Employers' Confederations of Europe Avrupa İşverenler Konfederasyonu ve Sanayicileri Birliği
YASED	Uluslararası Yatırımcılar Derneği
YOİKK	Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu
ZÜCDER	Züccaciyeciler Derneği

1. GİRİŞ

1.1. Tezin Konusu

Tarih biliminden, özellikle yönetim bilimi tarihinden yaptığımız çıkarımlara göre binlerce yıldır insanlar bireysel değil de toplu halde hareket ettiklerinde istediklerini daha rahat elde ettiklerini öğrenmiş ve bu çerçevede çeşitli isimler altında birleşerek ortak çıkarlar konusunda hareket etmişlerdir.

I. Dünya savaşının hemen ertesinde 1919'da "barış tüccarları" olarak kurulan 100'ün üstünde ülkede 45 milyon şirketin temsilcisi olma iddiası ile kendisini Dünya çapında en büyük ve eski iş örgütü olarak tanımlayan, Uluslararası Ticaret Odası iş örgütlerini üyelerinin çıkarlarını gerçekleştirmeye çalışan, KOBİ'lerin oluşturduğu yerel küçük derneklerden, sektör bazlı sanayi örgütlerine, büyük ölçekli firma üyeliklerine açık örgütlere, her sektörden ulusal üyeliğe açık örgütlenmeler olarak tanımlamaktadır. (ICC, 2015, s.7) En küçük ölçekte ve alanda faaliyet gösterenden, ulusal düzeyde hatta küresel düzeyde üyelerinin çıkarları doğrultusunda ticaretin kurumsal, idari, hukuki, coğrafi, siyasi ve benzeri tüm yönleriyle geliştirilmesi için çalışan iş STK'larının, üyelerinin çıkarlarını savunma konusunda, özelde yasal düzenlemelere etkileri, etkinliklerinin ve eksiklerinin belirlenmesi için önemli olacağı düşünülmektedir.

Bu tez çalışmasında, sivil örgütlenmeler altında sosyal hak ve çıkarlarını koruma çerçevesinde çeşitli amaçlarla oluşturulan sivil toplum kuruluşlarına genel çerçevede bakılmış; bir çeşit sivil toplum örgütü olan, Türkiye'de sayıları 400'ü aşan, ancak toplum tarafından çok da bilinmeyen, bugüne kadar yeterli ölçüde incelenmemiş "sektörel dernekler"in ne olduğu, amaçları, çeşitleri, Türkiye'deki başlıcaları, diğer derneklerden farklarının ne olduğu, bunların arasındaki örgütlenme biçimleri, hukuksal yapıları, işleyişleri, ulusal/uluslararası ağları, yönetişimde nasıl bir yer aldıkları analiz edilmiş, diğer bir ifade ile sektörel dernekçilik derinlemesine incelenmiştir.

Sektörel derneklerin bu unsurları açıklanıp, mevzuat düzenlemelerindeki etki araştırılırken, konu baştan ele alınarak önce sivil toplum ve örgütlenmeler incelenmiş, sivil toplumun içerisinde yer alan iş dünyası örgütlenmelerine ve buradaki önemli

başroller olan, sektörel derneklerin önemli ağırları arasında yer alan diğer kurum ve kuruluşlar ile benzer yapılar da analiz içinde değerlendirilmiştir.

1.2. Tezin Kapsamı

Tezin konusu ve amacı doğrultusunda hangi alanları ve coğrafi bölgeleri kapsayacağı, işlevleri doğrultusunda analizi yapılacak konular ile yapılacak saha-vaka çalışmaları ile ilgili yapılan hedef başlıklar aşağıda tabloda yer almaktadır. Buna göre tezimizde konunun anlaşılabilmesi açısından, yönetim, sivil toplum ve sivil toplum kuruluşları ile incelemiş olduğumuz iş örgütleri ve özelde derneklerin tanımları verilmiş, düşünsel altyapı ve tarihsel gelişim konuya yabancı olanlar için ele alınmıştır.

Tezimizin araştırma sahası ülkemiz için en büyük gösterge olan İstanbul ilidir. Merkezleri İstanbul'da olmakla beraber Türkiye'nin çeşitli illerinde örgütlenmiş, faaliyet sahaları ülke çapını hedefleyen Dernekler ile Türkiye'nin en büyük Oda ve Ticaret Borsalarından olan İstanbul örgütleri saha çalışmasında yüzyüze görüşmelerle detaylı irdelenmiştir. Yine karşılaştırma yapmaya imkan sağlamak açısından Avrupa Birliği (AB) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde de İş Örgütlerinin durumu, kısaca değerlendirilmiştir.

Tezimizin amacı doğrultusunda Derneklerin faaliyetleri arasında önem taşıyan mevzuat çalışmalarına nasıl katıldıkları, talep ettikleri düzenlemeler, taleplerin gerçekleşme durumu, gerçekleşmeme nedenleri ve gerçekleşmesi için öneriler, kapsam içindedir.

Tablo 1
Tez Kapsam Haritası

Tanım	Yönetişim, Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları (genel) Amaç, Hedef, Düşünsel Altyapı, Tarihi Gelişim İş Örgütleri Dernekler (genel)
Coğrafi	İstanbul (ana merkez) Türkiye (genelleme) AB ve ABD
İşlev	Derneklerin Genel İşlevi Çıkar Grupları Olarak Baskı Gücü ve Lobicilik Bilgiye Ulaşma, Bilgi İletme, Yönlendirme Yürürlükte Olan Mevzuat ve Uygulamalar Çerçevesinde İdari ve Çevresel Faktörlerle Yönetişim Düzenleyici ve İşbirliği Kuruluşları İle İlişkinin Geliştirilmesi, Ortak Strateji ve Projeler Üye Tabanını Bilgilendirme, Yenilik ve Gereklere Hazırlama
Saha- Vaka	Sektörel Dernekler Federasyonu (SEDEFED) Üyesi veya İş Dünyasından Seçilmiş Bazı Sektörel Dernekler İstanbul Ticaret Odası İstanbul Ticaret Borsası

1.3. Tezin Amacı

Tezin amacı sektörel derneklerin temel amaçlarından biri, belki de birincisi olan mevzuatsal düzenlemelerde ne derece etkili olabildiklerini değerlendirmek suretiyle, hem mevcut durumu ortaya koymak, hem de tespit edilen eksikler suretiyle etkinliklerinin artırılması için öneriler geliştirmektir.

Özelde sektörel derneklerin ve ayrıca iş örgütlerinin başında gelen ve sektörel derneklerin ağ ilişkilerinde önemli bir yerleri olan ve kendilerine örnek olarak aldıkları İstanbul Ticaret Odası örneğinde Ticaret ve Sanayi Odalarının kendilerini ilgilendiren

konularda kanun, yönetmelik vb. her türlü mevzuat düzenlemelerindeki önerilerinin kabul görme başarıları incelenmiştir.

Çalışma hayatım boyunca iş örgütlerinde görev almış olmam ve çok sayıda paydaş benzer kurum kuruluş ile çalışmış olmam dolayısıyla bu örgütlerin işlevi, işleyişi ve etkileri ile ilgili edindiğimiz izlenime göre araştırmak istediğimiz olgu; **“STK’ların ve özelde sektörel derneklerin, kendilerini ilgilendiren yasal düzenleme ve uygulama kararlarına katkısının, potansiyellerinin ve hedeflerinin gerisinde”** olduğu yönündeki kanaatimizdir.

Tez çalışmasının hipotezi: Asıl amaçları temsil ettikleri sektörlerin sıkıntılarıyla ilgili konuları devlet nezdinde dile getirmek, çözülmesine olanak sağlamak ve iyileştirilmesi konusunda yapılması gereken kanun, yönetmelik gibi mevzuat düzenlemelerinde söz sahibi olmak olan sektörel derneklerin bu misyonu yerine getirmekte aslında çok da başarılı olamadıklarıdır.

Yukarıda ifade edilen hipotezin doğruluk derecesini sorgulayarak, hipotez doğrulanırsa, bunun sebebinin derneklerin yapılarından mı, kurumsal kapasitelerinden mi, girişim eksikliğinden mi, lobi faaliyetlerinin yetersizliği veya yanlışlığı mı; veya tamamen tersine derneklerden değil de devlet politikalarından ve çevresel faktörlerden mi kaynaklandığının ve çözümünün nerede olduğunun belirlenmesine (araştırma soruları), yönetim çerçevesinde bu ilişki ve iletişimin nasıl olması gerektiği ile ilgili çıkarımlara ulaşmaya çalışılmıştır.

1.4. Tezin Özgünlüğü

Sivil Toplum ve Yönetişim konusu Türkiye sosyo-ekonomik hayatına 1980’lerin sonunda nispeten yeni giren bir kavramdır. Bu kadar yeni bir kavram olarak Sivil Toplumla ilgili çalışmaların daha çok milenyumun ilk yıllarından itibaren başladığı görülmektedir. Literatürde yapılan incelemede daha çok yüksek lisans tezleri olarak yapılan çalışmaların sınırlı bir çerçevede ve tarih diliminde kaldığı görülmüştür. Bu kapsamdaki tespitlerimiz aşağıdaki gibi sıralanabilir.

Bu çalışmaların;

Genelde yerel yönetimlerle ilişkiler çerçevesinde ve belirli iller bazında yapıldığı,

Süleyman Demirel Üniversitesi tarafından gerçekleştirilen 2 tezin, 2007 ve 2013’de sırasıyla Isparta ve Uşak illerini incelediği,

Bu konudaki sayı olarak çok az olduğu anlaşılan tezlerin daha çok 2018 ve 19 yıllarına ait olduğu,

Hem iş örgütlerinin, hem de üniversitelerin sayısal olarak en büyük bölümünü teşkil eden İstanbul adına yapılan çok az çalışma olduğu ve aralarında uzun zaman olduğu;

- Yerel Yönetimlerin Sivil Toplum Kuruluşlarına Bakışı: İstanbul Üzerine Bir Analiz, Zekeriya Koç, Marmara Ü. 2019,
- Yerel Yönetimlerde Sivil Toplum Kuruluşları ve İlişkileri, Alperen Öztürk, Aydın Üniversitesi, 2014
- Belediyelerin Karar Alma Süreçlerine Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkisi: Çanakkale Belediyesi Örneği Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Dilara Benek 2019
- Sivil Toplum Kuruluşlarının Siyasal Yaşamı ve Demokrasiyi Geliştirmesi Üzerindeki Etkileri; Elazığ Örneği, Mehmet Aydın Dağdöğen, Bingöl Üniversitesi (2019)
- Yerel Siyaset ve Sivil Toplum Kuruluşları: Malatya Örneği, Rauf Güven, Gazi Üniversitesi, 2014
- Sivil Toplum Kuruluşları ve Yerel Siyaset, Sivil Toplum Kuruluşları Yöneticileri Üzerine Bir Değerlendirme; Uşak Alan Araştırması, Mustafa Tosun, Süleyman Demirel Üniversitesi (2013)

- “Sivil Toplum Kuruluşlarının Yerel Yönetimlerin Karar Alma Sürecindeki Rolü: Aydın İli Örneği” Yüksek Lisans Tezi Ümran Erdoğan, Adnan Menderes Üniversitesi 2011,

- Yönetişim Çerçevesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Değişen Rolü ve Sivil Toplum Kuruluşları Üzerine Bir İnceleme: Isparta İli Örneği Mücahit Avcı, Süleyman Demirel Üniversitesi 2007

Bunun dışında spesifik olarak, sivil yönetimlerin eğitim, orman ve sosyal politikalara katkılarını inceleyen çalışmaların olduğu;

- Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Eğitim Politikalarına Etkileri-Gazi Üniversitesi, Hilal Kahraman 2018

- Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Ormancılık Politikası Üzerindeki Etkileri, Bağrı Elibol, İstanbul Üniversitesi 2008 50 kişilik örneklem, hepsi ormancı değil, 13 STK var,

- Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Politika Üzerindeki Etkisi: İstanbul Örneği, Deniz Gürel, İstanbul Üniversitesi, 2009

Bir çalışmanın TÜSİAD, MÜSİAD ve bir dönemin etkin derneği TUSKON özelinde siyasete etkilerinin incelediği,

- Türkiye’de Siyasal Sistemdeki Rolü ve Etkileri Bakımından Sivil Toplum Kuruluşları: 2011 Sonrası Dönemde TÜSİAD, TUSKON ve MÜSİAD Örnekleri, Turgut Özal Ü. 2015

Bir çalışmanın yasama sürecini ve sivil toplumun sürece nasıl dahil olduğunu incelediği,

- Sivil Toplum Kuruluşlarının Yasama Sürecine Katılımı, Kamiloğlu Kardelen, 2020, Ankara Üniversitesi Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Bir çalışmanın da sivil toplum kuruluşlarının kurumsal kapasitelerini incelediği görülmüştür.

- Sivil Toplum Kuruluşlarının Kurumsal Kapasite Geliştirme Zorlukları, Sarıca Adem, 2019, Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Sektörel dernekler özelinde Türkiye literatüründe bir çalışma olmadığı, hatta böyle bir tanımlamanın dahi olmadığı görülmüştür. Çalışmamızın iş örgütleri özelinde sektörel derneklerin, genelde STK'ların mevcut durumunun tespitine ve eksikliklerinin belirlenmesine yardımcı olarak özgün bir değer üretmesi hedeflenmektedir.

1.5. Araştırma Yöntemi

Araştırmamızın konusu ve cevap aranan araştırma soruları ile geçmiş çalışma örnekleri dikkate alındığında, araştırma kapsamında daha çok nitel olmak üzere nitel ve nicel araştırma yöntem ve tekniklerinin her ikisinden de yararlanılmasının daha uygun olacağı değerlendirilmiştir.

Bilindiği üzere nicel araştırma, olgu ve olayları nesnelleştirerek gözlemlenebilir, ölçülebilir ve sayısal olarak ifade edilebilir bir şekilde ortaya koyan ve daha çok doğa bilimleri alanlarında kullanılan bir araştırma türüdür. Nitel araştırma ise gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik bir sürecin izlendiği araştırma türüdür (Arslan, 2012, s.13).

Tezimizde STK'ları, mevcut durumu ve geçmişi ortaya koyabilmek, ülkemizde ve uluslararası alanda yapılan araştırma sonuçlarını değerlendirebilmek amacıyla yapılan geniş bir literatür taraması yanında nicel yöntem tercih edilmiştir. Öte yandan ülkemizdeki STK'ların deneyim ve görüşlerini alabilmek için -diğer bir ifade ile tezimizdeki gibi sosyal bilim alanına giren konularda sayılarla açıklamanın zor olduğu insan ve toplum davranışlarının niçin ve nasıl soruları ile açıklamak için (Bozgeyikli H.)- daha uygun bir yöntem olacağı düşünülen nitel yöntemle yapılan yüz yüze görüşmeler yani mülakat yöntemi tercih edilmiştir.

Saha çalışması için ülkemiz iş dünyasının kalbi İstanbul seçilmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve İstanbul Valiliği verilerine göre İstanbul, Türkiye milli

gelirinin yaklaşık $\frac{1}{4}$ 'ü, dış ticaretinin yaklaşık yarısı, vergi gelirlerinin %44'ünü, finans sektörünün %85'i İstanbul kaynaklıdır. Yine Türkiye Odalar Borsalar Birliği kayıtlarına göre tüm şirketlerin yaklaşık $\frac{1}{4}$ 'ü İstanbul'dadır. Her ne kadar saha çalışması İstanbul'da iğini yapılsa da çalışmamızın Türkiye bütününe temsil ettiğini düşünmek yanlış olmayacaktır. Seçilen Derneklerin tamamının Merkezleri İstanbul'da olsa da faaliyet alanları ülke çapıdır. İstanbul'un olduğu kadar ülkemizin de önde gelen iş örgütleri temsilcileri ile gerçekleştirilen bu görüşmelerde tarafımızca hazırlanmış benzer formattaki sorular nicel araştırma sonuçları için de yararlı olmuştur. İçinde bulunduğumuz COVID 19 Salgını nedeniyle fiziki olarak yüz yüze görüşme imkanı bulamadığımız temsilcilerle gerek dijital platformlarda görüntülü görüşme, gerekse telefonla görüşme sağlanmıştır. Anket soruları ile alınacak nicel sonuçların, STK'ların etkinliği ile ilgili gerçekleri doğru bir şekilde yansıtmayacağı şüphesi yüz yüze görüşme tercihinde önemli rol oynamıştır.

Mülakatın dışında konu, kütüphane ve internet üzerinden hem yerli hem yabancı kaynaklar açısından detaylıca araştırılmış, çıkarım yapılabilecek veriler kategorize edilerek, vaka analizimizde de kullanılmıştır. Özellikle ABD ve Avrupa Birliği özelinde yapılan bazı çalışmalar incelenmiş ve buradaki perspektifin ne olduğu da raporlanmıştır.

Bu tezin konusunu iş hayatında bizzat gerçekleştirme konusunda görev alan ve çalışma hayatı boyunca İstanbul Ticaret Odası ve Züccaciyeciler Derneği gibi iki büyük, işlevleri ve amaçları benzer olsa da kapsamaları ve ölçekleri farklı, kamu ve yerel otoritelere yaklaşımları ve onlar gözündeki algıları farklı iş örgütlerinde çalışan biri olarak geçmiş deneyimlerim ve güncel gelişmeler doğal olarak nitel araştırma içerisinde önemli bir yer tutmuştur.

1.6. Araştırma Soruları

Tablo 2'de detaylı bir şekilde yazılmış olan araştırma sorularımız kapsamında cevap arayacağımız temel soru; genelde bu işte daha etkin olan iş örgütlerinin tamamı, özelde iş örgütü olan sektörel derneklerin üyelerinin sorunlarını çözüme kavuşturmak yönünde yasama ve bunlara ilişkin uygulama kararlarına ne ölçüde etkin olduğudur.

Doğal olarak böyle bir sorunun cevabına ulaşabilmek için;

- a) Sürecin tanımı ve gelişimi (yönetişim, sivil toplum)
 - b) Sürecin aktörleri olan STK'ların neler olduğu, görev tanımları, faaliyetleri, kapasiteleri ve temsil ettikleri sektörlerin ne kadarını temsil ediyor oldukları,
 - c) STK'ların üyeleri ile ilgili taleplerinin neler olduğu, taleplerin ne ölçüde gerçekleşebildiği,
 - d) Etkinliklerinin artırılması/iyileştirme için yapılması gerekenler
- konularında cevaplar aranmaya çalışılmıştır.

Aşağıdaki tabloda araştırılan konular kategorilendirilerek sorulan sorular birebir olarak listelenmiştir.

Tablo 2
Tez Araştırma Soruları

Cevabı aranan asıl soru: Sektörel dernekler olarak görüşleriniz kamu düzeyinde etkili mi?	
Araştırma Soruları	Alt Araştırma Soruları
Sektörel derneklerin / iş örgütlerinin varlığı, kimliği, kapasitesi, işlevsel yapısı, kurumsal yapısı vb. nasıldır?	1. Hangi sektörü temsil ediyorsunuz? 2. Kuruluş amacınız nedir? 3. Kaç yıllık bir derneksiniz? 4. Yönetim kurulu üyesi ve çalışan sayınız nedir? 5. Çalışanların formasyon ve görev bölümü var mıdır?
Sektörel derneklerin / iş örgütlerinin Türkiye'deki temsil gücü nedir?	6. Sektörünüzde başka dernek var mıdır? 7. Kaç üyeniz var? Sektörün hacim olarak ne kadarını temsil ediyorsunuz? 8. Sektörünüzün Türkiye dış ticaretine katkısı nedir?
Sektörel derneklerin / iş örgütlerinin amaçları doğrultusunda gerçekleştirdikleri faaliyetler, maddi kaynak sağlama yöntemleri nedir?	9. Sektörünüzün rekabet gücünü artırmak için ne gibi faaliyetler yapıyorsunuz? 10. Derneğin yaşaması ve sektör sorunlarının takibi için aidat dışında maddi kaynak sağlama yönteminiz nedir? Kaynak yetersizliğinden gerçekleştiremediğiniz projeniz var mı?

Sektörel derneklerin / iş örgütlerinin lobicilik faaliyetleri, yöntemleri ve etkileri nelerdir?	11. Sektörün sorunlarını hangi yollarla ve hangi sıklıkla dile getiriyorsunuz? 12. Son 3 yıl içinde, sektörünüzle ilgili sorunların çözümü için mevzuat değişikliği talep ettiniz mi? 13. Cevabınız "evet" ise; • hangi kurumlara yaptınız? • hangi yöntemle? (ziyaret, medya, yazılı girişim, diğer...) • hangi sıklıkta? • hangi konu/larda? • diğer sektör dernekleri ve üst kuruluşla işbirliği örnekleri var mı? • kabul edilen talepleriniz: • reddedilen veya cevap alamadığınız talepleriniz: 14. Kabul edilmeyen veya cevap alamadığınız taleplerinizi neye bağlıyorsunuz? Düşünceleriniz ve beklentileriniz nelerdir?
---	---

Soruların cevaplanması sırasında gerçek hayatta durumun tespiti için bizzat içinde görev aldığımız kurum ve kuruluşlar yanında birlikte çalıştığımız paydaş kurum/kuruluşlarla da örnek olay/vaka analizi çalışması yapılmıştır.

1.7. Tezin İçeriği

Tezin giriş bölümünde öncelikle sorunsal ortaya konarak tezin konusu, kapsamı, amacı, hipotezi ve özgünlüğü belirtilerek; bu tez kapsamında kullanılan araştırma yöntemi ve araştırma soruları ele alınmıştır.

Genel olarak konu hakkında fikir vererek araştırma yöntemini açıklayan Giriş bölümünden sonra temelinde “birlikte karar almak” eyleminin yattığı ve sivil toplumun asıl ortaya çıkış vesilelerinden olan “Yönetişim” kavramı, yönetişimin en önemli oyuncularından olan sivil toplum ile birlikte 2. bölümde ele alınmıştır. Sivil toplumun tarihi, Dünya ve Türkiye’deki gelişimi, çeşitleri, sivil toplum çatısı altında yer alan iş örgütleri; iş örgütleri içinde Odalar/Borsalar, Vakıflar, Sendikalar, Konfederasyon ve Federasyonlar ile inceleyecek olduğumuz sektörel derneklerin genel yapısını oluşturan Derneklerle ilgili yasal çerçeve, kuruluş ve istatistiki veriler vb. bilgiler yer almıştır.

Tezin 3. Bölümünde, iş örgütleri kapsamında faaliyet gösteren sektörel dernekler ele alınmıştır. Bu derneklerin yasal çerçevesi, Dünya'daki ve Türkiye'deki yapılanmaları (Avrupa ve ABD özelinde) ve çeşitli istatistikler analiz edilerek bölümde yer verilmiştir.

4. bölümde lobicilikten bahsedilerek sektörel derneklerin lobicilik faaliyetleri, daha önce yapılan tez çalışmalarından örnekler, sektörel derneklerin mevzuat düzenlemelerine etkilerinin ölçülmesi kapsamında gerçekleştirilen saha araştırması ile vaka analizleri ve bunlardan elde edilen çıktılarına yer verilmiştir.

Sonuç ve değerlendirmenin yer aldığı 5. ve son bölümde ise tüm teorik ve istatistiki bilgiler, saha araştırması ve sorulan sorulardan alınan cevapların analizi ile tezin hipotezinin doğruluğu veya anti tezinin nasıl değerlendirildiği, çıktılar özelinde yapılan öngörüler ve öneriler ile tez sonuçlandırılmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: YÖNETİŞİM VE SİVİL TOPLUM

2.1. Yönetişim

Yönetmek ve iletişim gibi iki eylemin fiillerinin birleşmesinden oluşan “yönetişim” kelimesi kavram olarak da bu eylemleri kapsamaktadır. Kısaca “başkaları vasıtasıyla iş görmek” olarak tanımlanan Yönetim, yerine “başkalarıyla birlikte iş görmek” anlamı taşımakta, yönetenler ile yönetilenlerin birlikte belirledikleri amaca, birlikte ulaşma çabasını göstermektedir (Fidan Y, 2010 s.5). Kamu Yönetimi Sözlüğü’nde yönetişim, bir toplumsal politik sistemdeki ilgili bütün aktörlerin ortak çabalarıyla elde edilen sonuçların oluşturduğu yapı ya da düzen olarak tanımlanmaktadır (Erdoğan Ü, 2011, s.32).

Bilindiği üzere, 1990’lı yıllarda Doğu Bloku’nun çöküşü ile başlayan süreçte hız kazanan “küreselleşme” ve teknolojik devrimler ile yönetici erki tarafından bilinçli olarak veya içinde bulunduğu/yaşamış olduğu savaş, iç savaş ve benzeri gelişmelerle dış Dünyadaki gelişmelere kapalı kalan Kuzey Kore, Türkmenistan, Özbekistan, Azerbaycan, Cezayir, Beyaz Rusya, Somali, Sudan, Bosna Hersek, Sırbistan, Irak, İran, Suriye, Libya gibi (Dünya Ticaret Örgütü Bigi Bankası-wto.org) - ki, bu ülkeler ticaretin serbestleşmesi yolunda kurulan Dünya Ticaret Örgütü üyesi olmayan, gözlemci statüsünde olan az sayıdaki ülke arasındadır) dışında bireysel ve toplumsal farkındalık artmıştır. Özellikle internetin yaygınlaşması ve milenyumun hemen öncesinde az sayıda hanede bulunabilen bilgisayarların, pek çok ülkede penetrasyonu %100’e yaklaşan mobil telefonlar ile insanların ceplerine kadar girmesi bu süreci çok hızlandırmıştır.

Sembolik olarak Berlin Duvarı’nın yıkılması ile küreselleşme ve açılımın büyük bir hevesle ivmelendiği 1990’larda toplumların demokratikleşmesi için önerilen 3 standart çözüm; ekonomik alanda piyasa, siyasal alanda demokrasi, toplumsal alanda demokratik sivil toplumun varlığı ve işlerliğidir. Bu reçeteye göre sivil toplum, ekonomik alanda pazarın, siyasal alanda ise demokrasinin sosyolojik tamamlayıcısı durumundadır (Tosun, 2001, s.173)

Yönetişim kavramının hızla Dünya siyasetinde önem kazanmasında Dünya Bankası (DB), Birleşmiş Milletler (BM) ve İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) gibi 1945 savaş sonrası yeni Dünya düzeninde esas olarak Batı Bloğunu temsil eden uluslararası örgütlerin de katkısı yadsınamaz. Özellikle yönetim kavramını bugünkü anlamıyla en etkili ilk kullanımını, Sovyet Bloku'nun dağılma sürecinin başlarında 1989'da yapan Dünya Bankası *kalkınmayı iyi yönetimle ilişkilendirmiştir*. Üçüncü dünya ülkelerinin içinde bulunduğu kalkınma krizinin en önemli nedeni “yönetişim krizidir”.

DB, kalkınmayı gerçekleştirmek için oluşturduğu yapılacaklar listesini Kapsamlı Kalkınma Çerçevesi adı altında sıraladığı yapısal, beşeri, fiziksel ve özel stratejiler başlıkları altında 14 madde ile açıklamıştır. Bu 14 maddeyi uygulayacak aktörleri ise 4 başlık altında özetlenmektedir; hükümetler, kurumlar, sivil toplum ile yerli ve yabancı özel sektör (Bayramoğlu S, 2004, s. 32, 33).

B 1991 ve 1992 raporunda sağlıklı kalkınma için iyi yönetimi şart koşmakta ve bunun için de hesap verebilirlik, herkes için adil, açık, öngörülebilir yasal çerçeve, güvenilir ve ulaşılabilir bilgilendirme ve saydamlık ilkelerini ortaya koymaktadır (Güler B, 2003, s. 9).

Yönetişim kavramının gelişmesi ve yerleşmesinde BM Kalkınma Programı (UNDP)'nın 1992 yılında başlattığı Yerel Gündem 21 Programı, yerel yönetim mekanizmalarının geliştirilmesi bakımından önemli yere sahiptir. Sivil toplum kuruluşları ilk kez BM bağlı kuruluşu tarafından ayrı bir başlık olarak ele alınmıştır. RIO'da yapılan BM Çevre ve Kalkınma Konferansı'na 35 binin üzerinde sivil toplum kuruluşu temsilcisiyle geniş çaplı bir katılım gerçekleşmiştir. Konferans sonucunda, “Sürdürülebilir Kalkınma” yolunda küresel eylem planı olarak hazırlanan Gündem 21, yöntem olarak, “küresel ortaklık” kavramını ve geleneksel yönetim anlayışı yerine, “yönetişim”i öne çıkarmıştır. Bu yeni yaklaşım kapsamında, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, diğer yerel aktörler, merkezi yönetimlerle uluslararası topluluğun ortakları olarak nitelendirilmeye başlanmıştır (<http://www.mfa.gov.tr/yerel-gumdem-21.tr.mfa> erişim: 14.6.2020).

OECD, 1996 yılında yayımladığı üye ülkelerin karar alma sistemlerini inceleyip, yönetişimi geliştirecek politikaları biçimlendirecek bir çerçeve sunmaya çalıştığı “Küreselleşme Analizi” başlıklı raporla yönetişime ağırlık vermiştir. Düzenleyici Reform (1997) adlı raporla birlikte, OECD; yönetişimin karar alma süreçlerini nasıl biçimlendireceğini tümüyle belirlemiştir (Bayramoğlu S, 2004, s. 36).

OECD iyi yönetimde diğer kuruluşlara benzer öğeler içeren 6 ilkeyi öne çıkarmıştır; 1) hesap verebilirlik, 2) saydamlık, 3) etkililik ve verimlilik, 4) duyarlılık, 5) uzak görüşlülük (yönetimin güncel veri ve eğilimlere bakarak gelecekte doğacak sorunlar önceden görebilmesi ve bunlara dönük politikalar geliştirebilmesi) 6) hukuksallık (Güler B, 2003 s. 11).

Uluslararası Kuruluş ve örgütler içinde bir paragraf da Avrupa Birliği (AB)’ne açmak gerekir. Yıkılan Doğu Bloku’nun eski sosyalist ülkelerinin Birliğe üye olmak için yaptığı başvurularla karşı karşıya kalan Birlik adına, Avrupa Komisyonu’nun hazırlamış olduğu Avrupa Yönetişimi adlı raporda (2001), yönetişimin beş ilkesi ortaya konmuştur: Açıklık, katılım, hesap verebilirlik, etkinlik ve uyum. Demokrasi ve hukukun üstünlüğünün destekçisi olarak sayılan ilkelerin, üye ülkelerdeki yönetimin tüm düzeylerine -küresel, Avrupa çapında, ulusal, bölgesel ve yerel- uygulanması gerektiği belirtilmiştir (CEC, 2001, s. 10).

Bu sürece katkıda bulunan en önemli unsurlardan biri de, geçmişin sessiz itaatkar-otoriteye saygılı kuşaklarının yerine, yetişen yeni nesildir. 2000-2018 arası doğduğu varsayılan (z) kuşağı tabir edilen kuşak, bu yepyeni, sınırları olmayan dijital dünyada dijital de olsa küreselleşmeyi yaşamaktadır. Yapılan yorumlarda tüm insanlığı, teknolojiyi, doğayı, yaşamın tüm unsurlarını önemsedikleri, özgürlüğe düşkün oldukları yalnız insan değil, çevre ve hayvan hakları konusunda da hassas oldukları dile getirilmektedir (Yazar E, hürriyet.com.tr).

Artan ve her an ulaşılabilir hale gelen bilgi ve bilgi paylaşımı mevcut kamu yönetimi sistemlerinin şeffaflık, etkinlik, verimlilik, hesap verebilirlik ve katılım açısından sorgulanmasını beraberinde getirmiştir (Demir K, 2014, s. 152). Toksöz bu sorgulama kapsamına adillik, tutarlılık, yerindenlik ve hukuka bağlılık kriterlerini de

ekleyerek daha geniş bir tanımlama yapmıştır (Toksöz, 2008, s. 18-19). İlhan Tekeli'nin ifadeleri ile; *“Demokrasinin ancak katılımcı ve çoğulcu olduğunda ve müzakereye açık bulunduğu meşru olarak görülmesi, beraberinde yönetim anlayışından yönetişim anlayışına geçişi gerekmiştir.”* (Tekeli İ, 2002, s. 30).

Yönetişim denilince atlanmaması gereken konulardan biri de Avrupa Birliği Komisyonu'nun 25 Temmuz 2001 tarihinde hazırlamış olduğu “Avrupa Yönetişimi: Beyaz Kitap” (European Governance, A White Paper) çalışmasıdır. Bununla AB kendi yönetim tanımını ve anlayışını inşa etmiş, Beyaz Kitap'ın kamuoyu görüşlerine açılmasının ardından, görüşler 31 Mart 2002'ye kadar alınmış; 2003'te bu görüşler değerlendirilmiştir. Beyaz Kitap'ta Avrupa yönetiminin reforme edilmesi üzerinde durulmuş, *“AB'nin vatandaşları tarafından kendisine verilen güçleri nasıl kullanacağı”* konusunun çözüme kavuşturulması ile yönetimin yeniden yapılandırılması olarak ifade edilmiştir. Beyaz Kitap'ta AB'nin vatandaşlarının AB politikalarının şekillenmesine nasıl daha müdahil olabileceği, AB politikalarının kalitesinin artırılması, Avrupa yönetişimi ile Birliğin Dünyadaki rollerinin daha sıkı bağlanması hedeflenirken, AB kurumlarının bu çerçevedeki rolleri de incelenmektedir (Okçu M, 2007, s. e300-307).

2.2. Sivil Toplum ve Sivil Toplum Kuruluşları

2.2.1. Sivil Toplum Kavramı

Toplumdaki her bireyin toplumsal, çevresel, siyasi ve ekonomik sorunları vardır ve bu sorunların tek başlarına üstesinden gelmeleri mümkün değildir. Bireysel olmayan, ortak sorunların çözümü için bireyler çeşitli örgütlenmelere giderler. İşçi, memur, köylü, küçük esnaf ve orta sermaye, gençlik örgütleri ve meslek, ticaret, sanayi odaları gibi örgütlenmeler altında güç birlikleri oluştururlar.

Sınıfların mücadeleleri demokratik örgütlenmeleri doğurmuştur. Demokratik örgütlenmeler çatışmadan ziyade, sorunların çözümünün masaya yatırılarak üzerinde görüşmeler yapmaktan geçtiğine inanmıştır. Bu yapılanmalar kültür ve sanat yanında üretimin ve dolayısıyla ticaretin gelişmesine de büyük katkı sağlamıştır. Bunu

başarabilmelerinin en büyük nedenlerinden biri yapılarını demokratik bir ortam üzerinde kurmuş olmalarıdır.

Örgütlenmeler günün koşulları ve ihtiyaçlarına göre değişiklik göstermiştir. Örgüt bu ihtiyaçlar çerçevesinde ortaya çıkan örgütlenmelerin oluşturduğu kurumlardır. İnsanlar da yüzyıllar boyunca ortaya çıkan bu örgütlenmelerin isteyerek/istemeyerek, bilinçli/bilinçsiz parçası olmuşlardır.

Böylece “Yönetişim” kavramına da “sivil toplum” anlam kazandırmaktadır. “Toplumu betimlemek için kullanılan sivil kelimesi Latince civil: yurttaş, şehirli, medeni” anlamına (<https://www.etimolojiturkce.com>) gelmektedir. İngilizce olmakla beraber Dünya genelinde çok sık kullanıldığı için genelde bilinen civil rights; evrensel insan haklarını ifade etmektedir. Toplum kelimesinin kökeni olarak yine Latince ortaklık, ittifak, cemiyet anlamında ‘societas’ kullanılmaktadır.

Bu konuda yapılan ilk çalışmalardan biri olan “To Empower People (Halkı Güç(yetki)lendirmek)” adlı makalede insanların kendi özel yaşamları ile kamu yaşamlarının büyük kurumları arasında *aracı* olacak aile, komşu çevresi, kilise, gönüllü kuruluşlar gibi yapılardan bahisle, bu *aracılara* Devletin engel olmaması, aksine desteklemesi gerektiği belirtilmektedir (Berger ve Neuhaus, 1977, s. 11-14). ABD gibi liberalizmin en önde gelen kalelerinden birinde bile, liberaller mevcut sistemde sosyal destekler için sadece Devleti göreve çağıran yaklaşımları ve *bu aracılardan* siyasi güçlerini görememeleri nedeniyle eleştirilmektedir (age. s.26).

Herhalde bu konudaki en iyi tanımlardan biri Diamond’un 1994’te yaptığı çalışmada geçmektedir (Diamond, 1994, s. 4-17) ;

“Sivil toplum burada “gönüllü, kendi kendini yaratan, (büyük ölçüde) kendi kendini idame ettiren, devletten özerk ve hukuksal bir düzen veya ortak değerler manzumesi ile sınırlı olan örgütlü toplumsal yaşam alanı” olarak tanımlamıştır. İçermiş olduğu; kamusal bir alanda çıkarlarını, arzu ve fikirlerini ifade etmek, bilgi alış verişi, ortak hedeflere ulaşmak, devlete talepte bulunmak ve devlet görevlilerini sorumlu tutabilmek için ortak hareket eden; vatandaşlar ölçüsünde sıradan toplumdan ayrılır. Sivil toplum özel alan ve devlet arasında duran aracı bir yapıdır. Bu nedenle, bireysel ve

aile yaşamı, ie dönük grup faaliyetleri, bireysel firmaların kar amaçlı kuruluşları ve Devletin kontrolünü ele geçirme yönünde siyasi çabaları dışarıda bırakır. Sivil toplum aktörleri, özerkliklerini ve hareket özgürlüklerini muhafaza için yasal kurumsal bir düzenin korumasına ihtiyaç duyar”.

Türkiye’nin kapalı bir ekonomiden ve toplumdan dışa açılmaya başladığı zal’lı yıllarda (1983-93) bu kavram da dışa açılma gibi algılanmış ve 12 Eylül 1980 askeri darbesine atıfla yanlış bir şekilde askeri (niformalı) olmayan anlamında da kullanıldığı olmuştur (Duman, 2004, s.347).

2.2.2. Neden Sivil Toplum?

Sivil toplum bireylerin bir zorlama olmadan kendi arzuları ile ortak amaç ve çıkarlar için bir araya geldikleri örgütlenmelerdir. Sivil Toplum örgütlerinin iki boyutu söz konusudur. Hükümet dışı olmaları ve bir özerk örgüt yapısına sahip olmaları. Devletle toplum arasındaki ilişkiler hukuka göre düzenlenir. Devlet hukuk çerçevesinde sivil toplumun yönlendirmesi ile yönetilir. Devletsiz bir toplum olmadığı gibi, toplumsuz bir devlet de mümkün değildir.

Sivil toplum kuruluşları (STK) denildiğinde; genel olarak Hükümet-dışı Kuruluşlar, Gönüllü Kuruluşlar, nc Sektör gibi, her biri aslında farklı anlamlar taşıyan tanımlar gündeme gelmektedir. Bunlar arasında İngilizce’den aynen eviri olarak en çok kullanılanlar sırasıyla; Sivil Toplum rgtleri (Civil Society Organizations SCOs) ve Hükümet Dışı Kuruluşlardır (Non Governmental Organisations- NGOs).

NGO’lar İngilizce’deki “non” kelimesinin Türkçe’de olumsuz anlamda “olmayan-dışında- kullanılması nedeniyle olumsuz algılanabilmektedir. Benzer şekilde diğer tanımlarda da kelimelerin farklı algılanabilmesi (Gönüllü Kuruluşlar ifadesinin örgütlülük ve süreklilik özelliğini gölgelemesi ve nc Sektör ifadesinin (ilk iki sektör, kamu ve özel sektördür) daha çok ekonomik bir çağrışıma neden olması (alış ř. ve zlk E, 2006, s. 10) nedeniyle alternatif olarak kullanılması çok doğru bir yaklaşım değildir.

Sivil toplum kuruluşları kavramının, yapılan çok sayıda tanımı arasından, kanaatimizce düzenlenmeye çalışılan şu ifadenin daha doğru bir ifade olarak kullanılabileceği düşünülmektedir; “*Sivil toplum kuruluşları; devlet denetiminin dışındaki kâr amacı gütmeyen, toplum yararına çalışan gönüllü örgütlerin kurmuş olduğu, çoğulculuk ve katılımcılık kültürü geliştirerek belli sorunları çözmek için siyasi yapıları yönlendirme amacı güden ve bu yönde kamuoyu oluşturan, demokratik işleyişe sahip örgütlenmelerdir.*” Nitekim, sivil toplumun birbiriyle ilişkili örgütlenme, özerklik, gönüllülük, farklılaşma ve baskı mekanizması olmak şeklinde beş temel özelliğe sahip olduğunu belirten çalışmalar mevcuttur (Tağma, 2001, s. 62).

Günümüzde her alanda egemen küreselleşmenin temeli liberalizme dayanır. Liberalizmin temel kavramları olan piyasa ekonomisi, devlet müdahalesinin en aza indirgenerek savunma, sağlık, bazı bayındırlık ve zorunlu kamu hizmetleri, eğitim, iç güvenlik, gümrükler ve adaletin ve sosyal güvenlik gibi belirli alanlarla sınırlanması, hukukun üstünlüğü, bireysel ve toplumsal özgürlüklere değer verilmesi ve çok seslilik gibi kavramlar sivil toplumun önünü açan kavramlardır. Kaldı ki, devletin minimize edilmesini toplumun demokratikleşmesi, kamu yararının ve toplum için iyi olanın devlet seçkinleri tarafından değil toplumsal talepler arası tartışma sonucu belirlenmesi olarak anlamak daha doğrudur.

“*Sivil toplum bir anlamda devleti toplum lehine sınırlamakta, bireyle devlet arasında ara mekanizma işlevi görmektedir*” (Çaha, Ö, 2005, s. 17).

Demokratik kitle örgütleri olan sivil toplum kuruluşları sosyal, ekonomik, sınıf, cinsiyet, ırk ve benzeri demografik her tür demokratik hak mücadelesinde taraf olabilir. Evrensel kabul gören temel hak ve özgürlüklerin teminatı olmak durumundadırlar. Tarih demokratik yöntemle de olsa gücü eline geçiren bazı erklerin zaman içinde aşırı güçlenip kontrolden çıktığı, demokratik hakları askıya alarak baskıcı uygulamalara yöneldiği örneklerle doludur. Basının susturulması, sivil toplumun sesinin kesilmeye çalışılması, yalnızca yönetim yanlısı seslere izin verilip, diğerlerine izin verilmemesi, gösteri, grev, insanca muamele, din, dil ve kültürel farklılıklara yaşam hakkı verilmemesi, ülkenin ekonomik kaynaklarının dağıtımında adaletsizlik, partizanlık, yolsuzluk gibi olumsuzluklarda, bireysel çabalarla mümkün olamayacak düzenin yeniden kurulmasının,

demokrasinin yeniden işletilmesinin yolu birlikte hareketin gücü ile sivil toplumdan geçmektedir (Tosun G, 2005, s. 41-47).

Sivil toplum ile devlet her ne kadar aynı amaca hizmet ediyorsa da aralarında belirli bir güç dengesi vardır. Esasen devlet vatandaşlarına hizmet sunmak, onların ihtiyaçlarını ve refahını sağlamak için yine vatandaşları tarafından seçimle getirilen temsilcileri ve bürokratları aracılığıyla kullanılan bir sistemler bütünüdür.

Devlet sisteminin doğru işlemesi ancak kanunlar ile kurulan yetki ve sorumlukların net olarak çizildiği belirli bir düzen ve sıkı bir denetimle mümkündür. Denetim muhalefet ve yargı erki ile sağlanacağı gibi gelişmiş toplumlarda sivil toplum da önemli bir güç olarak ortaya çıkmaktadır. Sivil toplumun denetimin yanında ondan belki daha da önemli bir işlevi de gelişen ve değişen ihtiyaçlar çerçevesinde devlet sistemini harekete geçirebilecek, itebilecek güç olmasıdır (Türküne M, 2005, s. 94).

Bu noktada STK'ların aynı zamanda çok sesliliğin göstergesi olduğunu, özgür ve katkı sunan STK'lar ile toplumsal ilerlemenin mümkün olduğu, eksiklikleri halinde tek merkezden bakış açısının her şeyi görmeye yetmeyeceği ve zamanla “ben yaptım oldu” şeklinde baskıcı özelliğe evrilme riskini taşıdığı akılda tutulmalıdır.

Halkın daha fazla yönetime katılması ve yönetişimi hayata geçirme görevi gören STK'lar olmadan çoğulcu bir demokrasinin yaşanması ve katılımın sağlanması mümkün değildir. Dünya sosyo-ekonomik düzeninin kabul etsek de, etmesek de en önemli gücü olan ABD başta olmak üzere gelişmiş demokrasilerde sektörler, tamamıyla gönüllülük esasına bağlı son derece organize çıkar grupları aracılığı ile politik süreçte temsil edilmektedir. Çok seslilik müzakereci demokrasi anlayışının olmazsa olmazıdır. Devletin toplumun her katmanının görüşlerini müzakere sürecinden geçirerek karar alması beklenir. Müzakere sürecine girecek görüşleri devlete taşıyacak olanlar da sivil toplum örgütleridir. Devlet, sivil toplum ve piyasa arasında ayırım yapan liberal kurama karşı, günümüzde genel kabul gören “Devlet, sivil toplum ve piyasa” üçlüsünün, toplumsal sorunları çözüme işbirliği içinde olmaları gerektiğini öngören birleştirici kuramdır (Tosun G, 2005, s.129-130).

İstanbul'dan örnekle, 15 milyon 519 bin kişinin yaşadığı (TUIK, 4 Şubat 2020 tarihli bülten), kayıtlı 430.523 firmanın (İstanbul Ticaret Odası, Oda Sicil kayıtları 18.08.2020 itibariyle) faaliyet gösterdiği bir şehirde vatandaşların, şirketlerin ancak belirli örgütlerin içinde yer almaları ile seslerini duyurabileceklerini, talepleri doğrultusunda karar alınması için yasama ve yürütmeyi yönlendirebileceklerini düşünmek yanlış olmayacaktır.

Sivil toplum ve örgütlerin toplumun bütününe ilgilendiren konularda sürece dahil edilmemesinin çok büyük bir eksiklik olacağı açıktır. Buna örnek olarak yakın tarihimizin en tartışmalı konularından biri olan 12 Eylül 1980 darbesi sonrası hazırlanan "82 Anayasası" verilebilir. Son sözü söyleme yetkisi askerlerden oluşan Milli Güvenlik Konseyinde (MGK) kalmak üzere Anayasayı hazırlamakla görevlendirilen 15 kişilik Komisyon'da ancak MGK tarafından onaylanmış çoğu Anayasa uzmanı olmayan kişiler yer almaktaydı.

"MGK'nın 52 ve 65 sayılı kararları ile anayasa sürecine dışarıdan ve dolaylı biçimde olsa bile olası katılım olanağı yasaklanmıştı. 70 sayılı karar ile getirilen sözde serbesti ise aslında toplumda belli kesimlere, özellikle MGK siyaseti ile uyumlu ve 1961 Anayasası antipatisiyle yüklü çevrelere tanınan bir ayrıcalıktı." (Gemalmaz M.S, 1995 s. 19).

Görüş verebilecek olan sendika, dernek vb. tüm örgütlenmelerin kapatılmış olması ve sivil toplum katkısının kasten gözardı edilmesi, izleyen 10'larca yıl ülkemizi bir anayasa polemiğinin içerisine itmiştir. Gömleğin ilk düğmesinin yanlış iliklenmesi şeklinde özetlenebilecek antidemokratik bir anayasaya bağlı olarak hazırlanan kanunlar da yıllarca ülkemizi içeride ve dışarıda üçüncü sınıf bir demokrasi hüviyetinde göstermiştir.

Sivil toplum aktörlerinin özerkliklerini ve hareket özgürlüklerini muhafaza için yasal kurumsal bir düzenin korumasına ihtiyaç duyduğunu belirten Diamond'un ifade ettiği güvence uluslararası ve ulusal alanda yasa ve anlaşmalarla sağlanmıştır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10 md. herkesin ifade özgürlüğüne sahip olduğunu belirtmekte, 11.1. Maddesi ise örgütlenme özgürlüğünü güvence altına almaktadır;

“1) Herkes, barışçıl toplantı yapmak, çıkarlarını korumak için sendikalar kurmak ve katılmak dahil, başkalarıyla birlikte dernek/örgüt kurmak hakkına sahiptir.

2) Bu hakların uygulanmasına, kanunlarda belirtilen ve demokratik bir toplumda gerekli olduğu üzere; milli güvenlik ve kamu güvenliğini ilgilendirmesi, düzensizliğin (kaos) ve suçların önlenmesi, sağlık ve ahlaki değerlerin veya diğerlerinin hak ve özgürlüklerinin korunması dışında sınırlama konulamaz...”
(<https://www.echr.coe.int/>, erişim 15.07.2020).

Sözleşmede yer alan kavramlar otonom kavramlardır ve kavramların içeriklerini, ulusal hukuklardan bağımsız olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tespit etmektedir. Bu bağlamda Sözleşme içtihadı uyarınca, herhangi bir örgütün 11. madde bağlamında kabul edilmesi için kişilerin ortak bir amaç için gönüllülük esasına dayalı olarak bir araya gelmeleri, bunun için de asgari şekilde örgütlenmeleri gerekmektedir (Dündar Sezer, T. 2006).

Sözleşmede yer alan bu hükümler sivil toplum için, devlete ve topluma asgari şartlar yüklemektedir. Kuşkusuz bu şartların sağlanabilmesinde en önemli husus, tüm vatandaşlara eşit yaklaşan, evrensel temel hak ve özgürlükleri güvence altına alan, kural ve uygulamaların belirli standartta, kayıt altına alınmış, uygulayana ve uygulanana göre değişmediği “hukukun üstünlüğü” ilkesidir.

Sivil toplumun gelişmesi açısından devletin aynı zamanda faaliyetleri itibariyle sınırlı bir alana sahip olması ve sivil toplumun önünü açmasının da yararlı hatta bir anlamda gerekli olduğu düşünülmektedir.

Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi (EESC) ise, STK’ların taşınması gereken temel nitelikleri ve üstlenmeleri gereken sorumlulukları şu şekilde ifade etmektedir (Erdoğan Ü, 2011):

- a) Toplumsal yararı sağlamak,
- b) Toplumdan alınan destekle, topluma hizmet sunmak,
- c) Varlık sebebini ve görev tanımını net bir biçimde ortaya koymak,

- d) Görev tanımına uygun biçimde kaynaklarını etkin ve verimli kullanmak,
- e) Görevleri ve faaliyetleri konusunda topluma karşı şeffaf olmak,
- f) Görev tanımlarına uygun proje ve programlar geliştirmek,
- g) Çıkar ve kar amaçlı hareket etmemek,
- h) Elde edilen kazançları amaçları doğrultusunda kullanmak,
- i) Kendilerine gelen taleplere cevap vermek,
- j) Devletten bağımsız olmak.
- k) Gönüllü olmak,

Bu noktada, AB tarafından Gönüllülük Yılı olarak seçilen 2011 dolayısı ile Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi (EESC) tarafından 2012’de yayımlanan ve toplam 3 bölüm 45 Md.den oluşan Gönüllülerin Hak ve Sorumlulukları Avrupa Şartı(Gönüllülük Şartı-Volunteering Charter) daha detaylı bilgi için önemli bir kaynaktır. (https://ec.europa.eu/citizenship/pdf/volunteering_charter_en.pdf- erişim:18. 08.2020).

Sivil toplum kuruluşlarının temelinde gönüllü örgütlenme ve devlete karşı bağımsızlık esas olarak alındığında bugün kendini sivil toplum kuruluşu olarak tanımlayan pek çok baskı grubu örgütünün aslında kapsam dışında kalacağı aşikardır. Bunun da ötesinde, tüm kuruluşlarda olduğu gibi görev tanımına uygun biçimde kaynaklarını etkin ve verimli kullanmak ile çıkar ve kar amaçlı hareket etmemek koşullarının ne derece doğru sağlanabileceği de rahatlıkla tartışma konusu olabilecek kriterlerdir.

Zaman içerisindeki uzun yolculuğu süresince sivil toplum kuruluşlarının işlevleri ile ilgili söylenebilecek iki ana husus, hiç kuşkusuz hem nicelik, hem de nitelik açısından son derece gelişmiş olduklarıdır. Öyle ki, artık sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin ekonomik ve sosyal değeri çok yüksek noktalara ulaşmıştır. İlk ortaya çıktığı dönemlerde genelde yardım ve misyonerlik amaçlı faaliyet gösteren bu kuruluşların, zamanla, faaliyet gösterdikleri dönemde öne çıkan ihtiyaçlar çerçevesinde

gelişerek aksiyon aldıkları, kadın erkek arasındaki eşitsizliklerin düzeltilmesi, gelir dağılımındaki adaletsizliklerin önlenmesi, çocuk hakları, insan hakları, göç, iklim ve çevrenin korunması gibi güncel konularda farklı işlevler üstlendikleri görülmektedir.

İşlevleri son derece kompleks hale gelse de, *ekonomik işlevler, dengeleme işlevleri ve demokrasi işlevleri* başlığı altında yapılan tasnif, en kısa özet başlık tanımı olarak değerlendirilebilir (Gang G. 1998, s. 2).

Bu kısa tasnif bir yana bırakılacak olursa sivil toplum kuruluşlarının sadece barışın inşası amaçlı işlevleri dahi; koruma, gözlem, zarar görenlerin haklarının savunulması ve halkla ilişkiler, sosyal bütünleştirme, arabuluculuk, yardım ve hizmetlerin iletimi, sunumu şeklinde sıralanmıştır. (Tuhaise F, 2010). Doğal olarak buna demokratik ve evrensel değerleri koruma, tarafları uluslararası düzenlemelere uymaya zorlama, sorunun çözümü, çözüldükten sonra restorasyon ve benzeri konularda öneri ve strateji geliştirme ve daha pek çok işlev de eklenebilir.

İletişim çağında tüm bu işlevler arasında öne çıkanlardan birisi de, iktidar ve muhalefeti ile siyasetin taraflarını, bürokrasiyi, şirketleri, kurum, kuruluşları, yaptıklarından ve hatta yapmadıklarından dolayı hesap vermeye ve dolayısı ile sorumlu davranmaya zorlamaktır. STK'lar; temel hak ve özgürlüklerin korunması ve kullanılmasında bilinç oluşturmak, daha yüksek yaşam kalitesi ve hizmet sunumu için baskı aracı olmak, politika oluşmasında taraf olarak, sivil ortaklar olarak yer almak ve sivil toplum adına denetim, izleme ve raporlama gibi faaliyetleri ile kamu yönetinde etkin olabilmektedir. Hiç sesi çıkmayanların sesi olmak, sorunlarına çözüm bulmak için doğrudan çalışmak veya çözüm için aracı olmak şeklindeki işlevi de bu çerçevede çok önemlidir (Demirkaya, Y. 2018, s. 21, 30).

Yine bunun yanında bilginin, yeni teknoloji ve gelişmelerin paylaşımı ve geliştirilmesinde inisayitif kullanmak, faaliyet alanında uzmanlık geliştirmek de (Shaw K, 2020) toplumu bir bütün olarak ileriye taşıyan işlevler olarak görülmektedir.

STK'ların mesleki ve teknolojik ilerlemeleri üyelerine aktarma, kültürel yakınlaşma ve birliktelik sağlama, dayanışma ile bireysel ve toplu sorunları çözme, hizmet sunduğu kitlesine dönük kazanımlar elde etme fonksiyonu da önemlidir. Kaldı ki,

insan, çevre, hayvan, kadın, çocuk, engelli bireyler ve benzeri toplum ve yaşamın tüm unsurlarının haklarının gözetilmesinde olduğu gibi, yoksullukla, cehaletle savaşta olduğu gibi, aslında tüm toplum için önem arz eden konularda STK'ların çalışmaları, tek başına Devletin her yere yetişmesinin mümkün olmadığı düşünüldüğünde, Devlete ve topluma katkı anlamında alternatif organizasyonlar olarak, oldukça değerlidir.

STK'lar, bireylerin manevi ihtiyaçlarının karşılanmasında da önemli bir varlık ve gelişme nedeni olarak görülmelidir. Önemine inandıkları bir sebep uğrunda gönüllü olarak parasını ve zamanını ayırabilen insanlarda sorumluluk duygusu gelişmektedir.

“Gönüllü faaliyetler sosyalleşmeye katkısı yanında, katılımcılar için değer görme, değer verme, hoşgörü, paylaşımcılık, aidiyet ve güven gibi birçok olumlu psikolojik ve sosyolojik tatmini duyguyu geliştirme şeklinde hem hizmet edenler hem de hizmetten yararlananlar arasında bağı ve birlikteliği güçlendirme ile de insan ve toplum ruhuna fayda sağlamaktadır” (Güngör F, Çölgeçen Y, 2013, s. 87).

Özellikle küreselleşmenin hız kazandığı, tüm Dünyada açıklık ve yeniden yapılanmanın öne çıktığı 1990'lı yıllardan itibaren sürdürülebilir kalkınma, refah toplumu ve özel girişimlerin desteklenmesi kavramları öne çıkmış, vatandaşların, haklarının bilincine varması ile bireysel ve sosyal farkındalık canlanmıştır. Yeni dönemde “merkezden değil yerinden yönetim” ile bireylerin kendilerini etkileyen kararlara katılım talepleri artmaya başlamış, bireyler daha çok katılımları ile kendilerini temsil eden STK'ların devlet ile iş birliği yapması taleplerini yüksek sesle dile getirmeye başlamıştır.

Yine özellikle afetlere karşı dayanışma sosyal yardım çerçevesinde artan bilinç ve duyarlılık neticesinde, bu amaçla kurulan STK'ların sayısı ve rolleri artmıştır. Kamu kesimi de özellikle eğitim ve sağlık gibi çok önemli alanda yükünü azaltan STK uygulamalarını desteklemeyi tercih etmiştir.

2.2.3. Sivil Toplum Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Düşünsel Temeli

İnsanoğlu, topluluk halinde, birlikte yaşayan bir canlıdır. Doğaya karşı gerçek anlamda bir savaş veren insanoğlu güvenlik, beslenme, barınma ve üreme şeklindeki temel ihtiyaçlarını karşılama yönünde çareyi bir arada yaşamakta bulmuştur. Sivil toplum

kavramının ne zaman çıktığını ve nasıl geliştiğini bilmek için öncelikle tarihi anlamak gerekir. Her ne kadar insanoğlunun Dünya üzerindeki ilk ataları olan Australopithecuslara dair bulgular 2,5 milyon yıl öncesine ilişkin işaret etse de (Harari, 2012 s.19) tarihin başlangıcı genel olarak M.Ö. 3500'lere yazının Sümerler tarafından bulunuşu ve devlet ve sosyal düzenlerine ilişkin bilgilerin, kil tabletler üzerine yazılarak saklanması (Çığ M, 1999) ile başlatılmaktadır.

En dar kapsamda bile 5500 yılı aşan bu tarih diliminde, sivil toplum kavramına eski Yunan medeniyetinde rastlanmaktadır. Aristo, Eski Yunan'da "Oikos ile Polis" arasında bir ayrım yapar; Oikos insanın duyumlarını, güdülerini, itkilerini yaşadığı yer, "Polis" ise insan aklının, insan aklının yansıması olan dilin sergilendiği mekandır. Polis mensubu "yurttaşlar" eşit ve hür olarak ortak sorunlar üzerine akıl yürütmekte, fikirlerini müzakere ederek ortak aklı, ortak fikri, ortak sözü oluşturmaya çalışmaktadırlar. Devlet toplumun "medeni (sivil)" biçimini temsil eder. Eski Yunan'daki bakış açısı sivil toplum ve devlet arasında bir ayırıştırmaya gitmez, aksine ikisini birbiriyle özdeş kabul eder. (Akay H. Kurma E, s. 3) Yani "polis" devlet aynı zamanda sivil toplumdur, sivil toplum ile devlet arasında herhangi bir fark yoktur.

Sivil toplum kavramı toplumu etkileyen her tür sosyo ekonomik olaylardan (savaşlar, salgın ve kuraklıklar, üretim tekniklerinde, iletişimde ve siyasette gelişmeler) etkilenererek ve özellikle, feodalizmden çıkış ve kentleşme sonrası ortaya çıkan yeni sınıfların, düzende var olma-pay alma çabası ile ortaya çıkmıştır.

Bazı kaynaklara göre başlangıcı 5. yy, bazılarına göre 8. yy'lı bulan (Gümüş T. S.41-44) yerel prenslikler ve askeri, dini güç odakları ile toprak sahiplerinin piramidin tepesinde olduğu, feodal düzen ile 16 yüzyıldan, ekonomik değişimin tetiklendiği I. Sanayi Devrimi ve siyasi değişimin tetiklendiği Fransız İhtilaline kadar olan merkantilist dönemin ana özellikleri, gücü tutan kral ve çevresindeki sınırlı sayıdaki "soylu"nun siyasi ve sosyo ekonomik yaşam üzerinde mutlak hakimiyetidir. Bu düzende halk tebaa olarak yönetici elitin topraklarını işleyen, onlara ait işleri "boğaz tokluğuna" gerçekleştiren, hiçbir hakka sahip bulunmayan bir kitledir.

Modern anlamda kurulan ilk çok uluslu şirketler olan Doğu Hindistan Şirketi (B.Krallık-1601) ve Hollanda Doğu Hindistan Şirketi (Hollanda-1602) dahi özünde sömürgeci anlayış ile bağlı oldukları Krallara ve güç sahiplerine hizmet amaçlı, en büyük gelirlerini köle ve silah ticaretinden elde eden yapıda idiler. Tüccar sınıfının ortaya çıkmasının, B. Krallık, Hollanda ve İtalya gibi bu konuda öncü ülkelerdeki birkaç örnek dışında 1700’lü yılların ortasını bulduğunu söylemek mümkündür. Bu tarihe kadar tüccarların, tıpkı sıradan halk gibi haklarından söz etmek mümkün değildir (Ponting C, 2015, s. 107).

Ortaçağdan, “dinde bölünmeler”in yaşandığı 16 yy başından sonuna kadar olan dönemde Kilisenin ayrıcalıklı konumunu ve imtiyazlarını koruma mücadelesi tartışmaların merkezindedir. Kilise doğuştan gelen günah ve insanlığın kötülüğe eğilimi fikriyle, ancak kendisinin rehberliği ile devletin bu günahı düzeltebileceğini öne sürmüştür.

Devleti kendisine bağımlı gören kilisenin aksine, iktidarı tanrısal bir yetki olmaktan çıkararak Devlet düzeni, güvenlik, hayat, hürriyet ve mülkiyet üzerine yönetenler ile yönetilenlerin rızaları ve sorumluluk içerisinde *karşılıklı sözleşme* mantığı içerisinde açıklayan düşünürler olan Hobbes’un Leviathan’ı (1651), Locke’un Yönetim Üzerine İki İnceleme’si (1689), Rousseau’nun Toplumsal Sözleşmesi (1762) tarafından düşünsel temeli şekillendirilen yeni yaklaşım vatandaşların hakları ve bu hakların sağlanması için gerekli kurumsal altyapının oluşturulmasına yol açmıştır.

Aralarında bazı farklılıkları olmakla birlikte, özünde devlet (Aristo’nun siyasal toplumu) ile sivil toplumu eş tutan bu düşünörlere göre, sözleşme öncesi herkesin eşit olduğu “doğa hali”nde, yaşayanların kendi aralarındaki ilişkileri doğal hukuka dayanmaktadır. Doğa halinden sonra sözleşme ile bir üst yapı olarak devlet kurulup siyasal kurumlar oluşturulmuştur.

Sözleşmeci düşünörlerden ilki olan ve eserlerini vermeye başladığı dönemde İngiltere iç savaşında kriz ve çatışma ortamı içinde yaşayan *Hobbes’a* göre, insan bencil bir yaratıktır ve varlığını sürdürüp geliştirme isteğı temel güdüsüdür. Kendi çıkarlarını düşünmekte ve her şeyi kendisi için istemektedir. Fakat bütün insanlar aynı düşüncede

olduğundan “insan insanın kurdu” durumu meydana gelir. Tıpkı Kilisenin düşüncesinde olduğu gibi Hobbes, insanların birbirlerine zarar vermek için doğal bir eğilime sahip olduklarını düşüncesi ile çare olarak da pratik akla başvurulması gerektiğini söylemektedir (Tuncel G ve İçen M, 2018, s. 64). Barış ortamını sağlamak için gerekli olan toplumsal sözleşme ile insanların bütün güce sahip mutlakiyetçi devlet çatısı altında birleşmesidir.

John Locke ise, Hobbes’un ve ardılı Rousseau’nun görüşlerinden farklı olarak insanın doğal halde iyi olduğunu ancak bazı hallerde ceza vermeyi düzenlemek ya da yöneticilerin aşırılıklarını önlemek için sözleşmeyle devleti oluşturduklarını belirtir. Ona göre, insanlar; yaşam, özgürlük ve mülkiyet şeklinde üç temel hakka sahip olup, varlıklarını sürdürme noktasında, kendileri için kötü olanı başkaları için de istemezler ve bu şekilde bir barış hali sürüp gider. Ancak, zamanla bolluğun sona ermesi, sınırların çizilmesi ile mülkiyet hakkına tecavüzler başladığında, “haksızlığa uğrayanın kendisine haksızlık edeni cezalandırma hakkını elinde tutması, bu hak kullanıldığında bir savaş hali yaratmaktadır” Ona göre, sözleşmeyle belirlenenler dışında devletin sınırlandırılması gerekmektedir. Devlet doğa durumunun yerine geçmez. Aksine devlet, daha iyi toplumun aracıdır (Mızrak D, 2019 s. 30).

Rousseau da, Hobbes gibi mutlakiyetçi bir yapıya yönelmiştir. Rousseau’ya göre, tarihinin ilk aşamalarında, bütün bireyler kimse kimseye hükmetmediğinden eşit, yaşamlarını sürdürmek için kimseye bağımlı olmadıklarından dolayı özgür ve kimse tarafından hükmedilmemişlerdir. Tarımın başlaması ile yerleşik düzene geçilip mülkiyet kavramı ortaya çıkınca ve birbirleriyle iş yapmaya başladıklarında eşitsizlikler belirir ve bundan da savaşın tohumları baş gösterir (Fabre C, 2018, s. 125). Tekrar barışı inşa etmek isteyen insanlar, içlerinde zaten var olan toplumsallaşma güdüsüyle, güçlerini birleştirmeyi ve haklarını tek bir genel iradeye devretmeyi kabul ederler.

Özet olarak, her üç düşünürde de toplumsal sözleşmeyi, barış, uyum ve rahatlık içindeki yaşamak için bütün bireylerin doğa durumunda sahip oldukları özgürlük ve haklardan feragat ederek taahhüt edilip yaptıkları bir girişim olarak düşünmüşlerdir (Fabre C. s. 128).

Güvenlik ve huzur ihtiyacının ve buna bağlı otoriter ve düzen sağlayıcı mutlakliyetin, hakların ve sivil toplumun önüne geçmesine karşı, 17. ve 18. yy'da ortaya çıkan bazı gelişmeler süreci değiştirmiştir.

Tarihi gelişmeler bazında bakıldığında, bunlar 1668'de İngiltere Kralı'nın keyfi uygulamalarına, tekel verme yetkisine, adaletsiz ceza ve vergi verme yetkilerinin alınması yönündeki Haklar Bildirgesi'nin okunması ile sonuçlanan *Görkemli Devrim*, 1733'de yine İngiltere'de başlayan ve üretim adetlerini onlarca kat büyütürken ekonomik ve toplumsal sistemi tam anlamı ile değiştiren Sanayi Devrimi ile 1789 tarihli Fransız İhtilali'dir. Fransız İhtilali “özgürlük, eşitlik, kardeşlik” ilkesi ile doğuştan gelen ayrıcalıkların kaldırıldığı, tüm vatandaşlara dini, siyasi, sivil hakların Anayasa'ya girdiği gerçek bir devrimdi. (Pointing C, 2015 a.g.e.)

İhtilali izleyen yıllarda pek çok Krallığın yıkılması ve ardından kalan son İmparatorluklar olan Avusturya Macaristan, Rusya, Prusya ve Osmanlı'nın yıkılmasına neden olan I. Dünya Savaşı sonrasında ise artık demokrasi ve cumhuriyet ile tanımlanan halkın kendi kendini yönetmesi en önemli kavram olarak siyaset hayatına girmiştir.

Düşünce bazında bakıldığında, pek çok düşünür arasından kronoloji sırasıyla Ferguson, Paine ve Tocqueville'nin yaklaşımları incelenmiştir;

1767 tarihli “Sivil Toplum Üzerine Bir Deneme” adlı eserinde *Ferguson* 'a göre, sivil toplum bir sözleşme ile “oluşturulmuş” olmayıp, doğal bir kurum olduğunu ve bir medeniyet ve bir ilişkiler bütünü olduğunu vurgulamıştır (Tester, 1992, s.46). Despotizme bürünen politik toplum (devlet) bireyleri pasifleştirir, vatandaşları kendi haklarından mahrum bırakır ve bunu sağlamak için de geniş bir bürokratik düzenden yararlanır. Korku, güç ve militarizmi kullanarak kamusal alan üzerindeki her çeşit tartışmayı engelleyerek tekil kamusalığa neden olur (Yıldırım, 2005, s.63)

Thomas Paine de, Devletin baskıcı ve insanları sınırlayan bir yapı olarak açıklayarak sivil toplum lehine sınırlandırılması gerektiğini, uygulamaya yönelik düzenin toplumsal sözleşme gibi soyut bir kavramdan ziyade, pozitif hukuk metniyle belirlenmesi gerektiğini iddia eder. Paine'in görüşlerini değerlendirirken onun yaşadığı dönemde Fransız ve Amerikan devrimlerini desteklediği gerekçesiyle yargılandığını göz önünde

tutmak gerekir. 1791 yılında yazdığı “İnsan Hakları” adlı eserinde Paine’e göre, insanda topluma doğal bir eğilim bulunmaktadır. Ancak bu eğilim, hükümetin işlemleri ile sık sık bozulmakta ya da yok edilmektedir. Hükümet toplumun ilkelerine uyması gereken yerde, başlı başına var olmaya kalkıştığında, iltimas göstererek veya baskı yaparak taraf tutar hale geldiğinde, önlemesi gerekli olan tüm zararları kendisi yaratmaktadır (Küçük A. 2002, s. 87).

Sivil Toplum lehine olan bir başka düşünür olan *Tocqueville*, aslen Fransa’da hakim olup hapisaneleri incelemek amacıyla gittiği ABD’de ülkesi Fransa’da sürekli skıntılar içindeki demokrasinin aksine, ABD’de sistemin sorunsuz işlemesi üzerine farkı anlatmaya çalıştığı “Amerika’da Demokrasi” adlı kitabı (1835) yazmıştır. Ona göre aradaki farkın ilki Fransa’daki monarşik egemenliğin aksine A.B.D.’de anayasal demokrasinin hakimiyeti, ikincisi ise Fransa’daki güçlü merkezi yönetim yerine A.B.D.’de yerinden yönetimlere önem verilmiş olmasıdır. (Tumay M. Okatan F. 2015, s. 327). ABD’de sivil toplum bilincinin bu denli gelişmiş olmasını da insanların aristokratik rejimlerdeki durumun aksine eşit olmaları sayesinde bir araya gelerek güçlenebileceklerini fark etmelerine ve devlete olan bağımlılığı böylece azaltmış olmalarına bağlamaktadır.

Sivil toplum ile devleti ayıran ve bugünkü anlamına yakın 1800’lerin başında (1812-17) tanımlayan kişi Alman düşünür *Hegel*’dir. “*Etik yaşamda aile, sivil toplum ve devlet olmak üzere üç ana alan vardır. Ailedeki ilişkileri sevgi, saygı ve tolerans yönlendirirken, sivil toplumu yönlendiren kişisel çıkarıdır. İhtiyaç sistemi karşılıklı ilişkileri zorunlu kılar ve karşılama yoluyla ihtirası oluşturur. Aile ve sivil toplumdan sonra gelen Devlet sivil toplumdaki çatışmacı unsurları harmoniye dönüştürmeyi amaçlar*” (Bayhan V, 2005, s. 152). Hegel sivil toplumu; ‘piyasa egemenliği altındaki bireyler’ yani ‘burjuva’ olarak tanımlar. Siyasal birliğini daha geç sağlamış bir Almanya’nın vatandaşı olarak devleti önceller. Hegel’de sivil toplum-devlet ilişkisini karakterize eden, “*herkes sevdiğini öldürür*” cümlesidir. Sivil toplum, özgürlüğe terkedilemeyecek kadar önemlidir (Keane, 1993)

Görüleceği üzere 18. ve 19. yy’da Devletin ağırlığı yani politik toplumu eleştirerek, sivil topluma daha fazla alan açılması gereğini savunan düşünürler etkin

olmuştur. Daha önce dile getirilen Görkemli Devrim, Sanayi Devrimi, Fransız İhtilali yanında, *Adam Smith'in* Devletin ekonomideki ağırlığını sınırlandırılması yönünde liberal ekonominin mihenk taşı olan görüşlerinin -ki, Ulusların Zenginliği adı ile 1776'da yayımladığı çalışması ekonomide liberalizm, siyaset hayatında da liberal düşüncenin de tetikleyicisi olmuştur- etkisi ile daha fazla hak ve özgürlük fikri, hem ekonomik, hem siyasi hayata damga vurmaya başlamıştır. Sonuç; günümüze kadar uzanan *demokrasi, sivil toplum ve liberal ekonomi ilkeleridir*.

Bu ilkelerden sapma veya farklı uygulama ise 1917 Rus Devrimi ile gelecek olan komünizm uygulamaları olsa gerekir. Bu noktada da, komünizmin fikir babası *Marx'in* düşüncelerine bakılacak olursa, Hegel'in eserinin yayınlanmasından yaklaşık 30 sene sonra (1844) Marx yazdığı eleştirilerde sivil toplumun devlete bağlı olduğunu düşünen Hegel'in tam tersine, devletin sivil topluma bağımlı olduğunu ve burjuva çıkarlarını temsil eden sivil toplum tarafından belirlendiğini savunmuştur.

Yine, devlet ve sivil toplumu Hegel gibi bir bütün olarak görmekle beraber bütünlüğün kapitalist ilişki ve üretimle bozulduğunu düşünür. Sivil toplum üretim ve toplumsal ilişkilerin gerçekleştiği alan olarak alt yapıyı, devlet üst yapıyı temsil etmektedir. Kapitalist düzende her zaman hâkim sınıfın çıkarlarını temsil eden devlet burjuva sınıfının çıkarlarına boyun eğecektir. Böylece çıkar ilişkilerinde devleti tarafsız gören Hegel'i eleştirmiş ve sivil toplum ve devlet yapısının düzelmesi için işçi sınıfının sivil toplumun demokratik kontrolünü ele geçirmesi gereğini belirtmiştir (Özdemir E. 2011, s. 66).

Komunist görüşlerden bir başka örnek verecek olursak İtalyan Komünist Partisi liderlerinden ve 1926'da hapis yatan *Gramsci*, 1916-35 arası yazdığı eserlerinde sivil toplumu "*sınıfların iktidar için mücadele ettiği, hakim sınıfların yasal düzenlemeler yanında ahlaki değer ve geleneklerin yardımıyla hegemonyayı üzerinde kurduğu, devletle, devlet organları, baskı araçlarıyla doğrudan bağı bulunmayan kurum ve etkinliklerin tümü*" olarak tanımlamaktadır. Kapitalizmin başarısını yalnızca siyasi ve ekonomik zor yoluyla değil, burjuva değerlerinin herkesin ortak düşüncesi haline geldiği egemen kültür yoluyla da sağladığını düşünmektedir. Sivil toplumdaki egemen kültürle oluşturulan uzlaşmanın, işçi sınıfının kendi iyiliklerini burjuvazinin iyiliğiyle

özdeşleştirmesine neden olduğu inancıyla bu uzlaşıya karşı çıkmaktadır. Demokraside mevzilerin sivil toplum ile kazanılabileceğine inanmaktadır. Gramsci'ye göre, Batının modern ülkelerindeki -devletle bağı olmayan- güçlü sivil topluma karşılık Doğu ülkelerinde sivil toplumun yok denecek kadar zayıflığı nedeniyle devlet, yaşamı tüm mikro-ölçeklerine dek sarmalamış haldedir (İlgın G. 2016).

Tanım etrafında genel olarak birleşilse de, uygulamada halkın kendini yönetmesinin hangi esaslar çerçevesinde olacağı konusunda Marksist Leninist düşünce ile şekillenen Sosyalizm temelli Doğu'ya karşı, Liberal düşünce temelli Batı Bloklarının arasındaki fark Dünyamızı 1945 sonrası yaklaşık yarım yüzyıl meşgul etmiştir. Farklı düşüncedeki bu Blokların her biri asıl olan özgürlüğün kendi sistemleri ile sağlanabileceği iddiası ile hakim olmaya çalışmış, aralarındaki çekişme, “dehşet dengesi” ile kontrol edilebilmiştir. 1991’de Doğu Bloku’nun yıkılması ile teşebbüs özgürlüğü konusundaki tartışmalar da sona ermiş durumdadır.

Özgürlük ortamının ve ticaretin gelişmesinin doğal sonuçlarından biri de, gerçek şahıs olan bireylerin ve hükmi şahıs olan şirketler ile kurum ve kuruluşların gerek bireysel, gerekse birlikte hareket ederek taleplerini dile getirmesi olmuştur.

Günümüze geldiğimizde ise, sivil toplumu öne çıkaran bir diğer düşünür olan *Habermas*’ın çalışmalarına yer vermek gerekir. 1998 tarihli çalışmasında, siyasal-kamusal alanlar ve sivil toplum şeklinde bir sınıflandırma yaparak, siyasal alana katılımın kamusal alanda gerçekleşeceğini belirtmiş, kamusal alanın, bir rasyonel tartışma ve konsensüs alanından, şirketlerin ve elitlerin yönettiği kitlesel bir kültürel tüketim alanına dönüştüğü eleştirisini getirmiş ve demokrasinin gerçek anlamda hayata geçirilebilmesi için *uzlaşmanın* önemini ve gerekliliğini vurgulamıştır.

Habermas’a göre, devletin toplum üzerindeki artan müdahalesinin yanı sıra özel örgütlerin yönetim üzerindeki etkileri de artmakta ve bürokrasinin özel çıkarlar tarafından yönlendirilmeleriyle birlikte devlet ile toplum arasındaki ayrım azalmaktadır. Eleştirel niteliğini yitiren kamusal alan da artık sivil toplum ile devlet arasındaki vasıta olma işlevini yerine getirememektedir (Altınkök S. 2015, s. 29).

Eşitler arasında, ilgili tüm kesimlerin temsil edildiği, katılanların bağımsız ve işbirliği içerisinde olduğu, herkese açık ve baskıdan uzak, müzakere süreci ile ortaya çıkan meşru görüşün, hukuki çerçevesinin oluşturulması şeklindeki yaklaşımı müzakereci demokrasi olarak adlandırılır.

2.3. Türkiye’de Sivil Toplum

2.3.1. Tarihsel Gelişim

Türkiye’de sivil toplum tarihini miras aldığımız Osmanlı kültürüyle birlikte değerlendirmek gerekir. 621 yıllık 3 kıtada yayılı cihan devi Osmanlı gibi en geniş zamanında 20 milyon km² topraklara ulaşmış bir İmparatorlukta, yerel ihtiyaçların İstanbul’dan tespiti ve karşılanması zamanın şartları ile mümkün olmadığından sosyal ve kamusal bazı hizmetler ancak sivil girişimlerle yerine getirilmekteydi. Osmanlı’nın hükmettiği çok sayıda farklı milletleri esasen bir sivil toplum unsuru olmakla beraber devlete bağlı olan, dini esaslara göre ayrılmış *millet sistemi* ile yönetilmekteydi. Milletler, kendi yasalarınca belirlenen “Milletbaşı” adlı ruhani lider vasfına sahip kişilerin idaresinde vergilerden iç güvenliğe, merkezi yönetime karşı sorumluluklarını yerine getirmekte idi (Çaha Ö. s. 92). İmparatorluk zamanlarında mahalli idari birimlerin güvenliği veya şehirlerdeki mahallelerde bile, yangın söndürme, temizlik, güvenlik işleri komşularca hep birlikte yerine getirilmekteydi (Ortaylı, 2000, s. 114-116)

Millet sisteminin benzer bir örneği de esnafa yönelik düzenleyici bir kurum olarak, esnafla merkezi yönetim arasında köprü görevi üstlenen *loncalardır*. Anadolu’da üretim ve pazarlama ortaklığını teşvik edici kurumlar olarak ortaya çıkan loncalar zamanla üretim kalitesini yükseltme, kalifiye eleman yetiştirme, yetişen elemanlara ustalık sertifikası verme, iş ve ticaret ahlakını geliştirme ve denetleme, işçileri koruma ve üretimi en ucuz yoldan tüketiciye ulaştırma gibi görevleri de üstlenmiştir (Çaha Ö. a.g.e. s. 92).

Loncalarla beraber Osmanlı’dan bu yana en köklü STK anlayışı hiç kuşkusuz *Vakıflar’dır*. Bilindiği gibi Türk toplumu köklü ve güçlü bir hayırseverlik kültürüne sahiptir. Modern anlamda sosyal güvenliğin oluşmasında, toplum içinde fakirlerin, açların, yolda kalmışların, yetimlerin, kimsesizlerin barındırılması, giydirilmesi ve

doyurulmasında devletin hizmet görmediği alanlarda hizmetler üstlenmede önemli görevler başarmış (Atabey A, Ateş N. 2019, s.3762) bu oluşumların önemli bölümünün Osmanlı'da üst düzey devlet görevlileri tarafından mallarının müsaderesine karşı bir önlem olarak kuruldukları şeklinde eleştirileri de dikkate almak gerekir (Sarıcaoğlu, 2007, s. 53-61).

Her halükarda, İnalçık (2000), Sarıbay (2000) ve Buluş (2008) gibi araştırmacıların tespitlerinde Osmanlı'daki sivil toplum kuruluşlarının vakıflar ve esnaf örgütlenmeleri olduğu, Avrupa'daki muadillerinin dernekler ve meslek kuruluşları gibi örgütler olduğu yer almaktadır (Demirkaya, Y. 2018, age s.23-24).

Osmanlı'da batılılaşma çabaları ile birlikte Batı'da öne çıkan kurumların da benzerleri Osmanlı'da oluşturulmaya başlanmıştır. Bu çerçevede halen de kullanıldığı üzere 1847'de vatandaşların 'arz-ı hal' yazarak devlete bizzat başvurabilmesi, tanzimat döneminde hem yerel, hem de imparatorluk çapında yasama organlarının hayata geçirilmesi, 2. Meşrutiyetle siyasi partilerin kurulması, 19. yüzyıl sonlarına doğru özellikle yer altı örgütleri olarak ortaya çıkan siyasi dernekler vb. gelişmeler sivil toplum kuruluşlarının örgütlenmesini ve gelişmesini hazırlamıştır (Kalaycıoğlu, 1998: 114-115),

Cumhuriyetin ilk yıllarında, tek partili dönemde, küllerinden yeni bir ülke inşası çabaları içinde, ekonomi olsun, devlet kurumları olsun, hemen her alanda olduğu çeşitli sivil toplum kuruluşları da Devlet eliyle kurulmuş ve devlet güdümünde faaliyet yürütmüştür. Örneğin, Türk Ocakları, Milli Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi tarafından kurulmuştur. 1931'de kapatıldığında o dönem için çok önemli olan 30 bin üye ve 267 şubeye ulaşmış olan bu Kurum yerine 1932'de Halk Evleri açılmış olup, 2. Dünya savaşı sonunda sayıları 500'ü aşmıştı. Bu dönemde muhalif oluşumların da kontrol edilmesinin devrin koşulları içinde normal karşılanabilecek bir gelişme olduğu düşünülmektedir. (Zurcher E, s.180-181).

Toplumsal yaşamda devletin ağırlığı ve denetimi, 1945-sonrası dönemde çok-partili parlamenter demokrasiye geçişte de devam etmiştir. Türk halkını Dünya'dan ayıran en önemli özelliklerden biri Devletine saygısı ve bağlılığıdır. "Baba" olarak görülen Devlet merkezli olarak ve çok kullanılan tabir ile yukarıdan-aşağıya

modernleşme ile siyasal ve toplumsal hayat dizayn edilmektedir. Devletin politikalarına karşı bürokratik mekanizma veya partiler dışındaki ilk eleştirel yaklaşım Truman Doktrini ve Marshall Yardımına karşı görüşlerde ortaya çıkmıştır. Üniversitelerde oluşturulan “gerçek” sivil toplumun ilk örnekleri denebilecek Fikir Kulüpleri Ordu ve bürokrasi tarafından kontrol edilen bir ülkede ilktir (Ahmad F, 1993, s. 142). Bu oluşumlar tabi olarak Devletin gözetiminde tutulmuştur.

Oluşturulan meslek odaları, sendikalar devlet denetimi altında yapılar olagelmıştır. 1945-1980 dönemi, katılımcı siyasal kültürün çok gelişmediği, devlet denetiminin toplumsal yaşamda ve modernleşme sürecinde devam ettiği bir dönem olmuştur. Devlet denetimi içinde geleneksel olarak Devlet yapısında güçlü ve söz sahibi olan Ordunun 3 müdahalesini de (1960-1971-1980) saymak gerekir. Bu darbeler demokrasinin gelişmesini ciddi bir sekteye uğrattırken, hem örgütsel yaşam üzerinde, hem de katılımcı siyasi kültür üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. (Özbudun E, s.13). Güvenlik ideolojisinin demokrasinin önüne geçtiği, çok partili parlamenter demokrasinin kesintiye uğradığı, bireysel hak ve özgürlüklerin kısıtlandığı ve örgütlü yaşama katılımının engellendiği askeri darbeler, Türkiye’de devleti topluma karşı güçlü kılma işlevini görmüşlerdir (TUSEV 2006, s. 36).

1980’li yıllarda ABD’de Reagan, B.Krallık’ta Thatcher’ın yönetimlerinde serbest pazar, özelleştirme ve daha az devlet, daha açık toplum ilkelerinin tüm Dünya’da hakim olduğu dönemde ülkemizde de 1983’de Türkiye’yi ekonomik ve siyasal anlamda dışa açma iddiasındaki Özal’ın iktidara gelişi, Türkiye’de girişimcilik, bireycilik, bireysel haklar ve özgürlükler ekseninde yeni bir liberal söylemin ortaya çıkmasına yol açmış, siyasal ve kültürel yaşamda ortaya çıkan dinsel ve etnik temelli kimlik talepleri ve küreselleşme sürecinin başlaması Türkiye’de sivil toplumun devlet denetimi dışında gelişmesini sağlayan etkenler olmuştur. Devlet, bu dönemde kimlik sorunlarına yaklaştığı gibi sivil topluma da “devlet güvenliği” ekseninde yaklaşarak STK’ları denetleme amacını güden yasal bir yapıyı gündeme getirmiştir (F. Ustel, 2005, s.38).

- Türkiye’de 1990’da yayına başlayan özel TV ve 1992’de başlayan özel radyoların toplumsal bilince hareket getirmesi,

- 1991’de Berlin Duvarı’nın yıkılması ile Doğu Bloku’nun çökmesi,
- 1959’da başladığı Avrupa Birliği (o zamanki adıyla Avrupa Topluluğu) yolunda 1987’de farklı bir kanaldan tam üyelik başvurusunda bulunduğumuz AB’nin ilkelerine uyum gayreti ve bu çerçevede 1993’de kabul edilen Kopenhag Kriterlerinde bahsedilen değerleri (demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlık haklarını güvence altına alan kurumların varlığı üyelik için siyasi kriter olarak ön koşuldur) hayata geçirme gayreti (<https://www.ab.gov.tr/302.html> erişim; 16.11.2019),
- 1996 yılında sürdürülebilir insan yerleşimleri oluşturulması ve herkes için yeterli konut sağlanması yönünde oluşturulmuş bir Birleşmiş Milletler Programı olan ve 20 yılda bir toplanan Habitat Konferansı’nın İstanbul’da gerçekleşmesi –ki çıktıları arasında yerel yönetimlerin daha güçlü bir rolü olması ve katılımın gücünün fark edilmesi resmi açıklamadır-(<https://habitat.csb.gov.tr/habitat-konferanslari-i-5746> erişim; 16.11.2019),
- Yaklaşık 17,5 bin ölüm ve 24 bin yaralıya sebep olan 1999 Marmara Depremi, (hem arama ve kurtarma çalışmaları, hem de insani yardımlarda sivil topluma ilgi ve güveni arttırmış, acil toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında devletten etkin olabildiklerini ortaya koymuştur)

yakın dönemde Türkiye’de sivil toplumu özellikle hak ve özgürlükler temelinde etkileyerek gelişmesine yol açan unsurlardır.

Türkiye’nin en derin ekonomik krizlerinden olan 2001 Krizi sonrası, halkın düzen değişikliği talebi ile 2002 seçimleri ile iktidara gelen 59. Hükümetin ilk girişimlerinden biri, merkezi yönetim gücünün sınırlandırılarak yerel yönetimlerin gücünün artırılması, devleti oluşturan aktörlerin daha hesap verir ve şeffaf olması, insan hak ve özgürlüklerini esas alan bir kamu yönetimi tasarısı sunmak olmuştur. Veto edilen tasarı daha sonra farklı düzenlemeler içerisinde hayata geçirilmiştir (Demirkaya, Y. 2018, age. s. 15-16).

2.3.2. Türkiye’de STK’larla İlgili Temel Düzenlemeler

Ülkemizde Osmanlı döneminden gelme ilk dernekler 1856 Kırım Savaşı sonrasında kurulmasına karşın dernek kurma hak ve özgürlüğü, II. Meşrutiyetin ilanı sonrasında 120. maddeyle Anayasa’ya girmiştir. 16 Ağustos 1909’da çıkarılan “Cemiyetler Kanunu” çerçevesinde, 5 gün sonra 21 Ağustos’ta Anayasa’ya eklenen 120. madde ile toplantı yapma hakkı tanınmış ve kurulması yasak olan dernekler tanımlanmıştır (Arslan Z, 2010, s. 58).

Gerek bu özel kanun olsun, gerek tali, genel kanunlarda olsun derneklerle ilgili düzenlemeler iç ve dış gelişmelere bağlı olarak bir baskıcı, bir serbesti yanlısı değişikliklere uğramıştır. 15 Ekim 1923 tarihindeki değişiklik ile bir derneğe üye olabilmek için 18 yaşında olmak, cinayet suçundan hüküm giymemek ve medeni haklardan yoksun bulunmamak şartları getirilmiş, yürütme organının her türlü derneğin işlemlerini denetleyebileceği hükme alınmıştır.

1926 tarihli Medeni Kanun denetlemeyi kanuna ve ahlaka aykırı olma durumu ile sınırlandırmıştır. 1938 tarihli 3512 sayılı yeni «Cemiyetler Kanunu» baskıcı bir anlayışla derneklerin kurulmasını önceden alınacak izne bağlamış, derneklerin çalışmasında yürütme organına geniş bir denetim yetkisi vererek, derneğin kapatılabilmesi olanağı da bu organa tanımıştır. Baskıcı bu tutum 1946 yılındaki 4919 sayılı yasaya kadar sürmüştür, dernek kurma özgürlüğü yeniden serbestlik ilkesine kavuşmuştur. 1956 tarih ve 6761 sayılı «Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun» ile dernek tüzüğünün Danıştay’ca onaylanması şartı ile engellenen serbesti 1961 Anayasası ile getirilen özgürlükler ortamında 1963’te 171 sayılı yasa ile düzeltilmiştir (Akin İ, s. 477-79).

1961 Anayasası ile sivil toplum kuruluşlarında hızlı bir şekilde artış gösteren derneklerin, anarşi ve terörle ilişkilendirilmeleri nedeni ile 12 Mart 1971 muhtırası ile izleyen 1630 sayılı ve 1972 tarihli Dernekler Kanunu ile,

- “Dernek sayısının öngörülemez bir şekilde artmış olması,
- Birçok dernek kurucusu ve üyesinin adresinin bilinmemesi,

- *Derneklerde genel ve mali bir denetim yapılmaması,*
- *Derneklerin kişisel amaçlar için kötüye kullanılması,*
- *Birçok derneğin karışıklık ve anarşi ile ilgisinin bulunması,*
- *Öğrenci derneklerinin amaçlarından sapması,*
- *Kamuya yararlı olma ayrıcalığını elde eden bazı derneklerin aksine eylemleri,*
- *Dernekler aracılığı ile vergi kaçırılması*

gibi nedenlerle, dernekler hukukunda önemli kısıtlamalar getirilmiştir” (Turhan A, 2014, s. 219-20).

Ülkemizde STK’ların gelişiminde engel olan yasalardan kaynaklanan sorunlar Avrupa Birliği’ne mevzuat uyumu çalışmaları neticesinde önemli ölçüde giderilmiştir. Bu çerçevede Yeni Medeni Kanun (yürürlük 1 Ocak 2002) ve yürürlüğe giren Yeni Dernekler Kanunu (yürürlük 23 Kasım 2004) ile yasak ve kısıtlayıcı hükümler büyük ölçüde kaldırılmış, STK’ların işlevini artırıcı düzenlemeler farklı kanunlara da eklenmiştir.

Bu çerçevede ülkemizde sivil toplumun gelişimine doğrudan etki eden diğer bazı kanunları şu şekilde özetleme mümkündür;

- AB’ye uyum kapsamında hazırlanan 5227 sayılı Kamu Yönetimi Temel Kanunu’nda; yerel yönetimlere ve STK’lara ilişkin düzenlemelere yer verilmekte, Md 5 (f) bendi ile “Kamu hizmetlerine ilişkin kararların alınmasında, ilgili kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve sivil toplum örgütlerinin görüş ve önerilerinden yararlanılır” denilmek sureti ile STK’ların görüşlerinin alınması gerekliliği hükme bağlanmaktadır.

Md 6 (d) bendi ile Merkezi İdare kamu ile sivil toplum örgütleri arasında iletişim ve işbirliğini sağlayıcı mekanizmalar oluşturmakla görevlendirilmektedir.

Bu kanunda son derece önemli bir düzenleme kamu hizmetlerinin bazı sivil toplum örgütlerine gördürülmesine ilişkindir. Madde 11’de getirilen düzenlemede;

*“Kamu hizmetlerinin daha etkili ve verimli olarak yerine getirilebilmesi amacıyla, merkezî idare ile mahallî idareler, kendilerine ait hizmetlerden kanunlarda öngörülenleri, ilgileri itibariyle üniversitelere, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına, hizmet birliklerine, özel sektöre ve alanında uzmanlaşmış sivil toplum örgütlerine gördürebilir. Bu durumda idarenin sorumluluğuna ilişkin hükümler saklıdır.”*denilmektedir. (<https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5227.html>, erişim: 18.05.2020)

Bu madde çerçevesinde örneğin; Ulaştırma Bakanlığının sorumluluğundaki bazı belgeler bazı Ticaret ve Sanayi Odaları ile Uluslararası Nakliyeciler Derneği tarafından sağlanmaktadır. (Turgut N, Görüşme, İTO, Şubat 2020)

- 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu Kapsamında; Büyükşehir ve ilçe belediyelerinin görev ve sorumlulukları başlıklı 7 md. (v) bendi;

“Sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettirmek, bu hizmetleri yürütürken üniversiteler, yüksek okullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapmak”

şeklindedir.

İhtisas komisyonları başlıklı 15 md. 4. Bendi;

“Komisyon çalışmalarında uzman kişilerden yararlanılabilir. Gündemdeki konularla ilgili olmak üzere; kurum temsilcileri, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, üniversitelerin ilgili bölümlerinin, sendikalar (...) ve uzmanlaşmış sivil toplum örgütlerinin temsilcileri ile davet edilen uzman kişiler, oy hakkı olmaksızın ihtisas komisyonu toplantılarına katılabilir ve görüş bildirebilir.”

demektedir.

Büyükşehir belediyesinin giderleri başlıklı 24 md. (n) bendi;

“.. büyükşehir belediyesine verilen görevlerle sınırlı olarak, yurt içi ve yurt dışı kamu ve özel kuruluşlar ve sivil toplum örgütleriyle birlikte yapılan ortak hizmetler ve diğer proje giderleri” (<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5216.pdf>, erişim:18.05.2020)

demek suretiyle, giderler içerisine STK ile faaliyetleri sokmuştur.

- 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu’nun 16. md. (4) bendinde;

“Kaymakamlar ve ildeki kamu kuruluşlarının amirleri ve ildeki kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, üniversite ve sendikalar ile gündemdeki konularla ilgili köy ve mahalle muhtarları ile sivil toplum örgütlerinin temsilcileri, oy hakkı olmaksızın kendi görev ve faaliyet alanlarına giren konuların görüşüldüğü ihtisas komisyonu toplantılarına katılabilir ve görüş bildirebilir,”

ve

“Madde 31’de - Valinin, kalkınma, stratejik ve yıllık performans plânları hazırlama görevinden bahisle, 2. fıkrasında Stratejik plânın, varsa üniversiteler ve meslek odaları ile konuyla ilgili sivil toplum örgütlerinin görüşlerinin alınarak hazırlanacaktır,”

ifadesiyle STK’lara sorumluluk vermiştir.

İdarenin giderlerine ilişkin (I) bendinde de; *“Yurt içi ve yurt dışı kamu ve özel kesim ile sivil toplum örgütleriyle birlikte yapılan ortak hizmetler ve diğer proje giderleri”* (<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5302.pdf>, erişim:03.06.2020),

sayılarak yine STK’ları kanun önünde taraf almış durumdadır.

- Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum Ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin Kalkınma Ajanslarına İlişkin 16. Bölümünde;

“Md 184 ile; Ajansların kuruluş amacının; ...kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle,.... bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, ...olduğu,

Görev ve yetkilerine ilişkin 188 md (d) bendinde “Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek” denildiği,

Md 191’de, Bölgesel gelişme hedefine yönelik olarak bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları, özel kesim, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve yerel yönetimler arasında işbirliğini geliştirmek ve ajansı yönlendirmek üzere kalkınma kurulu oluşturulacağı,

Md 193’de karar organı olan yönetim kurulunda vali, büyükşehir belediye başkanı, il genel meclisi başkanı ile sanayi odası başkanı, ticaret odası başkanı ile kalkınma kurulu tarafından özel kesim ve/veya sivil toplum kuruluşlarından seçilecek üç temsilcinin yer alacağı,

hususları hüküm altına bağlanmak suretiyle sivil toplum kuruluşlarına etkinlik ve kamu kararlarına katılım, işbirliği imkanı sağlanmıştır” (zafer.gov.tr, erişim: 19.04.2020)

2.3.3. Sivil Toplum Kuruluşları ve Çeşitleri

Kendisi de bir Vakıf olarak 1993 yılında, (23 vakfın önderliğinde kurulmuş 100’ü aşkın vakfın işbirliği yaptığı belirtilmektedir) TÜSEV (Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı)’nın Prof. Dr. Ahmet İçduygu başkanlığında 25 kişilik bir ekip ile gerçekleştirdiği CIVICUS Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP) çerçevesinde hazırladığı çalışmada (TUSEV, 2006, s.41), ülkemizdeki sivil toplum kuruluşları çeşitleri olarak sayarak örnek verdiği kuruluşlar şunlardır;

“1. İnanç temelli kuruluşlar

2. İşçi sendikaları

3. Savunuculuk yapan STK'lar (örn: halk hareketi, sosyal adalet, barış, insan hakları, tüketici grupları)

4. Hizmet veren STK'lar (örn: okur-yazarlık, sağlık, sosyal hizmetler ve toplumun gelişmesine destek veren STK'lar)

5. Eğitim, geliştirme, araştırma gibi alanlarda aktif olan STK'lar (örn: think tank'ler/ düşünce üretme merkezleri, araştırma merkezleri, kar amacı gütmeyen okullar, kamu eğitimi veren kuruluşlar)

6. Kar amacı gütmeyen medya

7. Kadın kuruluşları

8. Öğrenci ve gençlik dernek/ birlikleri

9. Sosyo-ekonomik olarak toplum dışında kalan (dezavantajlı) grupların oluşturduğu dernek/ birlikler (örn: yoksullar, evsizler, toprağı olmayanlar, göçmenler, mülteciler)

10. Meslek ve iş örgütleri (örn: ticaret odası, meslek birlikleri)

11. Topluluk düzeyinde gruplar/ birlikler (örn: başkasına muhtaç olmadan kendi ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan gruplar, ebeveyn birlikleri)

12. Ekonomik çıkara dayalı STK'lar (örn: kooperatifler, kredi birlikleri, karşılıklı tasarruf birlikleri)

13. Etnik/ geleneksel/ yerel birlikler /kuruluşlar

14. Çevre ile ilgilenen STK'lar

15. Kültür ve sanat ile ilgilenen STK'lar

16. Sosyal konular ve eğlence ile ilgilenen STK'lar & spor kulüpleri

17. Hibe dağıtan vakıflar & fon geliştirme organları

18. STK ağları/ federasyonları /destek merkezleri

19. Toplumsal hareketler (örn: barış hareketi)''

Görüldüğü üzere toplumun faaliyet gösterdiği her alanda, yani hayatın her alanında STK'lar da söz konusudur.

Kuruluş ve varlık sebepleri üyelerinin ve/veya veya hedef gruplarının menfaatini savunmak olan ve bu çerçevede bir araya gelen insanlardan oluşan STK'ların tamamı - bu yönde ancak sınırlı sayıda olanı gerçek anlamda çalışıp, katkı sunabilse dahi- mevzuatta kendi talepleri doğrultusunda değişiklikler olmasını arzulamaktadır.

İş yaşamı ile ilgili mevzuatta bir çeşit mesleki iş örgütü olan sektörel derneklerin etkisini ortaya koymayı hedefleyen bu çalışmamızda, tezimizin kapsamına uygun olarak, hayatın her alanında mevcut olan STK'lar arasından, yalnızca mesleki/sektörel iş örgütleri ve bunların mevzut düzenlemeleri üzerindeki etkileri ele alınacaktır.

2.3.4. İş Örgütlerinin Çeşitleri ve Kurumsal Yapıları

İnsanların çeşitli ihtiyaçlarını gidermek, ihtiyaç sahiplerine yardım etme isteği, dolayısıyla yardımlaşma ve dayanışma, bireysel çıkarlar, statü ve kimlik çabası gibi nedenlerle bir araya gelerek örgütlenen kişiler, bu çabalarını kurumsal bir çatı altında gerçekleştirmek ve daha kaale alınır olmak ve böylece seslerini daha güçlü duyurmak ve ekonomik kalkınmayı da desteklemek üzere çeşitli isimler altında iş/meslek örgütleri oluşturmuşlardır. Bu çerçevede ilk iş/meslek örgütleri, daha önce de belirtildiği üzere, 15. yy'da, ticaretin gelişmesine paralel olarak esnaf örgütlenmeleri olarak oluşmuş ve bunlara lonca denmiştir. Loncaların da en önemli amaçları mesleki birlik, beraberlik, dayanışma içinde kalkınmayı sağlamak, mesleki kuralları koyarak düzeni ve istikrarı sağlamaktır.

Loncaların günümüzdeki devamı, zorunlu üyelik, kanunla getirilen sorumluluk ve yetkileri dolayısıyla yarı kamu sayılabilecek ticaret ve sanayi odaları, deniz ticaret odaları, ticaret borsaları, esnaf odaları ile yine tarihi kökleri çok derin olup kanunla günümüzdeki çerçevesi çizilen sektörlerin gelişimi için araştırma ve eğitim üzerine kurulan vakıflar, iş dünyasının olmazsa olmazı işçi ve işveren ilişkileri üzerine faaliyet gösteren sendikalar ve tabi ki sivil toplumun en önemli alt kuruluşları olan, bizzat sektörlerin veya bölgelerin kalkınması ve rekabet güçlerinin artırılmasını hedefleyen derneklerdir.

Tezimizin ana konusu olan sektörel derneklerin yanında, ülkemizde mevzuat oluşturulmasında kamu tarafından hukuken muhattap alınan, sayılan bu iş dünyası örgütlerinin yapıları aşağıda genel olarak incelenmiştir.

Aşağıda belirtilen iş örgütlerine ilave olarak; genelde ana sektörler adına eğitim, araştırma, bilgilendirme, nitelikli eleman yetiştirme, uluslararası gelişmeleri takip etme ve standardizasyon alanlarında yol göstermek amacıyla hareket eden Vakıflar; (örneğin TUGEV (Turizm Geliştirme Vakfı), PAGEV (Plastik Sanayicileri Araştırma Geliştirme ve Eğitim Vakfı), Sabri Ülker Gıda Araştırmaları Enstitüsü Vakfı, TAK-VA (Tarımsal Kalkınma Vakfı)

ve

İşçi ve işverenlerin bir araya gelerek iş hayatı ile ilgili karşılıklı çıkarlarını savundukları, sosyal devlet” anlayışının belirgin özelliğini oluşturup, anayasa ve yasalardan aldıkları görev ve yetkileriyle, bir yandan imzaladıkları toplu iş sözleşmeleriyle sosyo-ekonomik hayatı etkilerken, devlet kuruluşlarının kararlarına ve çalışma mevzuatının hazırlanmasına da katkı sağlayan Sendikalar¹

da önemli oluşumlardır.

2.3.4.1. Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları

Genel olarak Ticaret ve Sanayi Odaları olarak bilinen yerel bazda en önemli görülen ve kamu otoriteleri tarafından paydaş olarak görülen bu iş örgütleri ülkemizde “Odalar” başlığı altında ticaret, sanayi, ticaret ve sanayi, deniz ticaret odaları olarak ayrı kategorilerde tanımlanmaktadır. Bunun yanında Oda benzeri bir yapı olarak tarımla ilgili olanları ise “ticaret borsası” şeklinde yapılandırılmıştır. Dünyada buna ilaveten, gıda ve tarım, eğitimciler ve farklı üretici, ticaret sektörü adı altında yapılanmalar da

¹ Ülkemizde bulunan 5 bağımsız işçi sendikaları konfederasyonu içinde en büyüğü Türk İş (1.022 bin) iken Hak İş (687,8 bin), Disk (190,6 bin), Ülkem İş (11,8 bin) Tüm İş (5,4 bin) ile izlemektedir. Bağımsızların üye sayısı da 28,5 bindir. (Tebliğ RG 31201)

görülebilmektedir. Bu kuruluşların amacı mesleki ihtiyaçları karşılayarak, üye firmalarının genel ve ortak menfaatlerini gözeterek gelişmelerini sağlamaktır.

Dünyada kamu ve özel hukuka bağlı olmak üzere iki tür Oda yapısı söz konusudur. Ülkemizde de görülen kamu veya bir başka adı ile kıta hukukuna bağlı yapı Fransız sistemi olarak bilinmekte olup Avrupa'nın pek çok bölgesinde, eski Fransız kolonilerinde ve Arap ülkelerinin uygulanmaktadır. Özelliği ile kuruluş ve işleyişlerinin kanunla düzenlenmiş olması ve zorunlu üyeliktir.

Özel hukuka bağlı veya anglo-saxon modeli olarak bilinen ve köklerini Birleşik Krallık'tan (United Kingdom-UK) alan model ise ancak arzu eden ve sunulan hizmetlerden yararlanmak isteyen firmaların katılımı ile oluşturulan, gönüllülük esasına dayalı bir modeldir. Geçmişte liberal ekonominin bayraktarlığını yapan UK ile Kuzey Amerika, İskandinavlar, kıta Avrupası'nda Belçika ve İsviçre ile İngiliz Milletler Topluluğu üyelerinde uygulanmaktadır. (MTO, 2020, iccwbo.org)

Her iki sistem arasındaki temel fark, zorunlu üyelikte tüm firmaların, gönüllü üyelikte sadece arzu edenlerin üyeliği söz konusu olduğundan Odaların üye sayısı ve finans güçlerinde ortaya çıkmaktadır. Doğal olarak zorunlu üyelik sisteminde, firma sayısı ve finansman gücünde önemli bir toplam değer oluşmaktadır. Örnek olarak ülkemizde Oda üyeleri ilgili 5174 sayılı kanun ile yıllık aidat (Madde 24) ile yıl içinde elde ettikleri kar'dan %05 oranında munzam aidat (Madde 25) ödemekle yükümlüdür. Gönüllü üyelikte ise Odaların gelirlerini esas olarak verilen hizmetlerden alınan ücretler oluşturduğu için daha sınırlıdır.

Ülkemizde uygulanan kamu hukuku sisteminde Odalar kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşlarıdır. Ticaret ve sanayi odalarının tümünün hukuksal yapıları ve örgütlenme şekilleri aynıdır. Türkiye'deki tüm ticaret ve sanayi odaları merkezi Ankara'da bulunan Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin (TOBB) çatısı altındadır. TOBB'un kuruluşuna esas teşkil eden 1982 Anayasası'nın ilgili 135. Maddesi (Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları) şu şekildedir;

“Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve üst kuruluşları; belli bir mesleğe mensup olanların müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, mesleki faaliyetlerini

kolaylaştırmak, mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak, meslek mensuplarının birbirleri ile ve halk ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hakim kılmak üzere meslek disiplini ve ahlakını korumak maksadı ile kanunla kurulan ve organları kendi üyeleri tarafından kanunda gösterilen usullere göre yargı gözetimi altında, gizli oyla seçilen kamu tüzel kişilikleridir.

Bu meslek kuruluşları ve üst kuruluşları organlarının seçimlerinde siyasi partiler aday gösteremezler. Devletin idari ve mali denetimine ilişkin kurallar kanunla düzenlenir.

Amaçları dışında faaliyet gösteren meslek kuruluşlarının sorumlu organlarının görevine, kanunun belirlediği merciin veya Cumhuriyet savcısının istemi üzerine mahkeme kararıyla son verilir ve yerlerine yenileri seçtirilir.

Ancak, milli güvenliğin, kamu düzeninin, suç işlenmesini veya suçun devamını önlemenin yahut yakalamanın gerektirdiği hallerde gecikmede sakınca varsa, kanunla bir merci, meslek kuruluşlarını veya üst kuruluşlarını faaliyetten men ile yetkilendirilebilir. Bu merciin kararı, yirmidört saat içerisinde görevli hakim onayına sunulur. Hakim, kararını kırksekiz saat içinde açıklar; aksi halde, bu idari karar kendiliğinden yürürlükten kalkar.”

(<https://www.tobb.org.tr/HukukMusavirligi/Sayfalar/Mevzuat.php> erişim: 14.04.2020)

Ülkemizde oldukça eski bir tarihe dayanan sistem 16 Ocak 1882’de ilk ticaret odasının Padişah Abdülhamid’in fermanı ile İstanbul’da kurulması ile başlamıştır. Ticaret ve Sanayi Odalarına ilişkin ilk hukuksal düzenleme 31 Mayıs 1910 tarihli ‘Ticaret ve Sanayi Odaları Nizamnamesi ile getirilmiştir. 1950’de kabul edilen 5590 sayılı yasayla bu kuruluşlar özerklik kazanmıştır (Öskül M, 1973, s.85).

1.6.2004 tarih ve 25479 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 5174 sayılı yeni Kanun’da korunan hükümler çerçevesinde ticaret ve sanayi odaları her ilde ticaret odası, sanayi odası veya ticaret ve sanayi odası olarak faaliyet gösterirler.

Ticaret odaları o ildeki-ilçedeki tüccar firmaların, sanayi odaları üretici durumundaki firmaların, deniz ticaret odaları denizcilikle ilgili faaliyeti olan firmaların zorunlu olarak üye olmak zorunda oldukları meslek kuruluşlarıdır. (5174-Madde 9) Dolayısıyla ülkenin ekonomik kalkınmasında önemli role sahip kuruluşlardır. Kurulabilmeleri için kanunda belirtilen nitelikleri haiz en az 1000 tacir ve/veya sanayici veya deniz ticareti ile iştigal edenlerin Birliğe yazılı başvuruda bulunması ve ardından gelecek sürecin tamamlanması şarttır. (5174-Madde 5) Ancak deniz ticaret odası kurulması başvurusunda bulunacak firmaların en az %10'unun gemi sahibi olması gerekir. Hassas olan husus, 1000 firmanın asgari şart olmakla beraber, başvuruda bulunmak için ildeki üye sayısının en az yarısının da Odalar Birliği'ne yazılı müracaatının bulunması gereğidir.

Aynı kanuna tabi olan ticaret borsaları ise farklı bir kategoridedir. Üyeleri normal şartlarda üretimini veya ticaretini yaptıkları ürün için sanayi veya ticaret odasına kayıtlı olan firmaların, borsaya dahil maddelerin alım satımını yapmaları halinde aynı zamanda ticaret borsalarına da kayıt olmaları ve alım satım için tescil ücreti ödemeleri zorunludur. Tescil ücretinin oranı, malın alım satım değeri üzerinden azamî binde ikidir ve bu oran meclisçe belirlenir (Yönetmelik-Madde 14- Ticaret Borsalarına Tabi Maddeler..Tescili Hk Yönetmelik, RG.25694, 8.01.2005).

Maddede bahsi geçen Meclis, Borsa'nın kendi Meclisi'dir.

Kayıt olmayan firmaların kaydı resen (borsalar tarafından firmanın talebi olmadan kendiliğinden) yapılmaktadır. Borsaya tabi maddelerin (halk arasında borsaya kote mallar denmektedir) en az miktarları üzerinde yapılan alım satım muamelelerinin borsalara tescili zorunludur. (Yönetmelik- Madde.9). Örnek olarak İstanbul'da 1.500 kg aşan buğday unu, 150 kg aşan makarna, 200 kg aşan ayçiçek yağı, 180 kg aşan tereyağı gibi muhtelif ürünlerin (<http://www.istib.org.tr/bilgilendirme/kotasyon-listesi/16> erişim:06.09.2020) alım satımı, ithalat ihracatı tescil edilmeli ve tescil ücreti ödenmelidir. Borsanın gelirlerini tescil ücretleri ve yıllık aidatlar oluşturmaktadır. İstanbul Ticaret Borsası tescil ücretini, ticarete konu malın fatura bedeli üzerinden 450 TL'yi aşmamak üzere binde 1 olarak uygulamaktadır (Kılıç C, Görüşme, T.Borsası).

Ülkemizde güçlü bir odalar sistemi vardır. TOBB kayıtlarına göre;

182 il-ilçede Ticaret ve Sanayi Odası

56 il-ilçede Ticaret Odası

12 il-ilçede Sanayi Odası

113 il-ilçede Ticaret Borsası,

2 ilde Deniz Ticaret Odası

olmak üzere 81 il ve 160 ilçede 365 Oda bulunmaktadır (Özetle TOBB, 2020, s.6-11).

Öte yandan Deniz Ticaret Odalarının farklı bir yapılanması söz konusudur. 1982’de kurulan İstanbul ve 1989’da kurulan Mersin Deniz Ticaret Odası bu alandaki tek 2 odalardır. Buna karşın 26 Ağustos 1982’de İstanbul Deniz Ticaret Odası olarak kurulan ilk Deniz Ticaret Odası daha sonra Marmara, Ege, Akdeniz ve Karadeniz kıyılarını kapsayacak şekilde kurulan şubelerle genişletilmiş ve İMEAK Deniz Ticaret Odası adını almıştır. İstanbul Merkez yanında İzmir, Bodrum, Marmaris, Antalya, İskenderun, Fethiye, Karadeniz Ereğlisi, Kocaeli ve Aliğa Şubeleri ile hizmet vermektedir. Ankara’da bir İrtibat Bürosu ve ülkemizin 17 kıyı il ve ilçelerinde temsilcilikler ile yapılanmıştır (Yiğit A.Y. Görüşme).

2.3.4.2. Esnaf Odaları

Firmaların üye olduğu ticaret, sanayi, deniz ticaret ve borsalar dışında kamu oyunda yanlış bir tanımlama ile Fırıncılar Odası, Emlakçılar Odası, Kuyumcular Odası ve benzeri şekilde tanımlanan Esnaf Odaları bulunmaktadır. Esasen tüccar ve esnaf ayırımı yeterince bilinmediği için bu kamuoyunda anlaşılamamakta, sanki her mesleğin ayrı Odası varmış gibi kullanılmakta veya yansıtılmaktadır.

5362 sayılı ve 7.6.2005 tarihli Esnaf ve Sanatkarlar Meslek Kuruluşları Kanunu esnaf ve sanatkarı; (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/06/20050621-1.htm> erişim:05.09.2020)

“..ister gezici ister sabit bir mekânda bulunsun, Esnaf ve Sanatkâr ile Tacir ve Sanayiciyi Belirleme Koordinasyon Kurulunca belirlenen esnaf ve sanatkâr meslek kollarına dahil olup, ekonomik faaliyetini sermayesi ile birlikte bedenî çalışmasına dayandıran ve kazancı tacir veya sanayici niteliğini kazandırmayacak miktarda olan, basit usulde vergilendirilenler ve işletme hesabı esasına göre deftere tabi olanlar ile vergiden muaf bulunan meslek ve sanat sahibi kimseler” (Madde 3)

olarak tanımlamaktadır.

213 sayılı Vergi Usul Kanunu’nun 177’nci maddesinin birinci fıkrasında yıllık olarak güncellenen limitler esas alınarak, aşağıda belirtilen limitlerin (Ticaret Bakanlığı, 16.7.2020) **altında yer alan iş sahipleri esnaf, üstünde olanlar ise tüccar** sayılmaktadır. (<https://www.ticaret.gov.tr/esnaf-sanatkarlar/sikca-sorulan-sorular/esnaf-tacir-ayrimi-mutabakat-komiteleri> 16.7.2020 tarihli açıklama)

Tüccar olanlar TOBB bünyesindeki Odalara, esnaf olanlar esnaf, sanatkar odaları birliği bünyesindeki odalara kayıt olmak zorundadır. Meslekler ticaret vb odalarında örneğin İTO’da 81 ayrı Meslek Komitesi altında, ancak tek bir ticaret odasında iken, esnaf statüsünde olanlarda her bir meslek ayrı ayrı kendi Odası çatısı altında yer almaktadır. Kuruluşu için aynı meslekten en az 500 esnafın başvurusu aranır (5362 Kanun-Madde 4)

Daha açıklayıcı olması açısından İstanbul’da aşağıdaki limitin altındaki fırınların Fırıncılar Esnaf Odası’na, üstünde olan Fırıncıların İstanbul Ticaret Odası’na, (limit altındaki emlakçıların Emlakçılar Esnaf Odası’na, üstündekilerin İstanbul Ticaret Odası’na gibi) kaydı zorunludur.

“1. Satın aldıkları malları olduğu gibi veya işledikten sonra satan ve yıllık alımlarının tutarı 280.000 TL’yi veya satışlarının tutarı 390.000 TL’yi aşanlar;

2. Birinci bentte yazılı olanların dışındaki işlerle uğraşıp da bir yıl içinde elde ettikleri gayri safi iş hasılatı 140.000 TL’yi aşanlar;

3. 1 ve 2 numaralı bentlerde yazılı, işlerin birlikte yapılması halinde 2 numaralı bentte yazılı iş hasılatının beş katı ile yıllık satış tutarının toplamı 280.000 TL’yi aşanlar;

2007/12362 sayılı Esnaf ve Sanatkar ile Tacir ve Sanayicinin Ayrımına İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı'nın "Esnaf ve sanatkâr ile tacir ve sanayicinin ayrımı" başlıklı 1 inci maddesinin (a) bendine göre yukarıda verilen (1) ve (3) numaralı bentlerdeki nakdi limitlerin yarısı, (2) numaralı bentte yazılı nakdi limitin tamamı belirlenir:

- *1 numaralı bentte yazılı işleri yapanlardan yıllık alımlarının tutarı 140.000 TL'yi veya satışlarının tutarı 195.000 TL'yi,*
- *2 numaralı bentte yazılı işleri yapanlardan bir yıl içinde elde ettikleri gayri safi iş hasılatı 140.000 TL'yi,*
- *1 ve 2 numaralı bentlerde yazılı işlerin birlikte yapılması halinde 2 numaralı bentte yazılı iş hasılatının beş katı ile yıllık satış tutarının toplamı 140.000 TL'yi, aşmayanların esnaf ve sanatkar sayılması gerekir. “*

Görüleceği üzere İstanbul için aylık satış hacmi kabaca 33 bin TL'yi aşan işletmeler tüccar olarak ticaret odasına kayıt olmak zorundadır. Yine Esnaf Odalarının ünvanlarında “Esnaf” kelimesini kullanması zorunluluktur. (5362 Kanun Madde 4 Uygulamada bazı esnaf odalarının daha fazla üye kaydederek daha fazla gelir elde edebilmek amacıyla, yazılı, görsel tanıtım malzemelerinde, basında “esnaf” ifadesini kullanmayarak sanki temsil ettikleri meslekte tek kendi odaları varmış algısı yaratmaya çalıştıklarına dair şikayetlerin zaman zaman gündeme geldiği öğrenilmiştir.

Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları için Ankara'da Türkiye Odalar Borsalar Birliği tek yetkili Birlik iken Esnaf Odaları için her ilde arı Birlik kurulmaktadır. (5362 Kanun - Madde 16). Tüm İl Birlikleri ise Ankara'da Esnaf ve Sanatkârlar Federasyonu çayısı altında birleşmektedir. (5362 Kanun – Madde 26)

1951'de kurulan İstanbul Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği (İSTESOB) çatısı altında 148 ayrı Esnaf Odası faaliyet göstermektedir. Esnaf ve sanatkar sayısı hakkında düzgün bir kayıt tutulmadığı anlaşılmaktadır. Gerek İstanbul Birliği, gerekse Ankara Konfederasyonu web sayfalarında herhangi bir veri bulunamamıştır. Ticaret Bakanlığının 27.08.2020 tarihinde erişim sağlanan, 10 Eylül 2019 ana başlıklı istatistiklerinde dahi

bulunan rakamlar, 17.2.2016 itibariyledir. Bu tarih itibariyle Türkiye’de 1.602 bin esnaf bulunmakta olup, İstanbul rakamı 188 bindir. (<https://ticaret.gov.tr/istatistikler/bakanlik-istatistikleri/ic-ticaret-istatistikleri/esnaf-ve-sanatkar-verileri> erişim 20.08.2020). Konfederasyon başkanının Ocak 2020’deki basın açıklamasında ise Türkiye rakamlarının 1.791 bin olduğu belirtilmektedir. (<https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/esnaf-ve-sanatkar-sayisi-artti/1693651> 6.1.2020 haberi) İstanbul’la ilgili açıklama yoktur. Türkiye geneli için artış oranı olan yaklaşık %11 çarpanının İstanbul’a uygulanması halinde İstanbul’da 208 bin civarında esnaf olduğu düşünülebilir.

2.3.4.3. Federasyonlar ve Konfederasyonlar

Federasyon ve konfederasyonlar derneklerin kamu nezdinde etkilerini artırarak temsil kabiliyetlerini yükselten, seslerinin daha güçlü çıkmasını kolaylaştıran çatı sivil toplum örgütleridir.

Federasyonlar minimum 5 derneğin bir araya gelerek, konfederasyon ise minimum 3 federasyonun bir araya gelerek oluşturduğu tüzel kişilikler, sivil toplum örgütleridir. (Medeni Kanun md 96-98)

Her ikisi de aynı şekilde ve benzer belgelerle kurulmakta olup, tek fark başvuruda bulunacak dernek, federasyon sayısıdır.

Federasyonların üyeleri derneklerdir ve derneklerin tüzüklerinde federasyon kurmaya ve/veya varolan bir federasyona üye olmaya uygun olmaları şartı ile yine aynı madde ile ilgili, ayrıca bu federasyonda derneği temsil edecek, sayısı federasyon tüzüğünde yazılı delegelerini genel kurullarında karar almaları ve federasyona bildirmeleri, federasyon yönetim kurulunun da bu derneği üyeliğe kabul etmesi kararı ve sonrasında gerekli belgelerin kuruluş bulunduğu yer mülki amirliğine verilip onaylanması ile üyelik/kuruluş gerçekleşir.

Konfederasyonlar da bu kez üyeler federasyonlardır. Aynı süreç işlemektedir. (<https://www.siviltoplum.gov.tr/ust-kurulus-kurma> erişim 11.04.2020)

2.3.4.4. Dernekler

Sivil Toplum Kuruluşlarının temeli herhalde Dernekler olsa gerekir. 4.11.2014 tarihinde kabul edilen 5253 sayılı Dernekler kanunu 2 maddesine göre dernekler, kazanç paylaşma dışında, kanunlarla yasaklanmamış belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, en az yedi gerçek veya tüzel kişinin, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kişi topluluklarıdır. (<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5253.pdf>, erişim 2.7.2020)

Dernek kurma, üye olma, üyelikten çıkma aynı zamanda Anayasa’da güvence altına alınan temel hak ve özgürlükler arasındadır. 2709 sayılı kanun ile 18.10.1982 tarihinde kabul edilerek 09.11.1982 tarihli Resmi Gazete’de (17863 Mükerrer sayı) yayımlanan 1982 Anayasası’nın Dernek Kurma Hürriyeti başlığı altında yer alan 33 maddesi şu şekildedir:

“ Madde 33 –

Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma hürriyetine sahiptir.

Hiç kimse bir derneğe üye olmaya ve dernekte üye kalmaya zorlanamaz.

Dernek kurma hürriyeti ancak, milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlak ile başkalarının hürriyetlerinin korunması sebepleriyle ve kanunla sınırlanabilir.

Dernek kurma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.

Dernekler, kanunun öngördüğü hallerde hakim kararıyla kapatılabilir veya faaliyetten alıkonulabilir. Ancak, milli güvenliğin, kamu düzeninin, suç işlenmesini veya suçun devamını önlemenin yahut yakalamanın gerektirdiği hallerde gecikmede sakınca varsa, kanunla bir merci, derneği faaliyetten men ile yetkilendirilebilir. Bu merciin kararı, yirmidört saat içinde görevli hakim onayına sunulur. Hakim, kararını kırksekiz saat içinde açıklar; aksi halde, bu idari karar kendiliğinden yürürlükten kalkar.

Birinci fıkra hükmü, Silahlı Kuvvetler ve kolluk kuvvetleri mensuplarına ve görevlerinin gerektirdiği ölçüde Devlet memurlarına kanunla sınırlamalar getirilmesine engel değildir.”

Bu madde hükümleri vakıflarla ilgili olarak da uygulanır.’
(<https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/lcSite/illeridaresi/Mevzuat/Kanunlar/Anayasa.pdf>, erişim: 20.04.2020)

Anayasa’nın temel haklarla ilgili tüm maddeleri aynı zamanda bireylerden oluşmuş tüzel kişiliği olan kurumlar olan dernekler için güvence niteliğinde olup en çok ilgili olan bazıları aşağıda belirtilmektedir.

“Madde 22 – Herkes, haberleşme hürriyetine sahiptir. Haberleşmenin gizliliği esastır.....

Madde 25 – Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir....

Madde 26 – Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet Resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar.

Madde 27 – Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir....

Madde 28 – Basın hürdür, sansür edilemez...

Madde 29 – Süreli veya süresiz yayın önceden izin alma ve mali teminat yatırma şartına bağlanamaz.

Madde 34 – (Değişik: 3/10/2001-4709/13 md.) Herkes, önceden izin almadan, silahlı ve saldırsız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.

Madde 35 – Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir.

Madde 36 – Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.”

Dernekler herkes için geçerli Borçlar Kanunu, Ticaret Kanunu ve benzeri genel temel kanunlarla beraber aşağıdaki özel kanunlara tabidirler:

- “5253 Sayılı Dernekler Kanunu,
- 5072 Sayılı Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşları İle İlişkilerine Dair Kanun,
- 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu (Dernek ve Vakıflarla İlgili Hükümler),
- 2860 sayılı Yardım Toplama Kanunu,
- 3335 sayılı Uluslararası Nitelikteki Teşekküllerin Kurulması Hk.Kanun,
- 1606 sayılı Bazı Dernek ve Kuruluşların Vergiden Muaf Tutulmasına İlişkin Kanun,
- 2847 sayılı Türkiye Emekli Subaylar, Emekli Astsubaylar, Harp Malulü Gaziler Şehit Dul ve Yetimleri İle Muharip Gazileri Kanunu,”
- 3628 sayılı Mal Bildirimi, Rüşvet ve Yolsuzlukla Mücadele Kanunu’
(<https://www.siviltoplum.gov.tr/kanunlar>, erişim 18.3.2020)

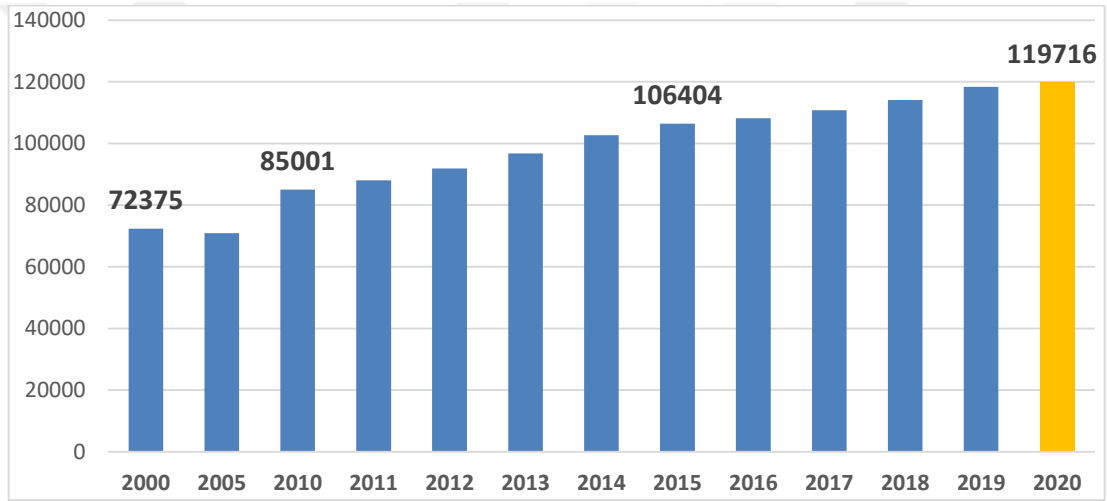
2.3.5. Türkiye’de Derneklerle İlgili İstatistikler

İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü’nün 17.3.2020 tarihli verilerine göre. (<https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-ve-faaliyet-alanlarına-gore-dernekler> erişim:18.08.2020) ülkemizde 119.716 faal dernek bulunmaktadır. Geçmişte faaliyet gösterip maddi yetersizlikler, hedef amaca ulaşılmış olması, ilgilenen kişilerin

azalması gibi muhtelif nedenlerle fesih olan dernek sayısı ise faal dernek sayısının yaklaşık 1/3 üzerindedir. 189.133 dernek fesih olmuştur.

Faal dernek sayısında özellikle 2010 sonrasında kaydedilen artış dikkat çekicidir. 2000-2010 arası 10 yılda faal dernek sayısı % 17,4 artarken, 2010 sonrası 10 yıl daha dolmadan % 40,9 artış sağlanmıştır.

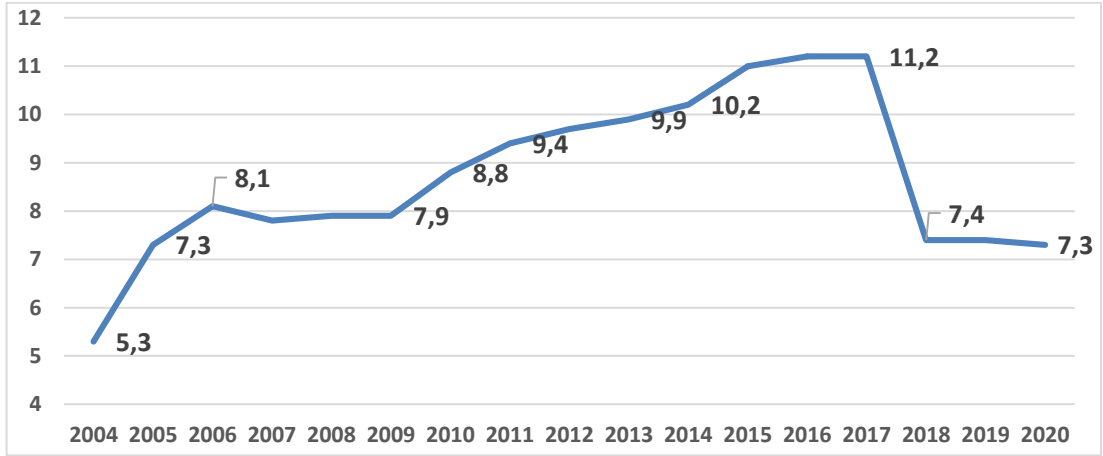
Tek başına bu veriye bakıldığında bu durum sivil toplumdaki gelişmenin önemli bir fiziki göstergesi olarak anlaşılabilir. Ancak Dernekler Kayıt sisteminde yer alan dernek üye sayılarına ilişkin veriler farklı bir sonucu ortaya koymaktadır.

Şekil 1:Yıllar İtibariyle Faal Dernek Sayısı (Adet-17.3.2020 İtibariyle)

Kaynak: <https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-ve-faaliyet-alanlarına-gore-dernekler;>

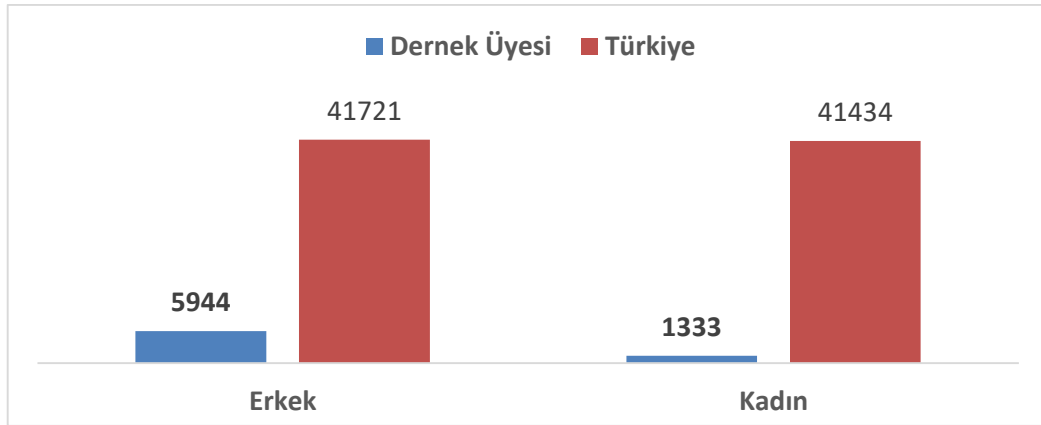
Dernek üyesi kişi sayısına bakıldığında yalnızca 7,3 milyon civarında olduğu görülmektedir. Buna göre 2019 sonu itibariyle 83.154 bin olan Türkiye nüfusu içinde % 8,8'i bir dernek üyesi iken % 91,2'si ise değildir. Kaldı ki, bugün derneklere üye olan kişi sayısı daha 2005'de, yani 15 yıl önce üye olan kişi sayısı ile hemen hemen aynıdır. 2005 sonrasında 2010'a kadar yatay bir seyir izleyen, ardından tırmanarak 2017'de 11,2 milyona ulaşan üye sayısı 2018'de yaklaşık 1/3 ani ve keşkin bir düşüşle 7,4 milyona inmiş ve orada duraklamıştır.

Şekil 2: Yıllar İtibariyle Derneklere Üye Sayısı (Adet-17.3.2020 İtibariyle)

Kaynak: <https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-ve-faaliyet-alanlarına-gore-dernekler>

Kadın-erkek üye arasında da belirgin bir fark söz konusudur. Üye kadınların sayısı yaklaşık 1,3 milyon, erkeklerin ise 5,9 milyondur. Diğer bir ifade ile dernek üyelerininin %81,7'si erkektir. Ülkemizde kadınların iş hayatına ve sosyo-ekonomiye katkısı her geçen gün artmakla birlikte henüz politika ve sivil toplumda yansıması görülebilmüş değildir.

Şekil 3: Cinsiyete Göre Dernek Üyesi (Sayı-Bin kişi-17.3.2020)

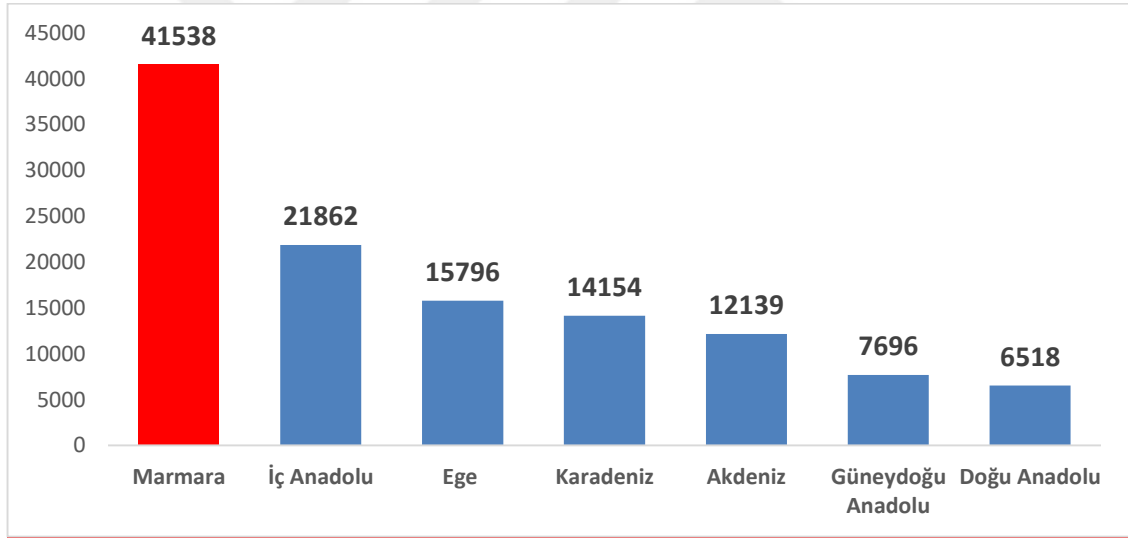
Kaynak: <https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-ve-faaliyet-alanlarına-gore-dernekler>

- Bölgeler itibariyle bakıldığında Türkiye'deki derneklerin 1/3'ünden fazlası Marmara Bölgesi'nde yer almaktadır. %18,3'ünün yer aldığı İç Anadolu Bölgesi ikinci, %13,2'sinin yer aldığı Ege Bölgesi üçüncü sıradadır. Bu üçlüyü iki kıyı bölgemiz

Karadeniz (%11,82) ve Akdeniz (%10,14) izlemektedir. Güneydoğu Anadolu (%6,43) ve Doğu Anadolu Bölgelerimiz son iki sıradadır.

- Rakamlar dernek sayısı ile kişi başı gelir ve üretilen katma değer arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Gerçekten de kişilerin üretime katkısı ve geliri arttıkça, bilinçlenme ve toplumdan birey olarak beklentileri de artmakta ve bunu ferdi olarak gerçekleştirme yanında sivil toplum örgütlerine katılarak da gerçekleştirme arayışına gitmektedir.

İller itibariyle derneklerin dağılımı incelendiğinde nüfusu en yüksek olan İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa dernek sayısında da en üst sıraları almaktadır. Nüfus açısından 10. sırada olan Kocaeli dernek sayısında 5. sıraya tırmanırken, 8. en kalabalık ilimiz Şanlıurfa 28. sıraya kadar gerilemektedir.

Şekil 4: Bölgeler İtibariyle Tüm Derneklerin Dağılımı
(Adet-17.3.2020 İtibariyle)

Kaynak: <https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-ve-faaliyet-alanlarına-gore-dernekler;>

- Bu illerin dışında nüfus açısından ilk 10'da yer alan Antalya ve Konya 3000 dernek barajını aşarken, Adana, ve G.Antep 2000 barajının üzerindedir. 2000 barajını aşan diğer iki ilimiz ise nüfusta 11. sırada olan Mersin ile 16. sıradaki Samsun'dur.

- 1000 dernek barajını aşan il sayısı 29'dur.

- İstanbul yaklaşık olarak her 5 dernekten 1'ine ev sahipliği yapmaktadır. Tüm derneklerin % 42,7'si nüfus açısından ilk 5 ilde toplanırken, ilk 10 il baz alındığında bu rakam % 53,9'a ulaşmaktadır.

- Yoğunluk açısından bakıldığında ise her 10.000 kişiye 21 dernek ile Trabzon ve Kütahya, 20 dernek ile Ankara, 19 dernek ile Sakarya, 18 dernek ile Kocaeli, 17 dernek ile Afyon ön sıraları almaktadır. İstanbul 16 dernek ile Samsun'un hemen arkasından 10. sıraya gerilemiştir.

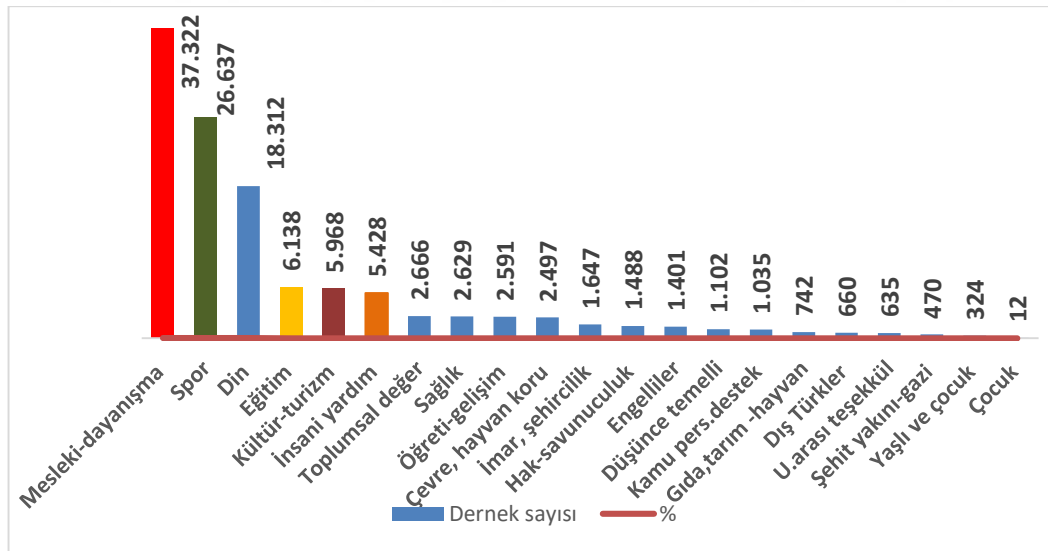

3. İŞ ÖRGÜTLERİ BAĞLAMINDA MESLEKİ VE DAYANIŞMA DERNEKLERİ

3.1. Türkiye’de Mesleki ve Dayanışma Dernekleri

Tezimizin asıl konusu olan sektörel dernekler (sadece belirli ürün gruplarında faaliyet gösteren firmaları temsil eden), Derneklerin kayıt sisteminde Mesleki ve Dayanışma Dernekleri başlığı altında kategorize edilmektedir. Aynı zamanda sektörel olmayan ancak belirli bir bölgedeki veya amaçtaki kişi veya firmaların bir araya gelerek kurdukları iş adamları dernekleri de (TÜSİAD, MÜSİAD, bölgesel iş adamları dernekleri vb.) bu kategori altındadır.

Türkiye’de faal derneklerin yaklaşık 1/3’ü mesleki ve dayanışma dernekleridir. Mesleki dernekleri spor ve dinle ilgili olanlar sırasıyla % 22,3 ve % 15,3 ile izlemektedir. Eğitim ve araştırma, kültür, sanat, turizm ve insani yardım dernekleri de yaklaşık % 5’er pay ile önde gelen faaliyet alanlarıdır. Diğer faaliyet alanlarındaki derneklerin payı % 2,3 ve altında paylarla sıralanmaktadır.

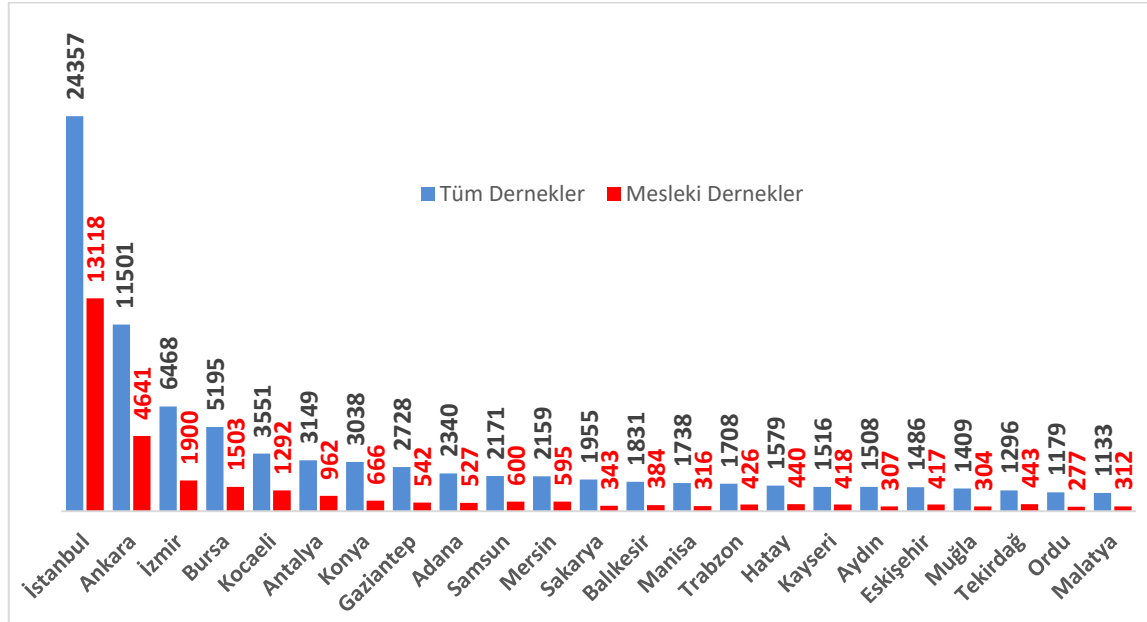
Şekil 5: Faaliyet Alanlarına Göre Dernekler (Adet-17.3.2020 İtibariyle)

Kaynak: [https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-ve-faaliyet-alanlarına-gore-dernekler;verilerinden derlenmiştir](https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-ve-faaliyet-alanlarına-gore-dernekler;verilerinden%20derlenmiştir).

Mesleki derneklerde de iller itibariyle sıralama ilk 7 il için aynıdır. 8 ve 9. Sıradaki Gaziantep ve Adana ise Samsun ve Mersin ile yer değiştirmektedir.

Aşağıdaki grafik **300 ve üzeri mesleki ve dayanışma derneği bulunan illeri** göstermekte olup Manisa (% 18,2) dışında listede bulunan 23 ilin tamamında mesleki ve dayanışma dernekleri toplam derneklerin 1/5'inden fazladır.

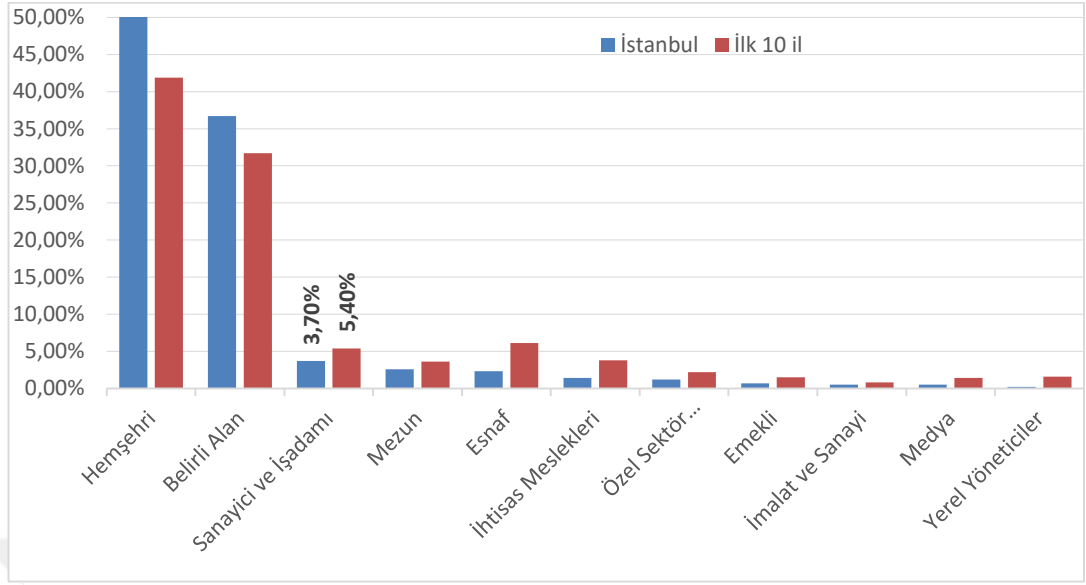
İstanbul toplamın yarısını aşan mesleki ve dayanışma derneklerinin yüksekliği ile dikkat çekmektedir. (% 53,9). Ankara (% 40,4) Kocaeli (% 36,4), Tekirdağ (% 34,2), Antalya (% 30,5), İzmir (% 29,4), Bursa (% 28,9) i Eskişehir (% 28,1), Samsun, Mersin, Kayseri ve Malatya (% 27,6) ile mesleki ve dayanışma derneklerinin oran olarak da yüksek olduğu illerdir.

Şekil 6: İller İtibariyle Tüm Dernekler/Mesleki Dernekler Dağılımı
(Adet-17.3.2020 İtibariyle)

Kaynak: [https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-ve-faaliyet-alanlarına-gore-dernekler;](https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-ve-faaliyet-alanlarına-gore-dernekler) verilerinden derlenmiştir.

Mesleki ve dayanışma dernekleri kayıtlarına bakıldığında alt gruplarda tanımların çok net olmadığı, grup girişlerinin muhtemelen dernekler masasında işlemi yapan veya dernek kuruluşu için başvuruda bulunan personelin/kişinin değerlendirmesine göre değiştiği izlenimi vermektedir. Dernek listeleri üzerinde yapılan incelemede örneğin inşaatla ilgili bir dernek sanayici ve işadamları alt grubunda iken bir başkası ihtisas meslekleri, bir başkası belirli alan alt grubunda yer alabilmektedir.

Şekil 7: Mesleki ve Dayanışma Dernekleri (Altgruplar - % Pay-17.3.2020 İtibariyle)

Kaynak: [https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-ve-faaliyet-alanlarına-gore-dernekler;](https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-ve-faaliyet-alanlarına-gore-dernekler;verilerinden) verilerinden derlenmiştir.

Afşinli Genç İşadamları, Aksaray Mahallesi Esnafları,,,gibi dernek örneklerinde görüldüğü üzere “*Hemşehri Dernekleri*” alt grubunda da mesleki dernekler hatalı bir şekilde kayıt altına alınmış olabilese de genel olarak hemşehri derneklerini mesleki derneklerle ilgili istatistiklerden düşmek doğru bir yaklaşım olacaktır.

Ambalajlı Su Üreticileri, Anadolu Halı Yıkamacıları, Arap Mücevherat vb. örneklerinde olduğu gibi doğru örnekler yer almakla birlikte “*Belirli Alanla İlgili Dayanışma Dernekleri*” başlığı altında genel olarak Bölge, Semt, Mahalle ana tema olup bu alt başlığın da ancak kaba bir hesaplama %10-20’sinin mesleki amaçlı olduğu düşünülebilir.

İlk 10 ilimiz yaklaşık 25.000 Mesleki ve Dayanışma Derneği ile Türkiye toplamının %71’ine sahiptir.

Mesleki ve Dayanışma Dernekleri başlığı altında yapılan incelemeler sonucunda ortaya çıkan bu tespitler ışığında tarafımızca ulaşılan değerlendirmeler şu şekildedir:

- İlk 10 ilde Mesleki ve Dayanışma Dernekleri arasında Hemşehri Derneklerinin ortalaması %41,9 İstanbul'da ise %50,2 olup bunları değerlendirmeden çıkarmak gerekir.

- Belirli Alanla İlgili dayanışma Dernekleri ortalaması ilk 10 ilde %31,7, İstanbul'da %36,7'dir. Bunların da yaklaşık %80'inin kapsam dışı olduğu düşünülebilir.

Tablo 3
Mesleki ve Dayanışma Dernekleri (İlk 10 İl-Adet-17.3.2020 İtibariyle)

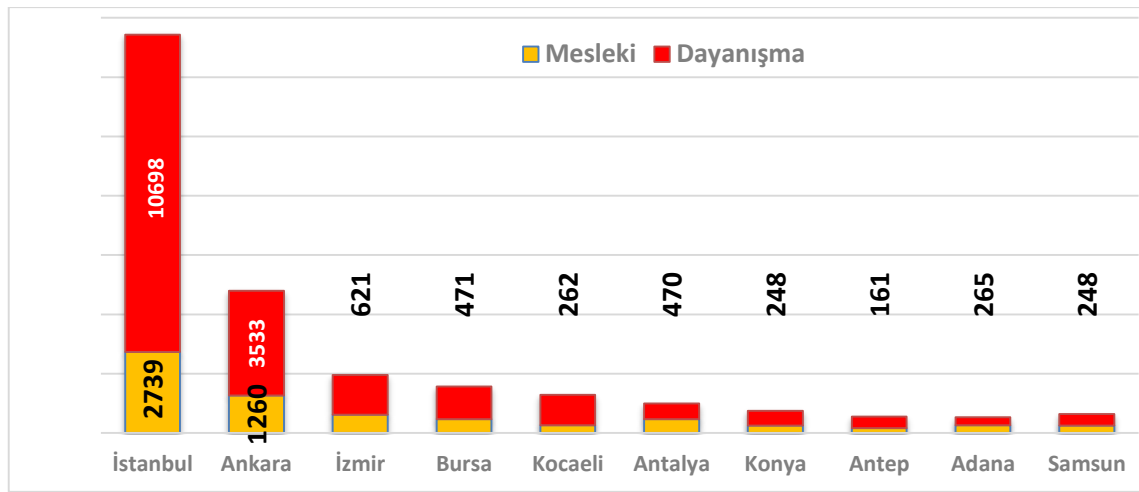
	İstanbul	Ankara	İzmir	Bursa	Kocaeli	Antalya	Konya	Antep	Adana	Samsun	Toplam
Hemşehri	6752	2361	755	787	659	282	335	216	131	270	12548
Belirli Alan	4933	1465	725	386	459	298	206	214	174	145	9005
Sanayici ve İşadamı	492	207	115	100	51	74	30	22	41	41	1173
Mezun	352	140	65	69	35	36	35	29	21	18	800
Esnaf	306	178	92	53	33	154	48	19	61	45	989
İhtisas Meslekleri	194	157	49	71	9	42	31	10	43	49	655
Özel Sek. Çalışanları	161	85	34	22	11	56	16	7	10	23	425
Emekli	89	59	48	26	13	16	9	7	15	10	292
İmalat	68	37	26	13	6	2	10	5	7	4	178
Medya	61	57	23	14	7	12	14	12	13	13	226
Yerel Yönet.	29	47	24	26	5	18	14	7	19	16	205
TOPLAM	13437	4793	1956	1567	1288	990	748	548	535	634	26496

Kaynak: <https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-ve-faaliyet-alanlarına-gore-dernekler>; verilerinden derlenmiştir.

- İlk 10 ilde yalnızca Antalya ve Adana'da Belirli Alan Dayanışma Derneklerinin sayısı Hemşehri Derneklerini geçmektedir. Yine bu iki ilde Esnaf dernekleri toplam mesleki ve dayanışma dernekleri içinde %10'un üzerinde olup Antalya'da %15 ile en yüksek değere ulaşmaktadır.

Yerel Yöneticiler Derneklerinin sayı olarak en fazla olduğu yer doğa olarak Ankara (47), oran olarak ise Adana'dır (% 3,6). Sayı olarak en az olduğu yer Kocaeli (5), oran olarak İstanbul'dur. (% 0,2)

İstanbul ve Kocaeli'nde mesleki derneklerin dayanışma derneklerine oranı ancak ¼ kadardır. Ankara ve Antep yaklaşık 1/3 oranında, Bursa, İzmir, Konya yarı yarıya bir orana sahipken Adana ve Antalya'da dayanışma dernekleri ile mesleki dernek sayıları birbirine yakındır.

Şekil 8: İllere Göre Mesleki Dernekler (Adet-17.3.2020 İtibariyle)

Kaynak: <https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-ve-faaliyet-alanlarına-gore-dernekler;verilerinden-derlenmiştir>. Mesleki ve Dayanışma Dernekleri başlığındaki Hemşehri Dernekleri çıkarılmış, Belirli Alan Derneklerinin ise %20'si alınarak hesaplanmıştır.

3.2. Temsilde Önde Gelen İşadamları Dernekleri

İşadamları dernekleri belirli bir şehirdeki, bölgedeki veya belirli bir mesleğe/sektöre mensup veya belirli bir topluluğu temsil eden iş insanlarının belirli bir amaç doğrultusunda bir araya gelerek kurdukları güç birliktelikleridir.

Spesifik olarak belirli sektörü temsil eden dernekler dışında genel olarak tüm sektörleri temsil eden ve ülkemiz ekonomisindeki ağırlıkları ve siyasetteki etkileri nedeniyle öne çıkan iki dernekten bahsetmek gerekir.

Bunlardan ilki olan *Türkiye Sanayici İşinsanları Derneği (TÜSİAD)* 1971 kuruluşlu olup, ülkemiz sanayiinin en büyük kuruluşlarını içermesi nedeniyle "Patronlar

Kulübü” olarak da bilinmektedir. 4,500’e yakın şirketi temsil eden üyelerinin payları, kamu dışı milli gelirde % 50, enerji ithalatı hariç dış ticaretin % 85’i, kamu ve tarım hariç kayıtlı istihdamın %50’si ve kurumlar vergisinin % 80’i dolayındadır (tusiad.org.tr)

Müstakil Sanayici İşadamları (MÜSİAD) adı altında 1990 yılında kurulan Dernek muhafazakar yapısı ile özellikle 2000 sonrası çok önem kazanmıştır. 11.000 üyesi ile 1,8 milyon civarında istihdam sağlayan 60.000 üzerinde işletmeyi temsil eden Derneğin yurt içinde 89, yurtdışında 95 ülkede 225 irtibat noktası ile çok yaygın bir ağı olduğu ifade edilmektedir (musiad.org.tr)

Son olarak Derneklerin çatı örgütü olan Türkonfed’e de kısaca yer vermek gerekir. Bölgesel ve sektörel iş dünyası temsil örgütlerinin çatı kuruluşu olan *Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu (TÜRKONFED)*, bağımsız ve gönüllü yapısı dikkate alındığında Türkiye’nin en büyük sivil toplum örgütü olarak kendini tanımlamaktadır.

Çatısı altında 26 bölgesel, 4 sektörel olmak üzere 30 federasyon, 267 dernek üzerinden 40 bine yakın şirket bulundurmaktadır. Müsiad dışında büyük derneklerin hemen hemen tamamının (Tüsiad dahil) Türkonfed’i oluşturan 3 Dernekler Federasyonu’ndan biri olan Sedefed aracılığı ile üye olduğu kuruluş, Türkiye kurumlar vergisinin yüzde 86’sını, dış ticaretinin yüzde 83’ünü, tarım ve kamu dışı kayıtlı istihdamın yüzde 55’i olan yaklaşık 7 milyon istihdam sağlayan son derece önemli bir hüviyettir (turkonfed.org.tr).

Bunların yanısıra neredeyse Türkiye’deki hemen her ilde o ilin “..... İli Sanayici ve İşadamları Derneği” ile o ilin bulunduğu bölgede de tüm bu işadamları derneklerinin birleşerek meydana getirdiği “..... Sanayici ve İşadamları Federasyonu” veya bu federasyonların birleşerek oluşturduğu “Konfederasyonları” bulunmaktadır. Bazı ilçe ve beldelerde bile iş adamları dernekleri bulunmaktadır.

3.3. Türkiye’de Sektörel Dernekler

Sektörel dernek; belirli bir ürün veya hizmet grubunda faaliyet gösteren firmaların örgütlenerek oluşturdukları bir çatı sivil toplum kuruluşudur. Sektörel

dernekler temsil ettikleri sektörlerin firmalarını temsil eden kişilerin bir araya gelerek oluşturduğu güç birlikleridir ve genel olarak sektörlerinin sesi olarak, sıkıntı ve talepleri belirli bir düzen içinde dile getiren kurumlardır. Birlikte olmanın verdiği sinerji ve güçle sektörlerinin sıkıntılarının giderilmesine yardımcı olmak, sektörlerini kalkındırmak, ekonomik ve kurumsal rekabet güçlerini artırmak amaçlarıyla faaliyet gösterirler.

3.3.1. Sektörel Derneklerin Türkiye’de Tarihi Gelişimi

Ülkemizde sektörel dernek oluşumlarının geçmişi çok eski değildir. Ülkemizin ekonomik gelişimi ve uluslararası ilişkilerle bağlantılı olarak öncü sektör ve derneklerinin kuruluşları gerçekleşmiştir. Örneğin;

- II. Dünya Savaşı sonrası kalkınma yolunda ülkemizin ihtiyaç duyduğu ilacın yurt dışından tedariki yanında, ülke içinde üretilmesi için yatırım yapanların oluşturduğu Türkiye İlaç Sanayicileri Derneği (TİSD) 1951 (tisd.org.tr),
- Sanayi tesislerinin kurulması, her tür bölgesel, ulusal her türü altyapı ihtiyacının karşılanması, kentleşme yolunda konut inşaatı için müteahhitlik sektörünün önem kazandığı dönemde Türkiye Müteahhitler Birliği (TMB)- 1952 (tmb.org.tr).
- Avrupa Birliği’nin öncüsü kabul edilen Temmuz 1952 tarihli Avrupa Kömür Çelik Topluluğu’nun gündemde olduğu dönemlerde ülkemizde de başlayan demir çelik yatırımları paralelinde Demir Çelik Üreticileri Derneği (DÇÜD-Türkiye Çelik Üreticileri derneği adını almıştır)– 1970, (çelik.org.tr)
- Ülkemizin Asya, Avrupa ve Afrika arasındaki transit noktası olması dolayısıyla önem kazanan taşımacılık sektöründe Uluslararası Nakliyeciler Derneği (UND)- 1974 (und.org.tr),
- 1959’da Ford Otosan, 1967’de Otomarsan, 1968’de Tofaş ve 1969 sonunda Renault yatırımları ile ülkemizde hızlanmaya başlayan otomotiv sanayini temsilen Otomotiv Sanayicileri Derneği (OSD)- 1974 (osd.org.tr),

- Kalkınmada öncelikli olarak tespit edilen ve ülkemizin sanayileşmesinde lider sektörlerden olan tekstil alanında, Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği (TGSD)-1976 (tgsd.org.tr),

- 1980 sonrası hız kazanan kentleşme, toplu konut inşaaası ve başta Arap ülkeleri olmak üzere gelişmeye başlayan Türk inşaat sektöründe Türkiye İnşaat Malzemesi Sanayicileri Derneği, (İMSAD) – 1984 (imsad.org.tr)

- Artan kimya yatırımları ile birlikte Türkiye Kimya Sanayicileri Derneği (TKSD)- 1985 (tksd.org.tr),

- 1983 sonrası Özal’lı yıllarda teşviklerle ülke kalkınması için öne çıkarılan turizm sektöründe Türkiye Turizm Yatırımcıları Derneği (TTYD)-1988 (ttyd.org.tr),

tarihli olarak ilk kurulan sektörel derneklerdendir.

Ülkemiz kalkınmasında öncü ve lider olmaları dolayısıyla bahsedilen Derneklerin çok önemli bir bölümü sadece belirli bir şehirde faaliyet göstermekle kalmamış, Türkiye’nin tüm bölgelerinden aldığı üyelerle, ülkemizin tamamını kapsayan bir coğrafyada ve kendi üyeleri dışında ulusal veya uluslararası alanda yaptığı faaliyetleri ile ünvanlarının başına Türkiye ismini almışlardır. (Dernekler Kanunu Madde 28-Dernek adlarında; Türk, Türkiye, Milli, Cumhuriyet, Atatürk, Mustafa Kemal, Şhit, Gazi kelimeleri ile bunların baş ve sonlarına getirilen eklerle oluşturulan kelimeler İçişleri Bakanlığının izni ile kullanılabilir)

Yukarıda saydığımız Türkiye’nin ilk sektörel derneklerinin yanısıra Türkiye’de günümüzde faaliyet gösteren diğer sektörel derneklerin listesi de sektorel.com/linkler/sektorel-dernekler linkinden görülebilir, her biri kendi sektöründe önde gelen ve tez çalışmamız çerçevesinde incelenen Ev Dışı Tüketim Derneği (ETÜDER), Züccacıyeciler Derneği (ZÜCDER), Plastik Sanayicileri Derneği (PAGDER), Endüstriyel Mutfak, Çamaşırhane Servis ve İkram Ekipmanları Sanayici ve İşadamları Derneği (TUSİD), Açık hava ve Endüstriyel Reklamcılar Derneği (ARED) Paslanmaz Çelik Sanayicileri Derneği (PASDER), Mobilya Sanayi İşadamları Derneği

(MOBSAD), Daha İyi Yargı Derneği (DAHAİYİYARGI) ve benzeri Derneklerin de olduğunu belirtmek gerekir.

3.3.2. Sektörel Derneklerin Yasal Çerçevesi

Sektörel dernekler de diğer dernekler gibi 5253 Sayılı Dernekler Kanunu'na tabidir. Bunun yanında 5072 sayılı Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşları ile İlişkilerine Dair Kanun, 8.12.2001 tarih ve 24607 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 4721 sayılı Türk Medeni Kanununun “Dernekler” başlıklı II. Bölüm 56-100 maddeler arasındaki Hükümler) ile de kuruluştan, tüzüğe, üye haklarından, yükümlülüklerine, genel kuruldan, yönetim ve denetim kurullarına, genel ve uluslararası faaliyetlerine, şube kurmalarından üst kuruluşlara üyeliklerine (federasyon ve konfederasyonlar) pek çok husus düzenlenmiştir.

Sözkonusu kanunlarda dile getirilen hükümler çerçevesinde özet olarak, sektörel dernekler de diğer dernekler gibi minimum 7 kişi ile kurulurlar. Faaliyet amaçlarına göre çizgileri belirlenmiş bir ürün veya hizmet grubundaki sektörü temsil eden gerçek ve tüzel kişiler olabilirler. Dernekler Kanunu ve Yönetmeliği'nden sonra sektörel derneklerin Kanuna uygun yazılmış Tüzük'leri anayasaları sayılır. Tüm faaliyet ve işleyişleri tüzüklerinde belirlenmiş usul ve esaslara göre yürütülür.

Sektörel dernekler tüzüklerinde belirtilen sayıda kişiden oluşan bir yönetim kurulunca yönetilirler. Yönetim kurulu başkanı, belirlenen sayıda başkan yardımcısı, sayman, sekreter (isteğe bağlı) ve yönetim kurulu üyeleri yönetim kurulunu oluşturur. Yönetim kurulunun yıl içindeki bütçesinin doğru uygulanıp uygulanmadığını denetleyen ve raporlayarak genel kurulda yönetim kurulunun ibrası için sunulan denetleme raporunu hazırlayan bir denetleme kurulu yine tüzükte belirlenen sayıdadır. İsteğe bağlı olarak da derneklerde, çıkan uyumsuzluklarda ve üyelerin kurallara uygunsuz davranışlarında devreye girerek üyelikle ilgili önerici kararlar verebilecek olan disiplin kurulu yer alır. Yönetim Kurulu belirleyeceği Genel Sekreter ve profesyonel kadrosu ile de kurumsal kimliğinin oluşmasına katkı sağlar.

Sektörel dernekler kurulurken ve tüzüklerinde belirlenen sürelerde olağan genel kurullarını (2 veya 3 yılda bir), yönetim kurulu tarafından gerek görüldükçe veya üyelerin 1/5'inin imzalı talebi üzerine olağanüstü genel kurullar gerçekleştirilebilir.

Olağan genel kurullarda mutlaka yönetim ve denetim kurullarının seçimi yapılır. Olağanüstü genel kurulda seçim yenilense bile, zamanına bakılmaksızın olağan genel kurul zamanı geldiğinde seçim tekrar gerçekleştirilir. Genel kurullarda ilk toplantının, çoğunluğun sağlanamazsa ise ikinci toplantının tarihi, saati, açık adresi ve gündemi yazılarak ilk toplantı tarihinden minimum 15 gün önce derneğin web sayfasında, mail, posta vb. belirlenen yöntemlerle üyelere yapılır. Birinci toplantıda çoğunluk sağlanamazsa (üye sayısının yarıdan bir fazlası), ikinci toplantıda çoğunluk aranmaksızın yönetim ve denetim kurulu üyelerinin 2 katından 1 fazla kişiyle genel kurul yapılır. Genel Kurullarda ayrıca faaliyet raporları ve bütçeler de okunarak ibra edilir, yeni dönemin tahmini bütçesi de oylanır.

Yönetim kurulu toplantıları yine tüzükte belirtilen sürelerde (ayda bir, iki ayda bir vb.) toplanır, alınan kararlar çerçevesinde genel sekreterlik icrayı gerçekleştirir.

3.3.3. Türkiye’de Sektörel Derneklerin Ulusal ve Uluslararası Ağ İlişkileri

Sektörel derneklerin ulusal ağ ilişkilerinde merkezi ve yerel kamu otoriteleri bir kenara koyulacak olursa, ikili bir ayırımdan bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki yatay düzeyde denebilecek olan, tam anlamıyla gönüllülük esasıyla kurulmuş olan aynı sektördeki veya farklı sektörlerdeki dernekler ile vakıflar ve üniversitelerdir. Diğer ise dikey denebilecek olan üst örgütler ile kanundan gücünü alan genel iş örgütleridir.

Türkiye’de iş örgütlerinin yönetişime katkısında çok genel bir bakış açısıyla en önemli fark kanundan aldıkları yetki olup temelde;

- 1) Yarı kamu niteliğine haiz iş örgütleri
- 2) Gönüllülük esaslı iş örgütleri

şeklinde temel ayırımdan söz edilebilir.

Ülkemizde muhatap alınıp, sözünü dinletebilmenin üç temel koşulundan birinin maddi güç, diğerinin kanun gücü ve üçüncünün de bilgi gücü olduğu ve bu üçünden birine sahip olmakla birlikte gelen ilişki gücünün de etken olacağı genel bir kabuldür. Derneklerin başarı için bu güçlerden en az birine sahip olmaları beklenir. Bu güçleri elde etmenin yollarından birisi de, güce bizzat sahip olunmazsa bile sahip olan kurum, kuruluş içerisine nüfuz etme, onların Yönetim kurullarına girme, girenlerle işbirliği geliştirmedir. Derneklerin bel kemiğini oluşturan Yönetim Kurullarına bakıldığında yüksek oranda sektörlerindeki önder firmaların sahipleri ve/veya üst düzey yöneticilerinden oluşan bir yapıda, gerek yönetim kurulu üyeleri, gerekse normal üyelerin temsil edildikleri bu sektörel derneklerden başka, odalar, ihracatçı birlikleri, federasyonlar, konfederasyonlar vb. farklı kamu kurumu veya STK’larda da temsilci olarak bulunmayı hedefledikleri görülmektedir. Kendi sektörlerindeki konu ve sorunları bu kurumlar üzerinden de gerekli mercilere iletebilmektedirler. Çünkü bilindiği üzere, ağlar mevzuat değişikliği veya uygulama ile ilgili baskı gruplarını, medyayı, siyasi çevreleri, akademik çevreleri, hareketlilik kazandırıp gündemi belirleyip yönlendirebilmektedir (Mutlu S., 2018, s.93).

Yurt içinde sektörel dernekler alt, üst, yatay eşitlerinde aşağıda açıklanacak ağ ilişkilerinde bulundukları gibi, uluslararası alanda da yurt dışında bağlantılarını sağlayacak ve bu bölgelerle ilişkilerini güçlü tutacak, ticaretlerini geliştirecek çeşitli bağlantılar kurmaktadır. Uluslararası ilişki ağında hedef ülkedeki odalar, muadil dernekler, federasyonlar yanında ülkemizin resmi temsilcilikleri önemli katkı sağlamaktadır. Ayrıca sektörel fuar düzenleyicisi özel veya resmi kurum ve kuruluşlar da, sahip oldukları bilgi birikimi ve ağları ile dernekler için çok faydalı temas noktalarıdır.

Ağ ilişkilerini oluşturan her kurum veya STK’nın doğal olarak kendi faaliyet alanı ve de vizyonuna göre katkıları da farklı olmaktadır. Vizyon, dernek kapasitesini belirlemekte, vizyonu yetersiz bir yaklaşım, oluşturulan yönetimde gerçek anlamda katkı sunabilecek kişilerin bulunmaması, derneğin günlük işlerini yürütecek personelin istihdam edilmemesi, proje üretilmemesi gibi olumsuz sonuçlarla dönmektedir. Diğer taraftan derneklerin kullanmaya çalıştığı yönetim ağlarına da “örneğin mevzuat katkı sürecine ne kadar aktörün dahil olacağı, çok aktörlü bir yapıda eşgüdümün ne kadar etkin olacağı, temsili demokrasiye uygun olup olmayacağı, hesap verilebilirliğin nasıl

sağlanacağı, gibi noktalar eleştiri konusu olabilmektedir (Mutlu, S, Demirkaya, Y. (2018). s.66).

Yapılan temaslarda derneklerin mevzuat düzenlemeleri başta olmak üzere, rekabet güçlerini artırıcı her tür talep ve projelerinde işbirliğinde bulunabilecekleri önemli ağ yapıları aşağıdaki başlıklarda açıklanmıştır. Başlıklar haricinde de iletişim ve işbirliği halinde oldukları kurum ve kuruluşlar DEİK, TÜRKONFED, TUSİAD, MÜSİAD, vb dernekler ve diğer bölgesel federasyonlar sayılabilir.

3.3.3.1. Ticaret ve Sanayi Odaları

Ticaret ve Sanayi Odaları gerek mevzuat düzenlemelerinde, gerekse her türlü yeniden yapılandırmada görüşüne en çok başvurulmuş ve önerileri kabul gören iş örgütleri arasındadır.

Tez kapsamında ele alınan iş örgütleri ile yapılan görüşmelerde ortaya çıkan sonuçların en önemlilerinden birisi de Odaların mevzuat geliştirilmesinde kanundan aldıkları yetki ve sorumluluklar neticesinde daha etkin olabilme imkanlarına sahip oldukları, ancak bu güçlerini kamu görüşü aleyhine kullanmaya çekindikleri için yeterince kullanamadıklarıdır.

İlk kategorinin en belirgin örneği olan Oda sistemi ile ikinci kategorinin en belirgin örneği olan Derneklerin baskı güçleri ve yasamaya etkileri değişik düzeylerde. Bu bölümde vaka kurumlar üzerinden bir değerlendirme yapılacaktır.

Ülkemizde bu kurumlar arasında en güçlü yere sahip *İstanbul Ticaret Odası (İTO)* vaka örneğinde Odaların yapısı, çalışma sistemi ve karar sürecine katılımı ile, özellikle yabancı yatırımların ülkemize çekilmesi amacıyla oluşturulmuş, sivil toplumun kamuya yol gösterici olduğu en iyi örneklerden biri olan *Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Koordinasyon Kurulu (YOİKK)* incelenmiştir.

Baskı grupları olarak derneklere önemli açılımlar sağlayabilecek olan, mevzuat düzenlemelerinde oldukça güçlü söz sahibi Odalar ve özelde İTO ile YOİKK'in incelenmesi iki noktada tezimize katkı sağlamıştır;

- 1) Ülkemizdeki mevzuat oluşturma sürecinin daha net algılanması,
- 2) Derneklerin mevzuat düzenlemelerine daha etkin katılımı için kullanabilecekleri ve hatta kullanmaları zorunlu olan ağırları tanıtarak, kendi kuruluş gayelerine yönelik yol göstermek.

Bu çerçevede İstanbul Ticaret Odası örneğinde Odaların yapılarından başlanacak olursa; 3'lü temsil yanında 1 de bürokrasi yapısı olmak üzere 4'lü bir yapı söz konusudur. Firma temsilcilerinden oluşan temsil yapısı temel yapı adına hareket eden 3'lü yapıya ayrılır.

Piramidin tabanını oluşturan temel yapı tüm firmaların dahil olduğu üyelerdir ki, İstanbul Ticaret Odası örneğinde bu sayı 431.774 aktif firmadır. (<https://bilgibankasi.ito.org.tr/tr/bilgi-bankasi/firma-istatistikleri/faal-firma-sayilari> erişim: 26.08.2020)

Piramidin ikinci katı olan temsil yapısının başlangıcında firmalar, Avrupa'da da uygulanan, TOBB tarafından tespit edilen "nace" kodları çerçevesinde faaliyet alanlarına göre ilgili Meslek Komitelerine bölünürler. Bu İTO için 81 değişik Meslek Komitesi demektir. Yeni Meslek Komitesi tespiti için aynı alanda asgari 500 firmanın bulunması ve Birliğin başvurusu onaylaması gerekir. 4 yılda bir yapılan seçimlerde tüm üye firmalar kendilerini temsil edecek genelde 7 kişilik Meslek Komitesi üyelerini seçerler. İTO'da 81 Meslek Komitesinde görev yapan toplam Meslek Komitesi üyelerinin sayısı 603'tür.

Aylık toplantılarda görev yapan her Meslek Komitesinin kendi içinden genelde 2 veya 3 ana karar organı olan 261 üyeli Oda Meclisi'ni oluşturur. Meclis toplantıları da olağan koşullarda ayda 1 yapılır.

Meclis de kendi içinden 11 kişi seçerek Oda Yönetimini oluşturur. Yönetim Kurulu toplantıları haftada 1 yapılır.

Tamamı işadamlarından oluşan bu piramit yapısı içinde Oda çalışmalarını yürüten, günlük işlemleri idare eden, temsil organlarının aldığı kararları uygulayan, yazışmaları yürüten, üyelere hizmet veren işadamı olmayıp, çalışanlardan kurulu Genel Sekreterin başı olduğu bir İdare grubu (İTO'da 530 kişi) vardır.

Çalışma sistemini anlayabilmek için öncelikle Odanın görevlerini bilmek gerekir. Kanunla oluşturulan ve yarı kamu kurumu hüviyetindeki Odaları yine kanunla tespit edilmiş görevleri vardır. Bunlar 5174 sayılı kanunun 12. Maddesinde sıralanmıştır;

“a) Meslek ahlâkını, disiplini ve dayanışmayı korumak ve geliştirmek, ticaret ve sanayinin kamu yararına uygun olarak gelişmesine çalışmak.

b) Ticaret ve sanayiye ilgilendiren bilgi ve haberleri derleyerek ilgililere ulaştırmak, ilgili kanunlar çerçevesinde resmî makamlarca istenecek bilgileri vermek ve özellikle üyelerinin mesleklerini icrada ihtiyaç duyabilecekleri her çeşit bilgiyi, başvuruları durumunda kendilerine vermek veya bunların elde edilmesini kolaylaştırmak....

c) Ticaret ve sanayiye ait her türlü incelemeleri yapmak, bölgeleri içindeki iktisadî, ticarî ve sınaî faaliyetlere ait endeks ve istatistikleri tutmak, başlıca maddelerin piyasa fiyatlarını takip ve kaydetmek ve bunları uygun vasıtalarla yaymak.

d) 26 ncı maddedeki belgeleri düzenlemek ve onaylamak.

e) Meslek faaliyetlerine ait konularda resmî makamlara teklif, dilek ve başvuruda bulunmak;..

f) ... ticarî ve sınaî örf, adet ve teamülleri tespit etmek, Bakanlığın onayına sunmak...

g) Üyeleri tarafından uyulması zorunlu meslekî karar almak.

h) Yurt içi ve yurt dışı fuar ve sergilere katılmak.

i) Gerektiğinde ...mal ve hizmetlerin azamî fiyat tarifelerini, ..tespit etmek ve onaylamak.

j) Deniz ticaretinin kamu yararına, millî ulaştırma ve deniz ticareti politikasına uygun şekilde gelişmesine çalışmak.

k) ... deniz ticaretine ait incelemeler yapmak ve bu konudaki bilgileri sağlamak,

l) Deniz ticaretine ait ticarî örf, teamül ve uygulamaları tespit ve ilân etmek, navlun anlaşmaları, konişmento ve benzeri evraka ait tip formları hazırlamak.

l) Yabancı gemi sahip ve donatanları ile denizcilikle ilgili müesseselere Türkiye limanlarının imkânları, çalışma şekilleri, tarifeleri ve liman masrafları hakkında bilgi vermek ve onlardan benzeri bilgileri sağlamak.

n) Deniz ticareti ile ilgili milletlerarası kuruluşlara üye olmak ve delege bulundurmak.

o) İlgililerin talebi üzerine deniz ticareti ile ilgili ihtilaflarda hakemlik yapmak.

p) Deniz acenteliği hizmet ücret tarifelerini hazırlamak ve Bakanlığın onayına sunmak.

r) Sair mevzuatın verdiği görevlerle, ilgili kanunlar çerçevesinde..görevleri yapmak.

s) Birliğin belirlediği standartlara göre üye kayıtlarını tutmak...

t) ...kamu kurum ve kuruluşlarına verilen işlerin, ...odalara tevdi halinde bu işleri yürütmek.

u) Üyelerinin ihtiyacı olan belgeleri vermek ve bunlara ilişkin gerekli hizmetleri yapmak.

v) Yurt içi fuarlar konusunda yapılacak müracaatları değerlendirip Birliğe teklifte bulunmak.

y) Üyeleri hakkındaki tüketici şikâyetlerini incelemek...

z) kapasite raporları düzenlemek.

Odalar, bunlardan başka mevzuat hükümleri çerçevesinde;

a) ... lâboratuvarlar kurmak veya bunlara iştirak etmek, ... belgelendirme hizmetleri sunmak,

b) .. Bakanlığının izin ve denetiminde ticaret, denizcilik ve sanayi ile ilgili kursları açmak,,

c) ..., ticarî ve sınaî ihtilaflarda hakem olmak, tahkim kurulları oluşturmak,

d) sergiler, panayırklar, umumi mağazalar, depolar, müzeler ve kütüphanelere katılmak,

e) ... sanayi siteleri, endüstri bölgeleri, OSB, teknoloji geliştirme bölgeleri, teknoparklar, teknoloji merkezleri kurmak ve yönetmek; ... serbest bölge kurucu ve işleticisi veya işleticisi olmak, antrepo işletmek ve fuar alanları, kongre merkezleri ile ticaret merkezleri kurmak,...’’

görevlerini de yaparlar.

Görüldüğü üzere Odaların kanunla verilen oldukça önemli görevleri vardır. İTO örneğinde somut olarak bakmak gerekirse Oda her yıl;

- Türkiye’de verilen 1,5 milyon civarı dış ticaret belgelerinin (ATR, Eur 1, Menşee Şahadetnamesi, Tır Belgesi, ATA Karnesi gibi) yaklaşık yarısını vermektedir,
- Her sene çok sayıda kitap yayınlamaktadır. (Geçmişte yılda ortalama 100 kitap iken son 5 yılda bu sayı oldukça aşağı düşmüştür)
- Haftada 120 bin baskı yapan İstanbul Ticaret Gazetesini çıkarmaktadır.
- İş hayatı ile ilgili genelde mevzuat değişikliği, uygulama, ihracatı geliştirme, ekonomik ve mesleki gelişmeler konularında yoğunlaşan 200 civarı eğitim ve bilgilendirme seminerleri düzenlemektedir.

- Uzun yıllar ortalamasına göre yılda 25 uluslararası fuar katılımı düzenlemektedir, (son 3 yıldır yılda 40'a çıkmıştır)

- Yurtdışına 50 pazar arama ziyareti ve yurtdışından gelen 100 heyet ziyareti organizasyonu gerçekleştirmektedir.

- İstanbul Ticaret Üniversitesinin kurucusudur.

- Balkanların en büyük fuar alanı olan İstanbul Dünya Ticaret Merkezinin en büyük ortağıdır.

- İstanbul'un en büyük Teknoparkı olan Teknopark İstanbul'un kurucusu ve ikinci büyük ortağıdır.

Gümrüklerde faaliyet gösteren ve gümrük yenilemelerine katkı sağlayan;

Umumi Mağazalar Türk AŞ ve Gümrük ve Turizm İşletmeleri Ticaret TAŞ'nin,

Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın ve

TC Merkez Bankası'nın,

hissedarıdır.

- Yılda 200 bin gelen yazışma, 600 bin giden yazışma yapılmaktadır.

Görüleceği üzere Oda'nın kanuna bağlı olarak zorunlu üyelikten gelen çok yüksek sayıdaki üye sayısı ve bununla orantılı yüksek gelirine bağlı çok büyük bir ağırlığı vardır. Üye gücü ve maddi güçle beraber kanunla belirli görevlerin verilmiş olması, Oda'nın firmaların ticari faaliyetlerini yürütebilmek için mecburi olarak almak zorunda olduğu resmi belge hüviyetindeki;

- i) faaliyet belgesi (ihalelere girmekten, vize başvurusunda kullanmaya için aranır)

- ii) sanayi sicil belgesi, kapasite belgesi, yerli malı belgesi (en başta indirimli elektrik tarifesinden yararlanmak olmak üzere, muhtelif teşvikler için aranır)

iii) atr, eur 1, menşee şahadetnamesi, tır karnesi, ata karnesi (dış ticarete gümrük vergisi indirimleri için aranır)

iv) uluslararası geçiş belgesi (dozvolu adı ile bilinir- muhtelif ülkelere Türk tırlarının girebilmesi için aranır, not: İTO vermemektedir)

v) firma sicil belgeleri (tapuda, maliyede, mahkemelerde, finans işlemlerinde sıklıkla aranır)

vi) bilirkişi raporları (maliyede, mahkemelerde aranır)

vii) takograf kartı (uluslararası şöför ehliyeti için aranır)

gibi belgeler için tek/ortak yetkili olunması, uluslararası ülke katılımı tek yetkilisi olarak düzenlenen bazı fuarlar için avantajlı fiyatlarla katılımın tek yolu olması, Teknopark, Üniversite, İDTM, benzeri, işadamlarının zaman zaman ihtiyaç duyduğu kurum ve kuruluşlarda sahiplik gibi etmenler örnekteki İTO'yu gerek işadamlarının gözünde, gerekse kamu nezdinde aranır ve itibarlı bir kurum yapmaktadır.

Ülkemizde STK'larla İlgili Temel Düzenlemeler başlığı altında yer verildiği üzere muhtelif kanunlarda geçen

“kamu hizmetlerine ilişkin kararların alınmasında, ilgili kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve sivil toplum örgütlerinin görüş ve önerilerinden yararlanılır”

ifadesi veya ille ilgili oluşturulan, İl İstihdam Kurulu, İlçe Emlak Vergisi Kurulları, Ulaşım Koordinasyon Merkezi gibi çok çeşitli kurullarda yer alması dolayısıyla özellikle ille ilgili düzenlemelerde görüşlerini dile getirebilmektedir.

Oda'nın iç işleyişinde de çok taraflı değerlendirmeler söz konusudur. Talepler muhtelif kanallardan ulaşabilmektedir. Tüm üyeler taleplerini Oda'ya iletebilmekte, bu talepler ilgili personel tarafından değerlendirilerek görüş için Meslek Komitelerine sunulmakta, oradan çıkan görüş, Yönetim Kurulu tarafından da uygun bulunması halinde Oda görüşü olarak ilgili kamu otoritesine iletilmektedir. Bir meslek komitesinin talebi

zaman zaman başka bir meslek komitesinin çıkarı ile çelişebilmekte, bu halde kararı Yönetim Kurulu vermektedir.

Üyelerden gelen talepler dışında, meslek komiteleri ve meclis aylık, yönetim kurulu haftalık toplantılarında her hangi bir konuda görüş bildirebilmektedir. Meslek komitelerinin görüşü ancak Yönetim Kurulu veya Meclis kararı ile Oda görüşü olabilmekte iken diğer ikisinin kararları Odayı bağlayıcı olmaktadır. İdari personelin görev yaptığı Odanın bürokratik müdürlükleri de gelişmeleri takip ederek değerlendirme sürecini başlatabilmektedir.

Odanın kendi içinden gelen bu insiyatifler dışında, Oda dışından yerli, yabancı her tür kurumdan, kuruluşan, vatandaşlardan, Bakanlıklardan talepler gelebilmekte, Oda'nın görüş vermesi istenebilmektedir.

Uygulamada ille ilgili konuların çok önemli bölümünde Oda'nın görüşüne başvurulduğu, ülke ile ilgili konuların da bir kısmında, zaman zaman Oda'ya görüş sorulduğu ifade edilmektedir. Devletin hazırladığı bazı kanunlarda Oda görüşüne hiç başvurulmaması Oda'nın şikayet ettiği konular arasında gelmektedir. Gerek Oda'da görev yaptığım dönemde edindiğim tecrübe, gerekse yapılan görüşmelerde edinilen bilgi, zaman zaman çeşitli kanun hazırlıklarına ilişkin duyumların doğrudan ilgili Bakanlıklardan olmasa da farklı kanallardan Oda'ya ulaştığı, bazen de hiçbir bilgi ve duyum ulaşmadan da kanunların Meclise sevk edildiği örneklere rastlandığıdır.

Oda görüşlerini doğrudan ilgili Bakanlığa iletebildiği gibi, takip edilmesi ve çatı kuruluş olarak aynı girişimin desteklenmesi için TOBB'a iletebilmektedir. Görüşlerin önemine göre İstanbul'da mevcut diğer Meslek Odaları olan Sanayi Odası, Deniz Ticaret Odası, Ticaret Borsası veya Esnaf Odaları Birliği ile de işbirliğine gitmeyi tercih edebilmektedir.

3.3.3.2. Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Koordinasyon Kurulu

Bu noktada karar alma sürecine katılımda önemli ve somut rolü olan Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Koordinasyonu Kurulu çalışmalarından bahsetmek gerekir. Bu Kurul ülkemizde yurtiçinden ve yurtdışından yapılacak yatırımların önündeki engellerin

tespit edilerek belli bir eylem planı çerçevesinde kaldırılması gayesi ile 2001’de TOBB bünyesinde oluşturulan bir danışma ve öneri kurulusudur. Kurul yapısı ve çalışmaları itibariyle STK, siyasi toplum yönetişimine en güzel örnektir. Önceleri TOBB bünyesinde bir Kurul olup Odaların, Derneklerin, Üniversitelerin TOBB sekreteryası altında muhtelif konularda (istihdam, OSB’ler, Serbest Ticaret Bölgeleri, kuruluş işlemleri ve benzeri) oluşturulan teknik komitelere temsilci göndererek katılmaları şeklinde işlemekte iken, önce 16.1.2012’de Bakanlar Kurulu Kararı (<https://www.tobb.org.tr/KobiArastirma/Documents/yoikk/YO%C4%B0KK%20Prensip%20KARARI.pdf>) ile daha sonra da 13 Mart 2019 tarih ve 818 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararı (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/03/20190314-1.pdf>) ile yasal çerçevesi net olarak oluşturulmuştur. Yeni Karar ile Bakanlar ve Başkanlar düzeyinde oluşturulan Kurul, Kurula kararları sunmak için oluşturulan Teknik Komiteleri Koordine etmek için ilgili Bakanlıkların Bakan Yardımcıları, ve diğer Kurumların Başkan Yardımcı ve Genel Sekreterleri ile TUBİTAK Başkanından oluşan Yönlendirme Komitesi (Madde 5 ve 6) ve ihtiyaç duyulacak alanlarda kurulacak Teknik Komiteler (Madde 7) oluşturulmuştur.

Kurulun yapısı ile ilgili Madde 3’ Ekonomi Bakanının başkanlığında 8 Bakanlık, Cumhurbaşkanlığının 2 Daire Başkanlığı, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM), Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) ile 3 büyük Derneğin yer aldığı belirtilmektedir. Kurul üyesi olmayan ancak gündeme katkı sağlayabileceği düşünülen diğer STK’ların ve ele alınan sorunların çözümü için ilgili tüm kamu kurumlarının üst düzey yetkililerinin de toplantılara davet edilebilir olması çok katılımcı bir çerçeve çizmektedir.

“a) Adalet Bakanı

b) Aile Çalışma Sosyal Hizmetler Bilim Bakanı,

c) Çevre ve Şehircilik Bakanı.

ç) Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı

d) Ekonomi Bakanı,

e) Hazine ve Maliye Bakanı

e) Ticaret Bakanı,

f) Sanayi ve Teknoloji Bakanı

g) Ulaştırma ve Altyapı Bakanı,

h) Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanı

i)) Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi Başkanı,

j) Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Başkanı.

k) Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) Başkanı.

l) Türk Sanayicileri ve İşinsanları Derneği (TÜSİAD) Başkanı.

m) Uluslararası Yatırımcılar Derneği (YASED) Başkanı.

n) Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD) Başkanı,

o) Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) Başkanı ”

Sorunları tespit ederek, çözüm önerilerini asıl geliştirmesi beklenen Teknik Komitelere;

(Cumhurbaşkanlığı Kararı Madde 7, 4. Fıkra ile) “ *Teknik Komite üyeleri çalışma alanıyla ilgili olarak başta YOİKK üyesi kurum ve kuruluşlar olmak üzere alanında uzman kamu kurum temsilcileri, akademisyenler, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları temsilcileri arasından teknik komite başkanları tarafından belirlenir.*”

denilmek sureti ile ilgili STK’lardan da katılım olabileceği şeklinde yasal zemin hazırlanmış durumdadır. Prensipde ayda 1 toplanması gereken (Madde 8, 2. Bend) Komiteler, dışarıdan katılacak üyeler konusunda doğru seçimler yapıldığı takdirde STK’lar için çok önemli bir görüş bildirme platformudur. Uygulamada kamuoyunda çok

bilinir olmadıkça, Komitelere davet edilmenin çok güç olduğu bildirilmektedir. (İTO, Müşavirleri, Görüşme, Mart 2020)

3.3.3.3. TİM ve İhracatçı Birlikleri

4 Mart 1937 tarih ve 2/6107 sayılı Kararname ile kurulmuş olan Canlı Hayvan İhracatçıları Birliği Türk Anonim Şirketi'ne dayanan İhracatçı Birliklerinin çatı kuruluşu olan Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM), Türkiye'nin ihracatını geliştirmek, Pazar payını ve çeşitliliğini artırmak, firmaların yurt dışında rekabet güçlerini geliştirmek amacıyla kurulmuştur. 1993 yılında kurulan TİM 03.07.2009 tarih, 27277 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak 5910 Sayılı TİM ile İhracatçı Birliklerinin Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'a bağlı olarak faaliyet göstermektedir.

TİM, 95.000'den fazla ihracatçı firmayı temsil etmekte olup, çatısı altında 61 İhracatçı Birliği bulunmaktadır. TİM ülkenin verdiği dış ticaret fazlasını daimi olarak arttırmak, ilişide bulunan ülkeler ile kültürel ve sosyal iletişimi geliştirmek, ve kamu ile özel sektör arasında köprü görevinde bulunmaktadır. Bu çerçevede sanayicinin ve ihracatın geliştirilmesine en olabilecek her türlü tedbiri alarak, Türkiye'nin tanıtımı için de çeşitli stratejik planlar hazırlamaktadır.

TİM ihracat örgütlerinin en üstteki çatı kuruluşu olup direk T.C. Ticaret Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet göstermektedir. Bu stratejik konumu nedeniyle de gerek ihracatçı birliklerinin, gerek sektörel ve işadamları derneklerinin ve üyelerinin kamuya ulaşmada ve taleplerini iletmede köprü görevi gören önemli kuruluşlardan biridir.

TİM hedefini “*Dış Ticaret Fazlası Veren Türkiye*” olarak belirlemiş olup, bu hedefe giden yolu ise;

- *Güçlü Altyapı,*
- *Güçlü İnsan Kaynağı,*
- *Güçlü İhracat,*
- *Güçlü Ekonomi,*

- *Güçlü Türkiye “*

olmak üzere kısaca 5G olarak özetlemiştir.

TİM'in çatısı altında bulunan ve yine bölgesel veya sektörel bazda faaliyet göstererek, sektörel derneklerin mevzuata etki etme konusunda kamuya ulaşmada önemli ağ bağlantılarından olan ihracatçı birlikleri de aşağıda listelenmiştir. (<https://tim.org.tr/tr/kurumsal-hakkimizda>)

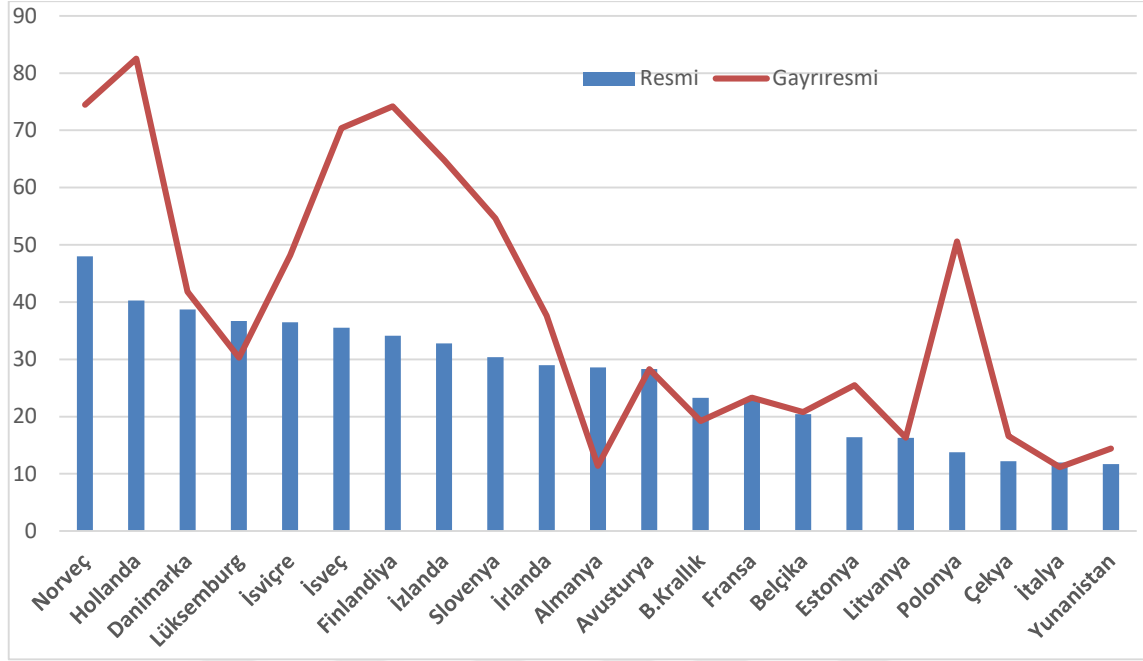
- *“Akdeniz İhracatçı Birlikleri*
- *Batı Akdeniz İhracatçıları Birliği*
- *Denizli İhracatçıları Birliği*
- *Doğu Anadolu İhracatçıları Birliği*
- *Doğu Karadeniz İhracatçıları Birliği*
- *Ege İhracatçı Birlikleri*
- *Güneydoğu Anadolu İhracatçı Birlikleri*
- *İstanbul İhracatçı Birlikleri*
- *İstanbul Maden ve Metaller İhracatçı Birlikleri*
- *İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri*
- *Karadeniz İhracatçı Birlikleri*
- *Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri*
- *Uludağ İhracatçı Birlikleri”*

3.4. Sektörel Derneklerin Dünya'da Yapılanmaları (Avrupa ve ABD)

3.4.1. Avrupa'da Sektörel Dernek Yapılanması

ABD gibi serbest pazar ekonomisi, girişimcilik, demokrasi gibi kavramların yerleşik olduğu Avrupa'da sivil toplum hareketlerinin hem tarihi, hem de kapsamı çok geniştir. Özellikle daha gelişmiş ve eğitim durumu daha yüksek olan batı ve kuzey

Avrupa’da halkın gönüllü sivil topluma yaklaşımı son derece olumlu olup, bunun sosyal bir kültür haline geldiğini söylemek mümkündür.

Şekil 9: Gönüllü Faaliyetlere Katılım (Resmi ve Gayriresmi Olarak)
(2015-16+ yaşta toplumun %)

Kaynak: Eurostat (son çalışma) erişim:18.08.2020

AB istatistik kurumu Eurostat tarafından yayımlanan istatistikler bu sonucu teyit etmektedir. Resmi sivil toplum faaliyetlerinin en yoğun olduğu 3 ülke 16 yaş üzeri nüfusun %48-39’unun STK’lara katılım sağladığı Norveç (AB üyesi değildir), Hollanda ve Danimarka’dır. İsveç, Finlandiya, İzlanda gibi Kuzey Avrupa ülkeleri de %33 ve üzeri katılımı ilk 9 ülke arasındadır. Kaldı ki, bahse konu 6 ülkede Danimarka hariç, halkın gayrı resmi gönüllü faaliyetlere katılımı %65-83 arası çok yüksek seviyelerdedir.

Resmi gönüllü faaliyetlerde Avrupa’nın en büyük nüfuslu ve zengin ülkeleri olan Almanya 12. B.Krallık 14. ve Fransa 15. sırada gelmektedir. Her ne kadar sıralamada geride kalsalar da, yine de resmi gönüllü faaliyetlere katılım % 29 ile % 23 arasındadır. Nüfusun çok daha yüksek olması dolayısı ile bu 3 ülkede 17-22 milyon kişinin resmi gönüllü faaliyetlere katıldığı anlamı çıkmaktadır. Diğer taraftan ülkelerde gayrı resmi gönüllü faaliyetlere katılım çok daha düşüktür.

Tablo 4
Gönüllü Faaliyetlere Katılım
(Resmi ve Gayriresmi Olarak) (2015-16+ yaşta toplumun %)

	Resmi	Gayriresmi		Resmi	Gayriresmi
Norveç	48	74,5	Litvanya	16,3	16,3
Hollanda	40,3	82,5	Polonya	13,8	50,6
Danimarka	38,7	41,8	Cekya	12,2	16,6
Lüksemburg	36,7	30,3	İtalya	12	11,2
İsviçre	36,5	48,2	Yunanistan	11,7	14,4
İsveç	35,5	70,4	Makedonya	11,2	21,9
Finlandiya	34,1	74,2	İspanya	10,7	10,6
İzlanda	32,8	64,8	Hırvatistan	9,7	17,2
Slovenya	30,4	54,6	Portekiz	9	20,5
İrlanda	29	37,6	Malta	8,8	0,9
Almanya	28,6	11,4	Slovakya	8,3	18,8
Avusturya	28,3	28,3	Letonya	7,3	28,3
B.Kralık	23,3	19,2	Kıbrıs RK	7,2	2,6
Fransa	23	23,3	Macaristan	6,9	7,8
Belçika	20,4	20,8	Bulgaristan	5,2	6,3
Estonya	16,4	25,5	Sırbistan	5,2	12,4
			Romanya	3,2	3,2

Kaynak: Eurostat (son çalışma) erişim:18.08.2020

Resmi veya gayri resmi gönüllü faaliyetlere katılımın en düşük olduğu ülkelerin girişimcilik ve demokrasi kültürleri çok yeni olan, herşeyi devletten beklemeye alışmış eski doğu bloku üyesi ülkeler olması şaşırtıcı değildir. Bunun yanında en altta yer alan ülkelerin kişi başı milli geliri en düşük ülkeler, en üstte yer alan ülkelerin de kişi başı geliri (IMF, WEO database, 2020) en yüksek ülkeler olması, gönüllülük ile gelir arasında doğru orantı olduğunu ortaya koymaktadır.

Aynı çalışmada “neden gönüllü çalışmalarda yer almıyorsunuz?” sorusuna verilen cevaplar da aşağıda gösterilmektedir.

Tablo 5
Gönüllü Faaliyetlerine Katılmama Nedenleri

	Toplam	Yüksek Eğitim	Düşük Eğitim
Resmi Gönüllü	Zaman yetersiz (22,4)	Zaman yetersiz (28,1)	Zaman yetersiz (17,1)
	İlgilenmiyorum (21,2)	İlgilenmiyorum (14,1)	İlgilenmiyorum (25,9)
	Diğer neden (37,2)	Diğer neden (29,1)	Diğer neden (46,5)
Gayriresmi Gönüllü	Zaman yetersiz (21,3)	Zaman yetersiz (26,6)	Zaman yetersiz (16,2)
	İlgilenmiyorum (17,8)	İlgilenmiyorum (12,6)	İlgilenmiyorum (21,9)
	Diğer neden (38,7)	Diğer neden (31,8)	Diğer neden (47,3)

Kaynak: Eurostat (son çalışma) erişim:18.08.2020

Cevaplar değerlendirildiğinde zaman yetersizliği yüksek eğitimli kitlede ana nedenlerden birisi iken, düşük eğitimlilerde aynı sırayı “ilgilenmeme” seçeneği almıştır. Dolayısı ile eğitim arttıkça toplum sorunlarına olan ilginin arttığı, ancak zamanın önemli bir engel olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür.

Çalışmamızın esas konusuna bakılacak olursa, Avrupa Birliği’nde iş örgütleri ve özellikle Odalar sistemi genel olarak ülkemiz ile benzerlik taşımaktadır. Brexit sonrası ayrılan Birleşik Krallık dışında Avrupa’nın büyük ekonomilerinin büyük bir çoğunluğunda Alman ekolü olarak bilinen “Odalara” zorunlu üyelik sistemi uygulanmaktadır. Almanya ve Avusturya’da Oda örnekleri en başarılı olanlar nitelendirilebilir. Zorunlu üyelik olsa da Odalar aldıkları zorunlu aidatlar ile son derece kapsamlı hizmetler sunmakta, hatta Avusturya adına yurtdışında görev yapan Ticaret Müşavirleri hemen her ülkede olduğunun aksine Dışişleri Bakanlığı’na değil Avusturya Odalar Birliği’ne bağlı olarak hizmet vermektedir. Doğal olarak şirketlerin yurtdışındaki çıkarlarının en önemli takipçilerinden birisi Odalar olmaktadır.

Yine mesleki eğitimde Odaların rolü çok büyüktür. Üyelerin ihtiyaçlarının belirlenip eğitim sistemi paydaşlarının yönlendirilmesinden, öğrencilere verilen eğitim ve öğretim müfredatının belirlenmesine, öğrenciler ile işalemi arasında stajyer-staj yeri değişiminin organizasyonuna son derece yararlı çalışmalar yürütülmektedir.

Avrupa Birliği'nde sektörel dernekler de (Eising R, Lehringer S, E, 2010) tüm AB kurum ve kuruluşları gibi AB genelinde örgütlenmekte, bu konuda da Birlik düzenlemeleri ve çatı örgütler bulunmaktadır. Avrupa'nın en önemli işverenler birliği olarak bilinen Avrupa İşverenler Konfederasyonu ve Sanayicileri Birliği (Union of Industrialists and Employers Cofederation of Europe-UNICE) kuruluşu daha Avrupa Topluluğu'nu kuran Roma Anlaşmasının imzalandığı tarihin hemen ertesine 1958'e kadar dayanır. UNICE daha sonra Avrupa İş Konfederasyonu (The Confederation of Europe-Business Europe) adını almıştır. Özel şirketler yönünden olan bu Birliğin benzeri olan Kamu Sektörü Firmaları Avrupa Merkezi'nin (European Centre for Public Sector Firms) kuruluşu ise 3 yıl sonra 1961'de gerçekleşmiştir. Avrupa Odaları Federasyonu (Eurochambers) da yine 1958'de kurulmuştur.

Bu çatı kuruluşlar dışında her AB ülkesinde Derneklerin sektörel olarak bir araya geldiği daha güçlü oluşumlar dikkat çekmektedir. Yalnız kendi ülkeleri sınırlarında kalmayıp, malların, hizmetlerin, sermaye ve insanların serbest dolaşım ilkesi üzerine kurulu olması dolayısı ile Birleşik Krallık'ın ayrılmasına rağmen yaklaşık 450 milyon nüfuslu 27 ülkeli (B.Krallık referandumla ayrılmıştır) koca AB pazarının tamamında haklarını aramak ve etkin olmak zorunda olan şirketlerin, güçlü dernekler ve daha da güçlü dernekler üst kuruluşları ile temsili neredeyse bir şarttır;

38 sektörel derneği bir araya getiren Alman Sanayileri Federasyonu (Federation of German Industries) Birlikler-Dernekler Çatı Örgütlerine güzel bir örnektir. 38 Dernekten sadece bir tanesi olan Alman Kimya Sanayileri Derneği 1650 Kimya Sanayi Firmasının üye olduğu 21 alt sektörel derneği barındırmaktadır.

Bu yapılanmaların dışında AB Komisyonu 2008 yılında sektörel politikaları etkilemeyi amaçlayan lobicilerin kayıt altına alınması için bir sicil tutmaya başlamıştır. Oluşturulan sicilde;

Profesyonel danışmanlık ve hukuk firmaları, ticaret dernekleri ve şirket lobicileri, STK'lar ve düşünce kuruluşları şeklinde 3'lü bir ayırım mevcuttur.

3.4.2. ABD'de Sektörel Dernek Yapılanması

ABD Sivil Toplum Kuruluşları, sayısı ve etkinliği ile önemli bir örnektir. Bu konuda ulaşılabilen 2018 sonunda yazılmış ancak son verileri 2015 olan bir çalışmaya göre, 2005 yılında 1,41 milyon olan STK sayısı 10 yılda %10,4 artarak 2015'de 1,56 milyona yükselmiştir. STK'lar aynı zamanda önemli bir ekonomi de oluşturmaktadır. 2015 yılında toplam gelirleri 2,55 milyar \$, giderleri ise 2,36 milyar \$ olarak hesaplanmaktadır (Mc Keever B, 13.12.2018).

1992-2007 yılları arasında görev yapmış olduğum İstanbul Ticaret Odası'nda, yıllarca yabancı Odalarla yapılan heyet ziyaretleri, toplantı, fuar organizasyonları gibi çok çeşitli faaliyetlerde bizzat edindiğimiz tecrübeler ve 19-20 Şubat 2020 tarihlerinde konu ile ilgili Başkanlık ve Genel Sekreterlik Müdürlüğünde sahada yapılan görüşmelerde elde edilen bilgi ve literatürde taranan kaynaklar ışığında ABD ve Avrupa'da Oda sistemleri ile ilgili bazı hususlar şu şekilde özetlenebilir;

Daha önce de belirtildiği üzere, “laissez faire laissez passer – liberal ekonomi ve anlayışın her alanda kalesi durumunda olan ABD'de Oda sistemi gönüllülük esaslı yürümektedir. Odalara kanunla tanınmış yetki ve görev olmadığı için etkileri ve güçleri sınırlıdır. Öte yandan, ABD'de şirketlerin ekonomik büyüklüklerinin oldukça güçlü oluşu, Dünyanın en büyük cirolarını gerçekleştiren şirketlerin önemli bölümünün ABD'de oluşu ve şirketlerin uluslararası siyaseti dahi etkileyebilecek on binlerce çalışana sahip çok uluslu yapısı bu ülkeyi Dünya örneklerinden ayıran en önemli özelliktir.

Bu kadar büyük lobi gücüne sahip şirketler doğal olarak kendi ihtiyaçları olan düzenlemeler için istihdam yaratma, hammadde ve ürün tedariki yoluyla ulusal ve uluslararası ticareti geliştirme, teknoloji transferi, yüksek vergi ödeme potansiyelleri ve benzeri eşsiz avantajları ile faaliyette bulundukları ülkede siyasetin her kademesine doğrudan nüfuz edebilmekte, reklam verme güçleri ile medyayı yanlarına çekerek kamuoyu oluşturulması faaliyetlerini yürütebilmektedir.

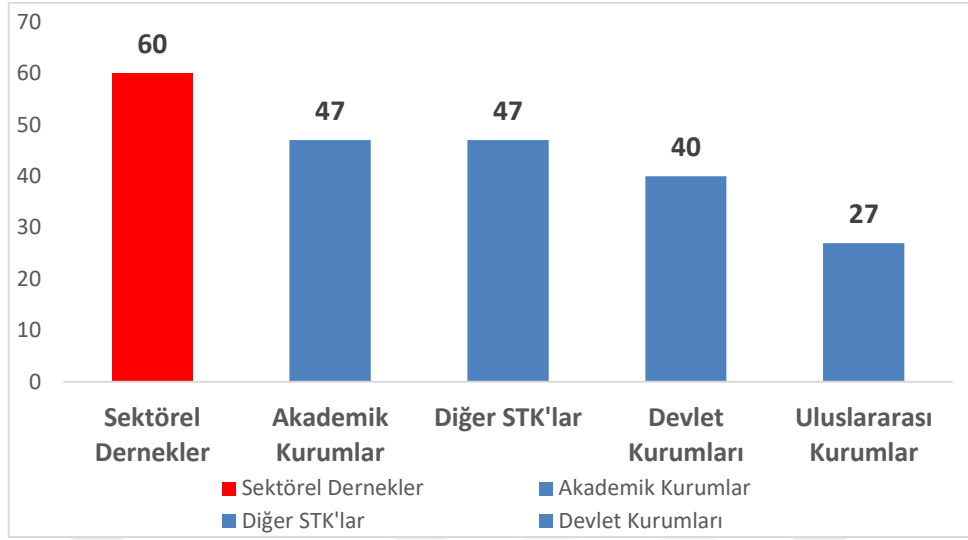
Her ne kadar, şirketler güçlerini doğrudan kullanabilse de, uygulamada şirketlerin yanlarına sektörel Dernekleri ve kamuoyunu etkileme gücüne sahip bazı sosyal amaçlı dernek, vakıf türü oluşumları ve kamuoyu araştırma ile akademik çevreleri de alarak hareket ettikleri örnekler çoktur.

Bu ülkede lobi faaliyetleri bir meslek olarak görülmekte, özel olarak bu amaçla kurulan şirketler yanında, Dernek ve Odalar da bu yönde çalışmaktadır. Üye sayıları son derece sınırlı olan Odalar bilgi ve etki gücü ile üye olmayı cazip hale getirerek çalışmalar içine girmekte, almak zorunda oldukları son derece yüksek üyelik aidatlarının karşılığını verebilmek için nüfuz olarak güçlü olmaya imkan sağlayacak kanallar bulmakta, siyaseten etkin tecrübeli isimleri istihdam etmek, danışman kullanmak ve profesyonel lobcilik şirketleri ile çalışmak gibi yöntemler izlemektedir.

Serbest piyasa ekonomisinin en gelişmiş –bir anlamda beceremeyenin yok olduğu, en acımasız- şeklinin uygulandığı ABD’de Dernekler ve Odalar üyelerine fayda sağladıkları ölçüde var olabilmekte, rekabet içerisinde daha büyük ve etkin olma mücadelesine girmektedir.

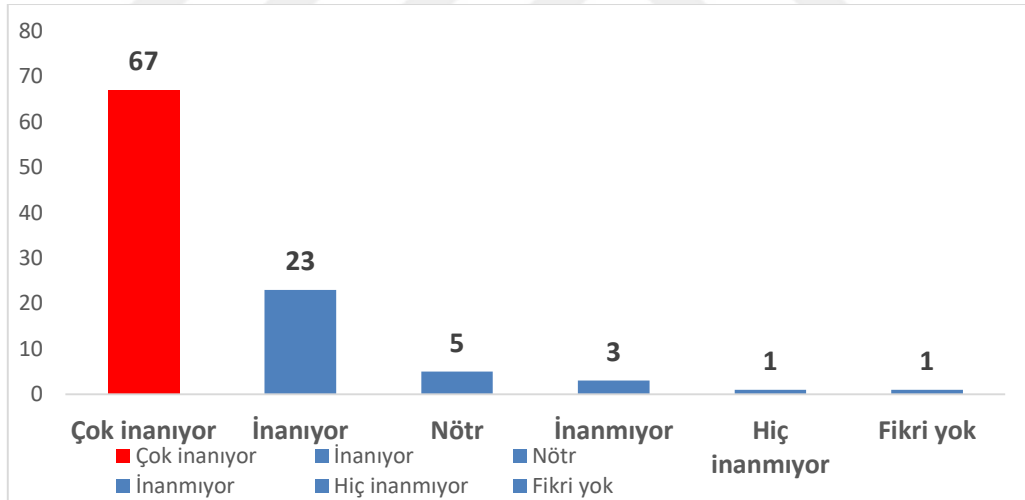
ABD’de MIT Sloan Management Review ve Boston Consulting Group tarafından ABD başta, 113 ülkede 2587 firma arasında yapılan Ocak 2015 tarihli Joining Forces (Güçlerin Birleştirilmesi) başlıklı çalışma firmalar, sektörel dernekler ve kamu işbirliklerine ilişkin ilginç veriler ortaya koymaktadır. (Firmalar birden çok şıkkı işaretleyebildikleri için toplamaları 100’den fazla olabilmektedir.)

Firmaların en fazla sektörel dernekleri ile işbirliği yapmaktadır. Akademik kurumlar ve diğer STK’lar izlemektedir. Seçilen firmaların uluslararası firmalar ve ülkemizdekine göre daha büyük ölçekli olmasından olsa gerek Devlet ve Uluslararası Kurumlar ile işbirliği yapan firmalar da önemli oranlardadır.

Şekil 10: Firmaların İşbirliği Ortakları (%)

Kaynak: Joining Forces MIT Sloan Man. Review ve Boston Consulting Group verilerinden derlenmiştir. Firmaların %90'ı ilerleme sağlanması için işbirliğinin önemine inanmaktadır. İşbirliği yapanların % 61'i yaptığı işbirliğini başarılı bulmaktadır.

Şekil 11: İlerleme İçin İşbirliğine İnanma Durumu (%)

Kaynak: Joining Forces MIT Sloan Man. Review ve Boston Consulting Group verilerinden derlenmiştir.

Şirketler ilerleme için işbirliğinin gerekliliğine inanmaktadır. En çok ne için işbirliği yaptıklarına gelince aşağıdaki grafikte mavi tonları ile gösterildiği üzere en önemli motivasyon kaynağı % 90 ile marka oluşturulması ve marka imajına katkıdır. Ardından %84 ile ürün ve hizmet geliştirme izlemekte olup, pazar, dönüşümü ve hissedar

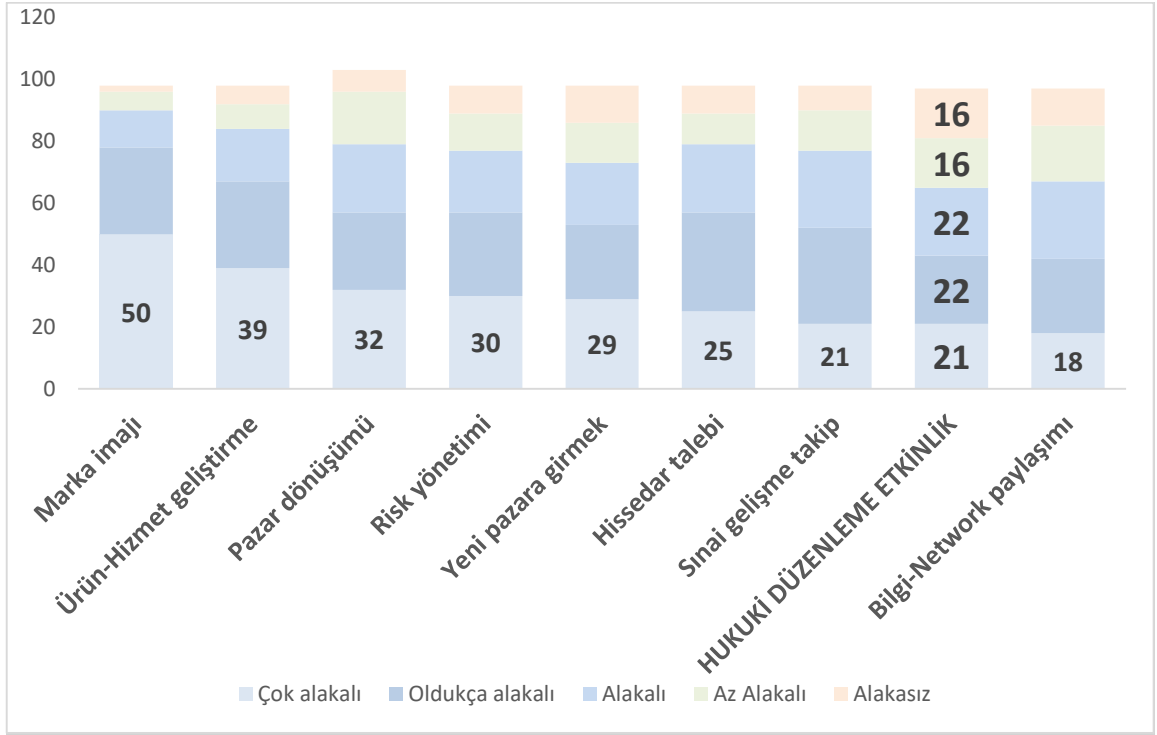
talebi % 79 ile benzer skorlar elde etmiştir. Yine risk yönetimi, sınai gelişme takip ve yeni pazarlara girme hedefi % 70 üzerinde kabul görmektedir.

Hukuki düzenlemelerde etkin olmak % 65 ile, bilgi ve network paylaşımının da (% 67) ardında son sırada yer almaktadır. Bu tezimizin konusu açısından oldukça ilginç bir veridir. Nedeni konusunda yapılan değerlendirmede iki husus öne sürülebileceği düşünülmektedir. İlki hukuki düzenleme etkinliği son sırada çıkmıştır, çünkü sektörel kurallar “yeni gelişen bazı sektörler hariç zaten önemli ölçüde oturmuş durumdadır ve çok fazla değişiklik beklenmemekte, bu konuda ihtiyaç çok fazla hissedilmemektedir. Nitekim, marka bilinirliği, ürün geliştirme, yeni pazar hedefi, sınai gelişmeyi takip etme gibi konuların normal koşullarda firmaların sektörde önceliği olması son derece doğaldır.

Öte yandan grafiğin bize verdiği ikinci önemli gösterge ise her ne kadar sonda yer alsın ve etkinlik ihtiyacı her zaman söz konusu olmasa da yine de bu seçenek % 65 ile her 3 cevaptan 2’si gibi yüksek bir kabule ulaşmıştır. Sektörde yeni değişikliklerin söz konusu olduğu dönemlerde bu soruya cevap verenlerin ilk sıraya bu cevabı vereceklerini beklemek yanıltıcı olmayacaktır.

Araştırmanın en ilginç sorularından biri olan, firmaların birliktelikten nasıl yararlandıkları ile algısını ortaya koyan, “birliktelikten ne alıyorsunuz ve veriyorsunuz?” şeklindeki soruya firmalar en fazla deneyimlerini ve ilişki ağlarını verdiklerini ifade etmektedir. Yerel network’den kast edilen firmaların kuruldukları yerlerdeki yerel yetkililerle diğer üyelerin işlerinin çözülmesidir ki, bu şekliyle ilişki ağı daha geniş olarak en fazla sağlanan unsurdur.

Finansal destek ise en az verildiği belirtilen unsurdur. Bu firmaların aldıkları ile verdikleri arasında kıyas yaptıklarında finans desteğinin önemsiz olduğunu, diğer ifade ile verdiklerinden daha fazla aldıklarını düşündüklerinin göstergesidir.

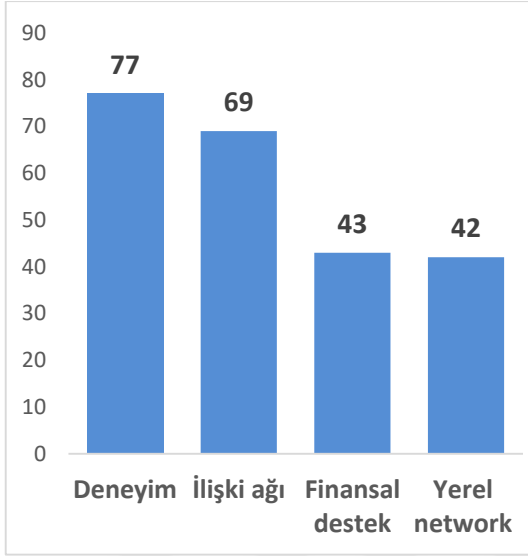
Şekil 12: İşbirliği Nedenleri (%)

Kaynak: Joining Forces MIT Sloan Man. Review ve Boston Consulting Group verilerinden derlenmiştir. Fikrim yok diyenler dahil edilmediği için ve yuvarlamadan dolayı toplam 100 etmemektedir.

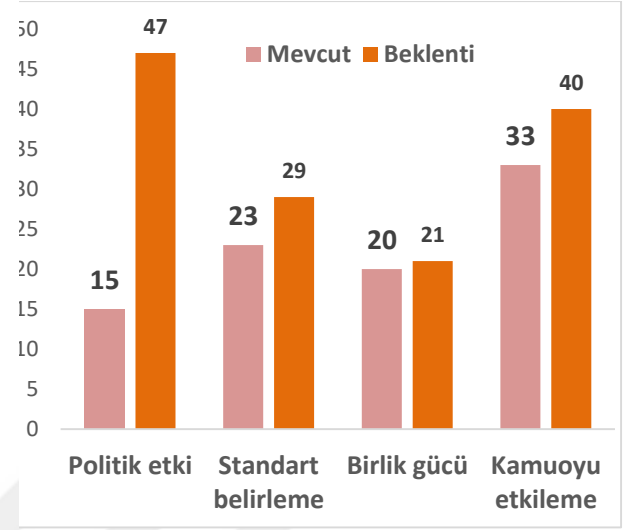
Firmaların birliktelikten ne aldıklarında ise katılımcıların 1/3'ü “kamuoyu etkileme gücü” olduğunda hemfikirdir. İkinci sırada, standart belirlemede etkili olma %23 ile gelmekte ve “birlik olma gücü ile siyasi etki” izlemektedir. Esasen sayılan 4 maddenin de birlikte olarak baskı grubu olmayı ifade etmekte olduğu çok açık bir şekilde ortadadır.

Katılımcılar aldıklarını yeterli görmemekte, daha fazla etkin olabilmeyi istemektedir. Özellikle siyasi etkide 3 kat daha fazla etkin olunabilmesi beklenmektedir.

Üyeler Derneğe Ne Veriyor

Üyeler Dernekten Ne Bekliyor

Şekil 13: İşletmelerin Birliktelikten Aldığı ve Verdiği

Kaynak: Joining Forces MIT Sloan Manag. Review ve Boston Consulting Group verilerinden derlenmiştir.

Başarı Örnekleri:

Netafım Şirketi-İsrail; Tarım için geliştirdiği yeni teknoloji damlama-sulama sisteminin bilinirliği ve yaygınlaştırılması için devlet, üniversite, dernek aracılığı ile çalışmıştır. Ayrıca ülke dışında yayılmak için de hedef ülkenin etkin dernekleri ile işbirliğine gitmiştir.

Sprint Şirketi-ABD; ABD’de cep telefonu standartlarını yeni geliştirdiği çevreye duyarlı yeşil telefonlar için değiştirmek isteyen firma Çevre Laboratuarları Birliği ile ABD Çevre Koruma Ajansı Birliği ile işbirliği yapmıştır.

Timberland-ABD; Çevreye duyarlı deri alımı için ABD Deri Çalışma Grubu ile işbirliği yapmıştır.

4. SEKTÖREL DERNEKLERİN MEVZUAT DÜZENLEMELERİNE ETKİSİ

4.1. Sektörel Derneklerde Hedefe Giden Yol Olarak: Lobicilik

Lobicilik 19. Yüzyılda önce ABD’de 1810’larda daha sonra da İngiltere’de 1840’larda Parlamento Lobisinde (bekleme salonu) bekleyen ve müşterileri için kanunların geçmesinde etkin olmaya çalışan kişilerin varlığı ile ortaya çıkan bir deyimdir. (https://en.wikipedia.org/wiki/Lobbying_in_the_United_Kingdom)

İlk yazılı olarak kullanılışı 1817’de ABD’de bir gazetede, New York’da seçilmiş temsilcilerin karşıtı bir ifade olarak temsilcilerin bulunduğu salonun lobisinde bekleyenlere atıfla William Irving adlı bir kişi lobici olarak tanımlanmıştır (Art, 2015). Zamanla özellikle gelişmiş Batı ekonomilerinde ayrı bir ticari faaliyet haline gelmiştir. Çeşitli organizasyon ve örgütlerin kamu otoritelerini etkileme çabaları da bu tanım içinde alınmaktadır. 1920’lerden bu yana siyaset bilimi literatüründe kullanılmaya başlayan baskı grubu ile özünde eş anlamlıdır.

Dernekler açısından bakıldığında Lobicilik, üyelerinin menfaatlerine uygun istek ve amaçlarını gerçekleştirmek yolunda konunun muhatabı olan tarafı ikna çabaları olarak özetlenebilir.

Lobi ile elde edilmeye çalışılan talep üyelerin genel menfaatleri olabileceği gibi, bazı üyelerin yaşadığı bireysel sorunların çözümüne kadar indirgenebilir. Belirleyici olan, bireysel çözüm talebinin dahi emsal olarak görülerek üyelerin geneline teşmili ve bu yönde dernek Yönetiminin karar alarak uygulamaya geçmesidir. Kişisel menfaat ve ikbal için Derneklerin kullanılması yine kelime anlamı olarak “lobicilik” olarak değerlendirilebilse de etik olarak doğru değildir.

Genel olarak Lobicilik dendiğinde ülkemizde “kamuyu ikna” olarak algılansa da talebi gerçekleştirecek olan Kurum, Kuruluşa göre değişiklikler gösterebilir. En fazla lobicilik faaliyeti ilgili Bakanlıklar nezdinde olabileceği gibi, yerel yönetimler de önemli yer tutmaktadır. Örneğin; Vergi indirimlerinin, gümrük sorunlarının çözüm yeri Bakanlıklar ve İl Müdürlükleri, ruhsat ve ilan sorunlarının çözüm yeri Belediyelerdir.

Seçimle gelen devlet kurumları yöneticileri ve atanmış bürokratların iknası dışında, nadir de olsa özel sektör kuruluşlarının etkilenmesi için lobicilik yapılması gerekebilir. Örneğin fuar alanında üyelere yer ayrılması için fuar şirketi, alışveriş kiralalarının düşürülmesi için AVM yönetimi ile çalışılması gibi.

Lobicilik faaliyetlerinin yeri genelde üyelerin merkezlerinin bulunduğu bölge olmakla birlikte faaliyetlerinin bulunduğu her yerde, yurt içinde veya dışında ikna çalışmaları sürdürülebilir. Bulgaristan gümrüğünde yaşanan sorunun çözümü için Türkiye’de Ticaret Bakanlığı ile görüşmek yanında ilgili tüm taraflar olan Türkiye Pazarkule Gümrük Müdürlüğü, Bulgaristan’ın ilgili Gümrük Müdürlüğü, buradaki ticaretten etkilenebilecek olan Edirne Belediyesi ve benzeri kurum ve kuruluşlar hedeflenebilir.

Öte yandan lobicilikde esas olan karar alıcı otoriteyi ikna olsa da önemli bir diğer faaliyeti de ikna için doğrudan temas yerine daha etkin olabilecek ilgili alternatif kamu oyunu harekete geçirmektir. Bu amaçla Derneklerin ilgili sektörlerinin firma bazında dahil olduğu üst kuruluşlar olan esnaf veya ticaret odaları, veya onların da ötesinde Esnaf ve Sanatkar Odaları Birlikleri ile Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği’ne sorun ve talep taşınabilir.

Amaç talebin dile getirilmesi ve çözümünün sağlanması olduğuna göre, bu yönde birlikte hareket edebilecek “müttefiklerle” ortak hareket gücü artıracaktır. Yukarıda bahsedilen gümrük sorununda malların gümrüklerde yaşadığı sorunlar sadece bir sektörü etkilememekte, aynı zamanda gümrük müşavirlerinden, nakliyecilere, ürünü üretimde kullanan atelyeden, nihai ürünü satan perakendeciye, satış alanını kiralayan dükkan sahibinden, nihai ürünü kullanan tüketiciye geniş bir zincir etkilenmektedir. Talebin önemine, ilgili taraflara sağlayacağı katkıya göre birlikte lobicilik hedefe ulaşmak için anlamlı olacaktır.

Lobicilik faaliyetinin en önemli ve gerekli olduğu alan kuşkusuz mevzuat değişikliklerinde üyelerin talep ve beklentilerinin düzenlemeler içerisine aldırılabilmesi için yapılmaktadır.

4.2. Literatürde Stk'ların Mevzuata Etki Çalışmalarına Örnekler

Sivil Toplum Kuruluşlarının etkinliği üzerine yapılan ve çalışmamız açısından da yol gösterici olan bazı yüksek lisans tezlerinin ilgili sonuç ifadeleri aşağıda verilmektedir;

1) Sivil Toplum Kuruluşlarının Yasama Sürecine Katılımı, Kardelen, Kamiloğlu (2020), Ankara Üniversitesi:

Yöneticiler ile yapılan görüşmelerde yapılan sosyal çalışmalarda ana amacın toplumsal fayda olması gerektiği üzerinde fikir birliği sağladıkları ancak sivil toplum kuruluşlarında siyasi, kişisel menfaatler, kar maksadı gibi nedenlerle söz konusu kuruluşların amacından farklı olarak siyasi ve ekonomik kazançlar için araç olarak kullanıldığı belirlenmiştir (s.113).

2) Sivil Toplum Kuruluşlarının Siyasi Yaşamı Ve Demokrasiyi Geliştirmesi Üzerindeki Etkileri: Elazığ Örneği, Dağdöğen Mehmet Aydın, (2019) Bingöl Üniversitesi:

“Yerel yönetim temsilcileri STK’ları siyasi açıdan bir güç merkezi olarak görmekte ve bu kuruluşların çevresinde toplanan kitlelerin ve üyelerin desteğini almaya önem vermektedir. Ancak bu durum daha çok çıkar birlikteliği izlenimi uyandırmakta ve yetkinin kamusal fayda için paylaşımını ya da yönetim katmanlarını değil çift taraflı güç edinmeyi teşvik eden bir yaklaşım olarak gerçekleşmektedir” (s.81).

“STK’lar içerisinde hiyerarşik yapılanma olması bireysel öneri ve projelerin ilgili birimlere iletilmesini engellemekte ya da yavaşlatmaktadır”. “Yerel yönetimler STK’lardan gelen talep ve önerileri memnuniyetle karşılamakta ancak bürokratik süreçleri birincil engel olarak başlangıçta ortaya koymaktadır” (s.83).

“STK’lardan gelen ısrarcı öneriler bir süre sonra şüpheyile karşılanmaktadır. “Sunulan proje, öneri, ortaklık ve katılım teklifleri faydacı bir mantıkla değerlendirilmekte ve yerel yönetimlerin ne kadar fayda sağlayacağı dikkate alınarak olumlu ya da olumsuz şekilde yanıtlanmaktadır” (s.82-83).

Elazığ sivil toplumunda iş birliği ve planlı iletişim kültürünün oldukça zayıf olduğu, sadece aynı iş-ilgi kolunda faaliyet gösteren STK'ların ya da aynı çatı STK örgütü altında faaliyet gösteren STK gruplarının arasında dönemsel iletişim ağıları bulunduğu görülmektedir (s.89).

3) Belediyelerin Karar Alma Süreçlerine Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkisi:
Çanakkale Belediyesi Örneği Dilara (2019), Çanakkale 18 Mart Üniversitesi:

“Belediyeler sivil toplum kuruluşlarını yeteri kadar önemsiyor”

“katılmıyorum % 19”, “kesinlikle katılmıyorum % 8,5”, (Toplam: % 27,5)

“kesinlikle katılıyorum % 4,5”, “katılıyorum % 15,5”; “kısmen katılıyorum % 52,5”

(Toplam: % 72,5) (s.88).

“Belediyeler Sivil Toplum Kuruluşlarının Taleplerini Karar Alma Sürecinde Yeteri Kadar Dikkate almaktadır”

“katılmıyorum % 32”, “kesinlikle katılmıyorum % 7”, (Toplam: % 39)

“kesinlikle katılıyorum %4,5”, “katılıyorum %10”; “kısmen katılıyorum % 46,5”

(Toplam: % 61) (s.89).

“STK'lar Belediyeler üzerinde Denetim Mekanizması Oluşturabilmektedir”

“katılmıyorum yüzde 36”, “kesinlikle katılmıyorum % 7,5”, (Toplam: % 43,5)

“kesinlikle katılıyorum % 4”, “katılıyorum %13,5”; “kısmen katılıyorum % 39”
(Toplam: % 56,5) (s.91).

“STK'lar Yerel İhtiyaçların Belirlenmesi, Sorunların Çözümü, Yerel Kamu Politikalarının Oluşturulma Sürecine Gerekli ve Yeterli Düzeyde Katılmaktadır”

“katılmıyorum % 28”, “kesinlikle katılmıyorum % 6”, (Toplam: % 34)

“kesinlikle katılıyorum % 5,5”, “katılıyorum %16,5”; “kısmen katılıyorum % 44” (Toplam: % 66) (s.92).

4) Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Eğitim Politikalarına Etkileri-
Kahraman Hilal (2018) Gazi Üniversitesi:

Eğitim politikalarını DES, Eğitim-BİR-SEN ve TED önemli oranda etkilediklerini,

Eğitim SEN, LDT, TOBB Türkiye Eğitim Meclisi, TÜRK Eğitim SEN ve TÖZOK karar süreçlerini sınırlı oranda veya zaman zaman etkilediklerini,

Eğitim İş karar süreçlerine etkilerinin olmadığını,

TESK yeterli görmeseler de karar süreçlerinde etkili olduklarını,

ERG, SETA ve TEGV ise karar süreçlerini etkilediklerini ancak oranını bilmediklerini (Dergipark s.718),

5) Yerel Siyaset ve Sivil Toplum Kuruluşları: Malatya Örneği, Güven Rauf,
(2014), Gazi Üniversitesi:

Sivil toplum kuruluşlarının Türkiye’deki demokratik sistem içerisinde demokrasinin gereklerini tam olarak yerine getirebilmesinde sorunlar olduğu belirtilmiştir. Bu konuda, sivil toplum kuruluşlarının siyasi iktidara yakın ise özgür olduğu, daha rahat çalışma fırsat ve imkânlarla sahip oldukları, iktidara yakın olmayanların ise özgürlüklerinin ve hareket alanlarının kısıtlandığını (s.88),

Yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarına karşı adaletli bir tutum içinde olmadıkları, sivil toplum kuruluşlarına karşı ideolojik ve siyasal ayrımcılık yapan bir yaklaşım içerisinde olduğunu (s.95),

Sivil toplum kuruluşlarının kendi aralarında birlik oluşturamadıklarını, birbirleri ile mücadele ettiklerini bu nedenle de etkin bir güç oluşturamadıklarını (s.99),

Sivil toplum kuruluşları medyada yeterli düzeyde seslerini duyurabildiklerini ifade etmiş ancak medya dernekleri ise sivil toplum kuruluşlarının, medyadan destek taleplerinin yeterli olmadığını, medya ile yeterli işbirliği yapmadıklarını (s.99),

... medya organlarının yeterli desteği vermediğini, medyanın da taraflı davranarak siyasi otoriteye yönelik eleştirileri yayınlamadığını (s.99),

..sivil toplum kuruluşlarının medya ajanslarına üye olmaları durumunda medyada yer alabildiklerini, olmuyorlar ise medyada yeterli şekilde yer alamadıklarını (s.100),

..sivil toplum kuruluşlarının tek başına yeterli olmadığını, kamuoyu oluşturabilmek ve toplumda farkındalık oluşturabilmek için birçok sivil toplum kuruluşunun bir araya gelerek üst platformlar oluşturduklarını (s.100),

...birçoğu belediye meclisi toplantılarına katılmadıklarını ifade ederken, çok az bir kısmı katıldıklarını ifade etmiştir. Katılmayanların hemen hemen hepsi belediye meclisi toplantılarına çağrılmadıkları için katılmadıklarını, katılanların büyük çoğunluğunun medya mensubu olduğu ve görevleri nedeniyle belediye meclisi toplantılarına katıldıklarının gözlemlendiğini (s.101),

... ilde önemli ve acil bir sorun bulunmadığı zaman yerel yöneticiler ile rahat bir şekilde iletişime geçiliyorken, önemli ve acil olarak çözülmesi gereken bir sorunun ortaya çıkması durumunda yerel yöneticilere ulaşamadığını (s.102),

Yerel yönetimlerin, yerel sorunlar için sunulan çözüm önerilerini dikkate almadıkları, yapılan eleştirileri art niyetli gördükleri, karşılıklı güven ortamının kaybolduğunu (s.106),

Kent konseylerinin işlevini yerine getirmediği, yerel otoritelerin güdümünde olduğunu (s.106),

Yerel yönetimlerde imar sorunlarının “ahbap - çavuş” ilişkisi çerçevesinde yürüdüğünü (s.106)

Yerel yönetimlerin dışı kapalı yapısı, özellikle karar alma süreçlerinin dışarıya kapalı olması nedeniyle toplumsal denetimin mekanizmalarının tam olarak gelişmediği, işletilemediği,, sivil toplum kuruluşlarının yerel otoriteleri denetimi ile ilgili yasal dayanaklarının olmadığını, toplumsal denetimin yerel seçimlerden yerel seçimlere sadece seçimler aracılığıyla yapılabildiğini (s.114)

Yerel yönetimlerin yapmış oldukları toplantıların yeterli olmadığı, yerel yönetimlerin faaliyetleri ile ilgili yeterli bilgiye sahip olunamadığı ve dolayısıyla denetleme görevinin yerine getirilemediğini (s.115),

ifade etmiştir.

6) Sivil Toplum Kuruluşları ve Yerel Siyaset, Sivil Toplum Kuruluşları Yöneticileri Üzerine Bir Değerlendirme: Uşak Alan Araştırması, Tosun Mustafa (2013) Süleyman Demirel Üniversitesi:

“Kamu politikaları oluşturma süreci yerel düzeyde şeffaf bir şekilde işlemektedir”

“katılmıyorum % 29,4“, “kesinlikle katılmıyorum % 22,2“, (Toplam: %51,6)

“katılıyorum % 22,2“, kesinlikle katılıyorum” % 4“ü “ (Toplam: %26,2)

“kararsızım” % 22, 2“ (s.79).

“Yerel siyasette STK”lar arasında uyumlu bir ilişki vardır”

“katılmıyorum % 35,7“, “kesinlikle katılmıyorum % 13,5“, (Toplam: % 49,2)

“katılıyorum % 23“; kesinlikle katılıyorum” % 6,3 (Toplam: % 29,3)

“kararsızım % 21,4” (s.91).

“Yerel yönetimler STK”ları yeteri kadar önemsiyor?”

“Katılmıyorum % 38,9“, “kesinlikle katılmıyorum % 15,1“, (Toplam: %54)

“katılıyorum % 21,4”; “kesinlikle katılıyorum % 7,1” (Toplam: % 28,5)

“kararsızım % 17,5” (s.91).

7) “Sivil Toplum Kuruluşlarının Yerel Yönetimlerin Karar Alma Sürecindeki Rolü: Aydın İli Örneği” Erdoğan Ümran, (2011), Adnan Menderes Üniversitesi

“Türkiye’de STK’lar karar alma süreçlerinde yeteri düzeyde etkili olmaktadır.”

“katılmıyorum % 58”, “kesinlikle katılmıyorum % 12”, (Toplam: % 60)

“katılıyorum % 12”; “kesinlikle katılıyorum % 7,1” (Toplam: % 19,1)

“kararsızım % 18” (s.93)

“Yerel yönetimler yerel düzeyde karar alma süreçlerinde yardım ve destek almak amacıyla STK’na başvurumaktadırlar.”

“katılmıyorum % 50”, “kesinlikle katılmıyorum % 20”, (Toplam: % 70)

“katılıyorum % 18”; “kesinlikle katılıyorum % 10” (Toplam: % 28)

“kararsızım % 2 (s.94)

8) Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Ormancılık Politikası Üzerindeki Etkileri, Elibol, Bağrı, (2008) İstanbul Üniversitesi;

Ormancılık politikasının şekillenmesinde STK’lar ne kadar etkili;

Kısmen etkiliyiz % 40,

Büyük ölçüde etkiliyiz % 14’ü

Kesinlikle etkiliyiz % 14’ü

Hiç etkili değiliz % 36

Görüş belirtmek istemeyen % 2’dir. (s.65)

9) Yönetişim Çerçevesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Değişen Rolü e Sivil Toplum Kuruluşları Üzerine Bir İnceleme: Isparta İli Örneği Avcı Mücahit, (2007) Süleyman Demirel Üniversitesi;

“Kamu politikası oluşturma sürecine katılım olanağı değerlendirmesi”,

Katılım olanağı yoktur (yüzde 50)

Katılım olanakları yeterli değildir (yüzde 30) ile

Kamu politikası oluşturma sürecine katılım olanaklarını yetersiz bulan STK yöneticileri genel olarak kamu yöneticilerinin kendilerine ilgisiz olduklarını ya da göstermelik olarak katılım olanağı sunduklarını belirtmişlerdir. Zaman zaman kurul ve komisyonlarda görev aldıklarını belirten bu STK yöneticileri buralarda alınan kararların da uygulanmadığını ifade etmişlerdir. (s.75-76)

“Genellikle mevcut hükümete yakın olan STK’lara karşı kayırmacılık yapılmaktadır”

Katılıyorum (% 55). (Toplam: % 67,5)

Kısmen katılıyorum (% 12,5) Katılmıyorum % 22,5 (s.74).

4.3. Sektörel Derneklerle Saha Çalışması

4.3.1. Yöntem ve Görüşmeler

Derneklerin lobicilik faaliyetlerinin başarısı ve mevzuat düzenlemelerine etkisi konusu binlerce dernek, binlerce mevzuat başlığı, on binlerce mevzuat maddesi ve bir Derneğin lehine olan unsurların bir başka derneğin aleyhine olabilmesi gibi (örneğin üretimi desteklemek için gümrük vergilerinin artırılmasının ithalatçıları olumsuz etkilemesi) devasa genişlikte ve karmaşık bir yapıda olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Bu kadar geniş bir alandaki etkiyi somut olarak ölçebilmek için belirli sayısal kriterlerin gerek tespiti, gerekse ölçümü son derece zordur;

- Örneklem alınacak derneklerin temsil ettiği sektörlerin iş hayatının ne kadarını kapsadığı tartışma konusudur.
- Ne tür konularda talepte bulunduklarına dair tutarlı kayıt tutan dernek sayısı çok azdır.
- Taleplerin gerçekleşme durumunu, ne ölçüde gerçekleştiğini tespit etmek güçtür.
- Menfaatlerin çatışması durumunda değişikliği olumlu ve olumsuz gören derneklerinin hangisi etkili, hangisi etkisiz kabul edilecektir?
- Değişiklikte Derneğin talebinin mi, başka faktörlerin mi etkin olduğunu somut olarak belirlemek mümkün değildir. Olumlu bir gelişmeyi her Dernek veya iş örgütü kendine mal etme eğiliminde iken, olumsuz gelişmede "eleştirilecek" sorumlu bulmak zordur.

Bu gerekçeler ışığında, en iyi yöntemin muhtelif sektörlerden Dernekler tespit ederek, yapılacak görüşmelerde etkinlik algılarının bizzat Dernek yöneticilerinin yorumları ile değerlendirmek olduğu düşünülmüştür. Bu itibarla görüşmeler için belirli bir soru formu oluşturularak yüz yüze görüşmeler ve/veya dijital görüşmeler ile nitel bilgi toplama yoluna gidilmiştir.

İstanbul geneli örgütlenmelerin analiz edilmesinden sonra araştırmamız için Seçilen derneklerde, farklı sektörlerde olması yanında, sektörleri içinde temsil ağırlığı ve itibarı olan, dolayısı ile çalışmalarında etkin dernekler olunmasına dikkat edilmiştir. Derneklerin bir bölümü sektörlerinde tek temsilci iken tek temsilci olmayan diğerleri ise en etkin temsilcisi durumundadır. Bu noktada altı önemle çizilmesi gereken husus seçilen Derneklerin İstanbul merkezli olmalarına karşın faaliyet alanlarının Türkiye çapında olmasıdır. Bu itibarla saha çalışmaları İstanbul'da gerçekleşen tezin Türkiye geneli için önemli bir gösterge olduğunu söylemek mümkündür.

Saha çalışması örneklemin oluşturulmasında araştırma evrenini daha yüksek oranda temsil etmesi amacıyla, derneklerin yanında derneklerin üst kuruluşu olan iki

Federasyon da çalışmaya dahil edilerek, çatı örgütünün altında yer alan Derneklerle ilgili deneyimleri alınmaya çalışılmıştır.

Yine daha önce bahsedildiği üzere derneklerden çok farklı bir statüde olmasına rağmen, gerek ülkemizdeki en etkin iş örgütlerinden biri olması, gerekse temsil ettiği sektörlerdeki Derneklerle de ilişki içinde olması, ayrıca da tezimizin asıl konusu olan mevzuat düzenlemelerinde de etkileri dolayısı ile İstanbul Ticaret Odası ve İstanbul Ticaret Borsası da değerlendirmeye dahil edilmiştir.

Önemli not olarak belirtmek gerekir ki; yapılan mülakatların tamamında, kapasite, kurumsal yapı, dış ticaret rakamları, faaliyetler vb. konular dışında, politik konuları gereği mevzuatla ilgili hangi derneğin ne konuda talepte bulunduğu ve bunların sonuçlarının ne olduğu konusunda, “isim verilmeden genel ifadelerle konu bazında” raporlamanın yapılması kaydıyla bilgi verilmiştir.

Görüşülen Sektörel Dernek ve Diğer İş Örgütleri (Görüşülen kişilerle)

- Züccaciye Sektörü – ZÜCDER- 470 üyeli
- Ev Dışı Tüketim Tedarikçileri Sektörü- ETÜDER-74 üyeli – Tedarik ayağında tek dernek
- Mobilya Sektörü- MOBSAD -48 üyeli
- Plastik Sektörü – PAGDER – 500 üyeli
- Paslanmaz Çelik Sektörü – PASDER – 21 üyeli –sektörde tek dernek
- Endüstriyel Mutfak ve Çamaşırhane Ekipmanları –TUSİD- 300 üyeli- sektörde tek dernek
- Endüstriyel Reklamcılık Sektörü -ARED- 246 – Endüstriyel ayakta tek dernek
- Daha İyi Yargı Derneği-98 Üyeli-Sektörde tek dernek

- Sektörel Dernekler Federasyonu – SEDEFED- 33 Dernekten oluşan Federasyon

- Ev ve Mutfak Eşyaları Federasyonu – EVFED - 5 Dernekten oluşan Federasyon

- İstanbul Ticaret Borsası - İSTİB

- İstanbul Ticaret Odası - İTO

Görüşme Soru Formu ;

- 1) Hangi sektörü temsil ediyorsunuz?
- 2) Kuruluş amacınız nedir?
- 3) Kaç yıllık bir derneksiniz?
- 4) Yönetim kurulu üyesi ve çalışan sayınız nedir?
- 5) Çalışanların formasyon ve görev bölümü var mıdır?
- 6) Sektörünüzde başka dernek var mıdır?
- 7) Kaç üyeniz var? Sektörün hacim olarak ne kadarını temsil ediyorsunuz?
- 8) Sektörünüzün Türkiye dış ticaretine katkısı nedir?
- 9) Sektörünüzün rekabet gücünü artırmak için ne gibi faaliyetler yapıyorsunuz?

- 10) Derneğin yaşaması ve sektör sorunlarının takibi için aidat dışında maddi kaynak sağlama yönteminiz nedir? Kaynak yetersizliğinden gerçekleştiremediğiniz projeniz var mı?

- 11) Sektörün sorunlarını hangi yollarla ve hangi sıklıkla dile getiriyorsunuz?

- 12) Son 3 yıl içinde, sektörünüzle ilgili sorunların çözümü için mevzuat değişikliği talep ettiniz mi?

- 13) Cevabınız "evet" ise;

- hangi kurumlara yaptınız?

- hangi yöntemle? (ziyaret, medya, yazılı girişim, diğer...)

-hangi sıklıkta?

-hangi konu/larda?

-diğer sektör dernekleri ve üst kuruluşla işbirliği örnekleri var mı?

-kabul edilen talepleriniz:

-reddedilen veya cevap alamadığınız talepleriniz:

14. Kabul edilmeyen veya cevap alamadığınız taleplerinizi neye bağlıyorsunuz?
Düşünceleriniz ve beklentileriniz nelerdir?

4.3.2. Saha Çalışması Çıktıları

Araştırmamızın saha çalışmaları sırasında yapılan görüşmeler sonucunda ortaya çıkan değerlendirmeler şu şekildedir;

4.3.2.1. Derneklerin Mevcut Durumu

- **Kuruluş tarihleri:**

Derneklerin çoğunun kuruluşu 2000 ve genelde 2004 sonrasında yoğunlaşmaktadır. Küreselleşmenin en fazla konuşulduğu, sivil toplumun en fazla hareketlendiği dönem olması dolayısı ile tarihi gelişimle de uyumluluk arz etmektedir.

- **Temsil kabiliyeti:**

Görüşülen derneklerin bir bölümü sektörlerinde tek dernek olsa bile genel olarak, her sektörde fazla sayıda dernek vardır. Çok seslilik olarak normal karşılanabilecek bir durum olmakla birlikte, çok sayıda Derneğin yer aldığı sektörlerde dahi esas olarak (1) dernek etkin ve etkilidir. Sektördeki diğer derneklerin çoğunlukla bu ana Dernekten ayrılanlar tarafından kurulduğu örnekler çoğunluktadır.

Sektörde birlik ve beraberliğe zarar veren, gücün bölünmesine yol açan bu durumun, sektörde yeni bir hareket ve iddia ile olumlu gerekçelerle oluşturulması dışında, dernek yönetimi ile anlaşılamayan, uzlaşa yerine görüşlerini kabul ettirme hırsı ile hareket eden, hatta kişisel makam ve statüyü ana motivasyon alan olumsuz örnekler nedeniyle gerçekleştiği dile getirilmektedir.

- **Uluslararası Rekabet Gücü:**

Sektörlerinde etkin olan Dernekler uluslararası arenada da öne çıkmaktadır. Üretici, ihracatçı, ithalatçı ve perakendeci olarak sektörde yer alan firmaların tüm alt gruplarını içermeye çalışan bu Derneklerin sektör ekonomisi içindeki payları da genelde %50'yi aşmaktadır. Görüşülen Derneklerden PAGDER 6,3 milyar \$ ihracat yaptığını belirtirken, (görüşülen dernekler arasında ilk sırada), ZÜCDER 4,6 milyar \$, TUSİD 3 milyar \$ ihracat yaptıklarını ifade etmiştir.

- **Fuar Organizasyonu Gerçekleştirme:**

Sektörlerinin rekabet gücünü artırmak için en çok hedeflenen husus sektörün Türkiye'deki Fuar organizasyonunun düzenlenmesidir. Tüm Dernekler, hem gelir, hem ulusal ve uluslararası alanda prestij kaynağı olarak gördüklerinden, sektörleri ile ilgili Fuarın tek yetkilisi ve destekçisi olma arzusundadır. Özellikle uluslararası Fuar düzenleyen Derneklerin sektörlerinin lokomotif Dernekleri olduğunu varsaymak yanlış olmayacaktır. Çünkü Fuar Organizatörü firmalar temsilde önde olan Derneklerle işbirliğine giderek, Fuara katılımı, başarıyı ve dolayısıyla kazancı maksimize etmeye çalışmaktadır. Görüşülen dernekler arasında TUSİD ve ARED kendi fuarlarını organize etmektedir. ZÜCDER sektöründeki fuarın tek resmi destekçisi olan dernek konumundadır. MOBSAD sektördeki diğer mobilya dernekleriyle birlikte Mobilya Sanayicileri Federasyonu çatısı altında gerçekleştirilen fuarı desteklemektedir.

Uluslararası Fuarlara üye ziyaretlerini organize etmek de benzer şekilde yürütülen bir faaliyettir. Yıl içerisinde genelde 1-3 arası düzenlenen uluslararası fuarlara üyelerin katılımı sağlanarak, hem farklı pazarları görme, hem sektördeki yeni gelişmeleri izleme, hem rakipleri, hem de alıcılarla aynı ortamda bir araya gelinmesi önemli bir başarı kriteridir.

- **İletişim:**

Rekabet gücünün artırılması için arzu edilen Fuarlara karşın, reel olarak en çok gerçekleştirilen etkinlik bilgilendirme amaçlı duyurulardır. Günümüzde sosyal medyanın artan kullanımı ile Derneklerin neredeyse tamamı, kapasiteleri ölçüsünde içerideki

personelden veya dışarıdaki ajanslardan destek alarak sektörleri ile ilgili gelişmeleri üyelerine duyurmaya çalışmaktadır. Muhtelif konularda üyeleri bilgilendirmeyi amaçlayan ve otel, kongre merkezi gibi özel ortamlarda yapılan seminerlerin, üyeler tarafından öneminin yeterince anlaşılamadığı için hakkettiği ölçüde takip edilmediği konusunda eleştiriler mevcuttur. Derneklerin kendilerinin doğrudan organize ettikleri seminerler dışında, daha fazla sayıda farklı çatı kuruluşların organizasyonunu üyelerine duyurarak katılmalarını sağlaması daha az maliyetli olduğu için sık rastlanılan bir uygulamadır. Görüşülen tüm kurumlar bahis konusu faaliyetleri önem vererek yürütmektedir.

- **Yayınlar:**

Bilgilendirme amaçlı broşür, kitap hazırlayan Derneklerin genel içerisinde çok az olduğu gerek alınan cevaplardan, gerek takip edilen Dernekler Federasyonu bildirilerinden anlaşılmaktadır. Bunun en önemli nedeni Derneklerin maliyet kaygısıyla yeterli, kalifiye ve uzmanlaşmış personel istihdam etmeme/edememe/leri ve dışarıya hazırlatılacak olan çalışmaların da bütçeleri için yüksek olması düşünceleridir. ZÜCDER her yıl kendi bünyesinde Dış Ticaret Raporu başta olmak üzere çeşitli yayınlar çıkartmakta, SEDEFED çeşitli bültenler yayınlamaktadır. ARED dernek dışına çeşitli raporlar hazırlatmakta, PAGDER'in de çeşitli raporları bulunmaktadır.

- **Devlet Destekli Projeler:**

Rekabetin geliştirilmesi için son yıllarda sağlanan imkanlar neticesinde tercih edilen bir başka unsur Uluslararası Rekabetin Geliştirilmesi (URGE) Tebliği kapsamında devlet desteği ile düzenlenen projelere katılmaktır. Bu destekten yararlanmak için oldukça kapsamlı bürokratik işlemlerin tamamlanması ve ancak faaliyet gerçekleştikten yaklaşık 3-6 ay sonra Devletten destek alınabilmesi dolayısı ile Derneklerin çoğu başlangıçta finansmanın tamamının karşılanması gereken bu projeleri kendileri yapmamaktadır. Tercih ettikleri genel olarak İhracatçı Birlikleri veya Ticaret Odaları gibi finans gücü yüksek kurumların ön finansmanı da karşılayıp, destek işlemlerini firmalar adına yürüttüğü projelerdir. Finansman gücü ve iş bilgisi yüksek olan az sayıda dernek bu konuda istisnadır. Derneklerin tümü farklı alanlarda devlet desteklerinden

faydalanarak Ur-Ge projeleri, alım heyetleri, istihdam destekleri vb. devlet teşviklerinden faydalanmakta, üyelerinin de faydalanması için bilgilendirme çalışmaları gerçekleştirmektedirler.

- **Alım Heyetleri Organizasyonları:**

Rekabetin geliştirilmesi çerçevesinde değerlendirilebilecek olan alıcı-satıcılar buluşması, yurt dışından alım heyetleri getirilmesi geniş bir uluslararası iletişim ağı, tanınırlık, güven vermiş olmak ve finansman gücü yanında, aylara sari ağır bir çalışma yükü gerektirdiği, buna karşın getirilen alıcılar ile üyelerin beklentilerinin uyuşmaması ihtimali ile oldukça riskli yapısı ile ancak çok donanımlı Dernekler tarafından yerine getirilebilen nadir bir çalışmadır.

- **Eğitim Organizasyonları:**

Üyelerine yabancı dil, temel dış ticaret bilgisi ve finansal okuryazarlık eğitimleri vb. veren Derneklerin de toplam içerisinde oldukça sınırlı olduğu dile getirilen bir noktadır. Yapılan görüşmelerde PAGDER ve ZÜCDER'in bu alanda önde gelen dernekler olduğu görülmüştür.

- **Kurumsal Kapasite:**

Derneklerin bu örnekte ZÜCDER (7 kişi) hariç tamamı maksimum 3 kişi ile faaliyet göstermekte, bu durum da onların iş kapasitelerini olumsuz etkilemektedir. Yeni geliştirilen projeler veya önem arz eden gelişmeler için kurum dışından destek alınma yoluna gidilmektedir. Bu durumun en büyük riski, hizmet alımının tamamlanması ile faaliyette devamlılığın akamete uğraması, iş kendisine tevdi edilen kişi, kuruluşun yetkinliğinin yetersiz olması ve çoğu halde Derneği, amacını, üyeleri arasındaki hassas dengeleri bilmemesi dolayısıyla hedeflenen başarının sağlanamaması olmaktadır.

Derneklerin tamamı kendilerini ilgilendiren konularla ilgili mevzuat düzenlemelerine katkı sunma çabasıdadır. Bu konudaki katkı doğal olarak Derneklerin yönetimlerinin vizyonu, çalışanların donanımı ve bilgisi, iletişim ağlarının hacmi, finansal güçleri ile doğru orantılıdır.

4.3.2.2. Konular Bazında Ortak Mevzuat Düzenleme Talepleri

Derneklerle yapılan görüşmelerde ortaya konan, sektöre ve güncel gelişmelere göre değişen ve son derece geniş kapsamlı olan taleplerin ortak olan noktaları bulunduğu anlaşılmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi görüşme yapılan kurumlar özelde taleplerinin ve kabul durumlarının ne olduğunun ismen ifade edilmesini istememekle birlikte, aşağıdaki taleplerin çoğunluğu kurumların temsil ettiği sektörlerin neredeyse tamamını ilgilendirmektedir. Tüm derneklerin ortak mevzuat düzenlemesi taleplerinin aşağıdaki başlıklar altında yoğunlaştığı görülmektedir. Özelde ağırlıkları farklı olanların yanlarında sektörleri belirtilmiştir.

Bu başlıklar altındaki ortak sorun ve taleplerden:

Finansman (bu başlık altındaki taleplerin tamamı büyük ölçüde kabul edilerek mevzuata dahil edilmiştir)

- Finans olanaklarının geliştirilmesi, KGF ve Eximbank limitlerinin artırılması,
- Devlet tarafından sağlanan desteklerden sektörlerin yararlandırılması,
- Üretim ve ihracata ucuz ve uygun kredi olanakları getirilmesi,
- Bankaların işletmelerden aldıkları işlem maliyetlerinin azaltılması,
- Bölgesel teşviklerin geliştirilmesi,
- Bağımsız özel araştırma geliştirme şirketlerinin kurulması ve bu alanda yabancı yatırımlarının teşvik kapsamına alınması,

Girdi Maliyetleri

- Maliye Bakanlığı'na yürütülen naylon fatura takip amaçlı, suçsuz olanları da sıkıntıya sokan kod sisteminin düzeltilmesi (kabul edilmiştir),

- İlan reklam vergilerindeki aşırılıkların ve Belediyeler arası farklılıkların önüne geçilmesi (kabul edilmiştir),
- Vergi sisteminin sadeleştirilmesi, sayısının ve yüksek dolaylı vergi oranlarının düşürülmesi (kısmen düzenlendi),
- Yıllardır bekleyen, işletmelerin üstündeki yük olan KDV iadelerinin kısa sürede yapılması (kısmen düzenlendi, yenilendi, ancak henüz ödemeler düzene konulamadı)
- Yüksek maliyet yaratan akaryakıt üzerindeki aşırı vergi yükünün azaltılması (bütçe dolayısıyla kabul edilmedi),
- Yüksek enerji maliyetlerinin düşürülmesi (bütçe dolayısıyla kabul edilmedi),
- Yurtiçinde ürünler üzerindeki tüketim vergilerinin (ÖTV ve KDV) potansiyel yatırımlar, üretim, ihracat ve ölçek ekonomisine geçiş olanakları gözetilerek yeniden düzenlenmesi (Mobilya sektörünün KDV'si % 8'e düşürülürken, diğer sektörlerin KDV ve ÖTV indirimi talepleri kabul edilmedi),
- Çok karmaşık hale gelen ve sayısı izlenemeyen vergi istisnalarının azaltılması (değerlendiriliyor)
- Korunma önlemlerinin tüm tarafları gözönüne alan, gerçekçi ve daha kapsamlı analizler ile uygulanması, diğer sektörlerin girdi maliyetlerini artıran uygulamalar olmaması (en fazla şikayet edilen konuların başında geliyor, özellikle plastik ve paslanmaz çelik sektörleri yoğun bir şekilde kullandıkları ve yurt içinde yeterince üretilemeyen hammaddelerin üzerindeki ek gümrük vergilerinden olumsuz etkileniyorlar)

Kayıtdışının Önlenmesi (kısmen bazılarında önlemler alınmaya çalışılıyor)

- Kayıtdışının önlenerek vergi, prim borçlarını ödemeyenlerin sisteme alınması, neden oldukları haksız rekabetin önüne geçilmesi,

- Denetimin artırılması, vergi oranlarının düşürülmesi, sadece kayıtlı olup vergi verene yüklenmek yerine verginin tabana yayılması ile kayıt içinde çalışmanın özendirilmesi,

- Sınır Ticaret Merkezleri'nde ve gümrüklerde denetimlerin arttırılarak kaçakçılık olaylarının önüne geçilmesi,

Uygun İş Ortamının Yaratılması

- Sosyal güvenlik primlerinin düşürülmesi (5 puan düşürülmüş olarak uygulanıyor)

- Yabancı Uyruklu Nitelikli Personele Oturma İzni Sağlanması (kolaylık sağlandı),

- İdari para cezalarına da uzlaşma yolu açılması (değerlendiriliyor)

- İş sağlığı ve güvenliğinde, işvereni peşin kusurlu kabul eden düzenleme ve uygulamalardan kaçınılması (sorunların başında geliyor),

- Kıdem tazminatı fonu kurulması (gündeme birkaç kere geldi ancak tepki aldığından geri çekildi)

Kabul edilmeyen iş ortamının iyileştirilmesi talepleri:

- İstihdamı zorunlu personelin makul seviyelere çekilmesi ve özürlü çalıştırma zorunluluğuna ilişkin alt sınırın yükseltilmesi,

- Sanayi bölgelerinin kamu tarafından kurulması ve özel kurumlarca yönetilmesi,

- Sanayi bölgeleri parsel dağılımında kümelenmeye odaklanılması,

- Sanayi bölgelerinde yatırımcılara arazi tahsisi veya 50 yıllık kiralamarlar yapılması,

- Sanayi parseli altyapıları, iletişim enerji, su-kanalizasyon, geri dönüşüm ve atık yatırımlarının kamu tarafından yapılması, yatırım katılım bedeli alınmaksızın işletme sırasında hizmet bedeli alınması,

Teknolojinin Geliştirilmesi

- Yenilikçi ürün kullanımının desteklenmesi, bu amaçla kamu ürün standartlarının artırılarak, kullanım zorunlulukları-teşvikleri getirilmesi (değerlendiriliyor),
- Bilimsel araştırma ve özel sektör ile birlikte ürün geliştirme çalışmaları yürütecek “Teknoloji Merkezleri” kurulması (Teknoparklarla adım atıldı, ileri adımlar bekleniyor)
- Yüksek teknoloji ile üretilen ürünlerin yurtiçinde kullanımının kamu alımları ve kullanan tüketicilere avantajlar (KDV indirimi, istisnası-faizsiz kredi vb.) sağlanarak teşvik edilmessi (değerlendiriliyor),
- Araştırma geliştirme, mühendisliği için araştırma enstitüleri kurulması (değerlendiriliyor),
- Her biri ayrı bir sanayi kolu için görevlendirilecek Araştırma Üniversiteleri kurulması (değerlendiriliyor),

Dampingli ve kalitesiz ürün ithalatı

- İthalatta gümrüklerde denetimlerin ve iç pazarda gözetimin etkinleştirilmesi, kalitesiz ve ucuz ithal ürünlerin yarattığı haksız rekabetin önlenmesi (kabul edildi),
- Gümrüklerde uzman personel, gelişmiş test olanakları, altyapı ve yeterli donanım sağlanması (artırımlar yapılıyor ancak yeterli değil),
- Fikri mülkiyet haklarının korunması ile taklitçilikle mücadele edilmesi (denetimler yapılıyor ancak yeterli değil),

- Bürokrasinin önlenmesi, tüm kamu kurum ve kuruluşlarında başvurularım en kısa sürede tamamlanması, TSE’de haftalar alan ürün denetim ve tahlil işlemlerinin azaltılması (TSE denetimleri ithalatı önlemek için kullanılıyor)

Dağıtım kanalları

- Alışveriş Merkezlerinde ve cadde mağazalarında kiraların dövizle alınmasına son verilmesi, ciro üzerinden belirli oranla kira uygulamasına geçilmesi (kiraların TL üzerinden alınması kabul edildi, ciro üzerinden alınması konusunda gelişme yok, özellikle perakendede önde olan sektörlerden züccaciye için önemli bir konu)
- Büyük marketlerde muhtelif gondol parası, yönetime katılım, insert bedeli, raf kirası ve benzeri çok çeşitli isimler altında alınan aşırı bedellerin düzenlenmesi (kısmen düzenlemeler var ama uygulamada aksaklıklar yaşanıyor)
- Ana firma, bayi rekabetinin önlenmesi (çoğu kurumsal ana firmalar bir düzen sağladı)

Yeni pazarlar bulunması

- Uluslararası standartların karşılanması için yeterli test, laboratuvar ve sertifikasyon sistemi altyapısı sağlanması (Gelişmeler yeterli değil)
- TSE’nin uluslararası alanda kabul gören bir standart ve akreditasyon kurumu haline getirilmesi, (Avrupa Birliği ile Türkiye arasında ürün standartları birliğinin tamamlanması, TSE’nin girişimleri var, henüz tamamlanmadı),
- Türk Ticaret Merkezlerinde yer alacak/yararlanacak firmalara lojistik/taşımacılık destekleri sağlanması (uygulanıyor)
- Avrupa Birliği’nin (AB) üçüncü ülkeler ile STA anlaşmalarının yarattığı sıkıntıların çözümü için, Türkiye’nin AB’nin STA anlaşmalarına aynı anda taraf olabilmesi (ülke olarak şikayet ettiğimiz konuda AB’yi ikna edemedik),
- Uluslararası taşımacılık kotaları sorununun kalıcı olarak çözülmesi (çözümlemiyor),

Bu ortak talepler dışında, yakın zamanda yaşanan ve halen içinde bulunduğumuz pandemi döneminde tüm sektörlerin güncel ortak talebi kurumlar ve gelir

vergisi ile istihdam vergilerinin belirli oranlarda alınmaması, personel ücretlerinde destek verilmesi, kiralardan paylaşılması yönünde düzenleme yapılması ve uygun kredi sağlanması vb. ekonomik destek tedbirleri olmuştur.

4.3.2.3. Taleplerin Gerçekleştirilme Durumu

Taleplerin ne kadarının gerçekleştirildiği konusuna bakılacak olursa, genel kanı uygulamada Devletin maddi sonuçları olan talepleri değerlendirmeye almadığı veya çok azının gerçekleştirilebildiği yönündedir. Örneğin tüm Derneklerin ortak beklentisi olan özellikle üretim maliyetini artıran dolaylı vergilerin (benzin, doğalgaz, elektrik, iletişim) düşürülmesi, finansman üzerinden alınan Bankacılık ve Sigortacılık İşlemleri Vergisi (BSMV) ve stopajın, döviz işlemlerinden alınan kesintinin kaldırılması veya en azından düşürülmesi, gibi talepler genellikle hiçbir şekilde karşılanmamaktadır.

Bunun yanı sıra aşağıdaki örneklerde görülen maddi sonuçları olan taleplerin de karşılanmadığı, talep edilen kalıcı mevzuat düzenlemeleri yerine pandemi örneğinde görüldüğü gibi geçici süreyle, belirli sektörlerle katkı sağlayacak küçük önlemlerin alındığı belirtilmiştir.

Talep edilerek kabul edilmeyen diğer bazı girişimler yanında, Derneklerin dile getirdiği ve çözüm beklediği diğer sorunları aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

- Türkiye ihracatının ve sanayinin ithal hammaddeye olan zorunlu bağımlılığına rağmen, yurt içinde üretimi yetersiz olup, ithalatı zorunlu ürünlerde dahi vadeli ithalattan alınan Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu'nun kaldırılmaması, bunun da ötesinde zorunlu ithalatın ek vergilerle daha da zorlaştırılması gibi uygulamalar sektörlerin verimli çalışmasını engellemektedir.

- Tanım olarak lüks tüketimden alınması gereken Özel Tüketim Vergilerinin lüks olmayan ve günlük kullanımda artık ihtiyaç olan 'küçük elektrikli ev aletleri' örneğinde olduğu gibi pek çok üründen alınması, en son otomotiv örneğinde olduğu gibi oranlarının ürünün gerçek fiyatının 2 katını aşabilmesi gibi örnekler ticaretin önünde engel olarak değerlendirilmektedir. Yine aynı şekilde bir çok sektörde uygulanan KDV

indirimlerinin ticaretleri arttırmak ve kayıtdışını da engellemek amacıyla diğer talep eden sektörlerde de yapılması çok sayıda Derneğin sektörüyle ilgili talebidir.

- Vergilerin 6 aylık bir dönem için ötelenmesi ve düşük faizli kredi uygulamasının olumlu olmakla beraber yüzeysel kaldığı, rakibimiz olan pek çok ülkede sağlanan hibelerin ülkemizde verilememesinin rekabet gücümüzü zayıflattığı belirtilmektedir. İş yapamayan işletmelerin kredi kullanmak durumunda kalmasının ve ötelenen vergilerin ödenme zamanında çok sayıda işletmenin dayanamayacağı Derneklerin ortak görüşüdür.

- Yine verilen desteklerin, vergi ötelemelerinin tüm sektörlerle değil, seçilen bazı sektörlerle tanınan bir destek olması, destekten yararlanmak için yapılan tüm başvurulara karşın kabul görmemiş olması yoğun eleştiri konusudur.

- Makroekonomik dengelerde sağlanması gereken dengenin, gereksiz harcamalarda yapılması gereken tasarrufun, hatalı uygulamalar sonucu ortaya çıkan maliyetin işletmelere fatura edilmesinin haksızlık olduğu ifade edilmektedir.

- Devletin kendi siyasetine yakın gördüğü, gerçekleri yansıtmayıp devletin resmi açıklamaları paralelinde yaklaşım sergileyen iş örgütlerine destek olduğu, onların görüşlerine başvururken, alternatif görüşlerin değerlendirmeye alınmadığı, ne kadar doğru olursa olsun muhalif görüşlere izin verilmediği, çok seslilik ortamının kaybolmaya başladığı şifahi görüşmelerde dile getirilmektedir.

- Derneklerin şikayet ettiği konulardan biri de üyelerin faaliyetlere yeterince katılmaması, aidat benzeri yükümlülüklerini yerine getirmesinde güçlük çıkarması, maddi olarak zayıf olan Derneklerin faaliyetlerinin de yetersiz olması hatta bir bölümünün tabelada kalmasıdır.

- Devletin kısıtlı imkanları neticesinde gerçekleştiremediği veya yetersiz gerçekleştirmek durumunda kalan, bütçe ile ilgili talepler dışında ise taleplerin önemli bölümünün değerlendirmeye alındığı olumlu bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo 6
Yapılan Mülakatlar Sonucu Sayısal Olarak Kabul Edilen veya Edilmeyen
Dernek Görüş ve Talepleri

	Kabul edilip gerekli mevzuatsal düzenleme yapılanlar	Kısmen bazı sektörler için kabul görülürken, bazı sektörler için hala düzenlenmemiş olanlar	Gündeme alınarak üzerinde görüşme başlatılan, ancak henüz bir düzenleme yapılmamış	Gerekli mercilere iletildiği halde herhangi bir mevzuatsal düzenleme yapılmamış
Bugüne kadar çözümü yönünde başvurularak mevzuatsal düzenleme talep edilen somut konu adetleri (1 tane olarak sayılan bazı maddelerin içerisinde birbirine bağlı konular da bulunmaktadır)	12 (% 22,2)	18 (% 33,3)	1 (% 1,8)	23 (42,6)

Kaynak: Mülakat sonuçları

Sektörel dernekler ve diğer kurumlarla gerçekleştirilen görüşmelerde elde edilen verilerle derlenen tablodan da görüleceği üzere, talep edildiği belirtilen somut 54 talepten % 22'si tam olarak çözüme kavuşturulmuşken, % 43'ünde hiçbir gelişme sağlanamamıştır. Bununla birlikte % 35'inde de kısmen düzenlemeler yapıldığı halde, talepleri tam olarak karşılamamıştır.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tezimizdeki amaç, iş dünyasının sivil bölümünün temsilcisi olan iş örgütlerinin genel olarak, ve bu örgütler içinde de sektörel derneklerin özel olarak mevzuat düzenlemelerine ne ölçüde katkı sağlayabildiklerini, bu yönde yaşanan sorunları ve çözüm önerilerini ortaya koymaktır. Çalışmamızın başlangıcında derneklerin, üyelerinin talepleri doğrultusunda mevzuat düzenlenmesine katkı sağlama misyonunu yerine getirmekte çok da başarılı olamadıkları hipotezi ifade edilmiştir.

Konuyla ilgili yapılan görüşmelerde hipotezimizin haklı olduğu, görüşülen tüm dernek ve diğer iş örgütleri temsilcileri *kendilerini etkin görseler dahi* - ki hiçbir derneğin kendisini tamamen etkisiz göstermek istememesi doğal bir sonuçtur- ortak kanı olarak derneklerin mevzuat düzenlemelerinde çok etkin olamadıklarında birleşmişlerdir. Hipotezimizin doğruluğunun tespiti anlamına gelen bu ifadeler üzerine bu “etkisizliğin” nedenlerinin belirlenmesi için, (derneklerden mi, girişim eksikliğinden mi, lobi faaliyetlerinin yetersizliği veya yanlışlığından mı, veya tamamen tersine derneklerden değil de devlet politikalarından ve çevresel faktörlerden mi, yoksa diğer nedenlerden mi kaynaklandığı) araştırma soruları yöneltilerek durum tespiti ve çözüm önerileri geliştirilmesine çalışılmıştır.

Yaptığımız görüşmelerde ortaya çıkan hususlar, tamamı iş örgütlerinde geçen ve halen sürdürmekte olduğum meslek hayatımızda da bizzat deneyimlediğimiz gerçekler olarak şaşırtıcı olmamıştır. Bununla birlikte, ülkemizde sürecin derneklerin etkinliğinin artması lehinde gelişmekte olduğu da anlaşılmaktadır.

Haklarının tam olarak bilincinde olan (z) kuşağı çocukların öne çıktığı, iletişim ve ulaşım teknolojisindeki baş döndürücü hızla beraber herkesin her şeyi takip edebildiği, yüzlerce televizyon ve radyo yayını ile Dünyanın her yerindeki gelişmelerin takip edildiği, insanların ceplerinde devasa güçlü bilgisayarları taşıyabildiği ve sosyal medyanın neredeyse en büyük güç haline geldiği günümüzde sosyal toplumu ciddiye almayan hiçbir kararın başarı şansı bulunmamaktadır.

Sivil toplum kuruluşlarının faaliyet alanları da, iletişim ağları da artmaktadır. Gerçek bir koşuşturma ve mücadele alanı olan iş dünyasında, fiziki olarak

gerçekleştirilecek toplantıları zaman ve iş kaybı olarak gören yaklaşım, dijital platformların sunduğu kolaylıklar ile değişmeye başlamıştır. İnsanlar birlik içinde organize olduklarında birçok şeyi değiştirebildiklerinin farkına varmış, birey olarak önemli olduklarını hissetmeye başlamıştır. Nitekim sosyal medyada dile getirilen her konu –haklı olmak kaydıyla- şirketlerden derneklere, Devlet kurumlarına kabul görmekte, çözüm için konsensüs yönünde harekete geçilmektedir.

Bireyin ve bireyin işlerinin temsil edildiği sivil toplum kuruluşlarının, iş örgütlerinin ve bu örgütlerin kılcal damarları olan Sektörel Derneklerin mevzuat düzenlemelerine katkısının artmakta olduğu ve gelecekte daha da artacağı düşünülmektedir.

İyi yönetim için Sivil Toplum Kuruluşlarında;

- Gönüllülük/gönülsüzlük oluşu,
- Bağımsızlığı,
- Sektörü kapsayıcı olması
- Yönetimin vizyonu ve çalışanların donanımı,
- Finansman gücü,
- Faaliyetleri ile itibar kazanmış olması,

şarttır.

STK'lardan beklenen ise;

Gönüllülük derecesi yüksek, ulvi ve saf amaçlara yönelen, rant kollama ve çıkar sağlamak peşinde olmayan, yöneticilerinin bireysel çıkar ve şahsi amaçları için basamak olarak kullanılmayan, temsilcisi olduğu kişilerin toplumun geneli ile çalışmayan, mevzuata uygun olmak kaydıyla ortak çıkarlarının savunulduğu, STK içerisinde de demokrasinin işletildiği, gelir ve gider dengesinin oluşturularak, kaynakların amaç dışında kullanılmadığı,

kurumlar olmasıdır.

Doğal olarak STK'ların ne kadarının bu beklentileri, ne oranda karşıladığı tartışma konusudur. Etkinliğin derecesini belirleyen noktaları aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür;

- Derneklerin temsil yeteneği gücü ve etkisi ile doğru orantılıdır. Çoğu zaman aynı sektörde ve aynı bölgede, aynı tabana ve amaçlara hizmet etme amacıyla ihtiyacın çok üzerinde sayıda dernek kurulabilmektedir. Genellikle “küçük olsun, bizim olsun” mantığı ve kişisel ihtiraslar nedeniyle karşılaşılan bu durum, kaynakların ve gücün bölünmesine, etkinin azalmasına neden olmaktadır. Aynı sektörde birkaç derneğin, birbirinden bağımsız, birbirinden habersiz ve birbirlerinin talebi ile çelişen görüşler vermeleri halinde devlet katında tüm sektör derneklerinin görüşleri bir kenara bırakılarak bürokratlar tarafından bir görüş oluşturulmaya çalışılmaktadır.

- Dernekler tarafından talep edilen görüşlerin ortak çıkarları temsil etmesi de ayrı bir konudur. Her sektörde üretici, toptancı, perakendeci, ihracatçı ve ithalatçılar ile bunlara destek hizmet ve ürün-alan sağlayan araçlar (gümrükçüler, depocular, kargocular, ambalajcılar, satış alanı sağlayan AVM'ler, ürünleri sergileyen fuarcılar, reklamcılar vb) bulunur. Sektör adına öne sürülen örneğin sadece üreticileri önceleyen bir görüşün ithalatçılara veya diğer segmentlerdeki sektör temsilcilerinin menfaatleri ile çelişmesi olasıdır. Bu nedenle oluşturulan görüşlerin tüm sektör segmentlerinin üzerinde mutabık kaldığı, tamamının görüşlerinin temsil edildiği şekilde olması önemlidir.

- Benzer şekilde bir sektörün talepleri ile diğer sektörün talepleri de çatışabilmektedir. Örneğin, her ikisi de hediyeelik eşya olarak kullanılabilecek ve fiyatları yakın a ve b malı olsun. A malının KDV'nin, gümrük vergisinin vb indirilmesi tüketicileri bu mala yönlendirerek doğrudan b malının tercih edilmesini etkileyecektir. Bu durumda a malına ilişkin bir derneğin talebinin etki analizlerinin yapılması ve değerlendirmenin bu çerçevede sonuçlandırılması gerekir.

- Her ne kadar özellikle 1990'larda iki kutuplu Dünya düzeninin ortadan kalkması ile genel geçer anlayış haline gelen küreselleşme, (2008 Küresel Krizi küreselleşmeyi sorgulayan ve özellikle finans alanında denetimsizliği eleştiren tartışmaları beraberinde getirmiştir.) açık toplum, gittikçe yaygınlaşan sosyal medya ve

görsel-işitsel medya ile yüklenen bireycilik felsefesi etkinlik kazansa da, yüzlerce yıl imparatorluk tebaası olarak yaşamış Türk toplumunda devlet merkezlilik hala çözülebilmüş değildir.”

- Devlet- STK ilişkisi bir denge içinde yürür. Birinin güçlenmesi diğerinin güç kaybı anlamında algılanabilir. Sivil toplum geliştikçe siyasetin elindeki iktidarın alanının daraldığı bir gerçektir. Erki elinde tutan iktidar bir takım haklı talepleri elindeki yetkiyi kullanmaya devam etme niyetiyle karşılamak istemeyebilir. (Türküne M.,2005, s.94-95)

- Son derece önemsiz olması gereken bürokratların veya STK yöneticilerinin şahsi ego ve kişilik özelliklerinin öne çıkması ters sonuçlar doğurabilir. Çok değerli görüşlerin dahi sunan kişinin uslubu ile gözardı edildiği örnekler herkesin malumudur.

- Toplumdaki temel ayrışmaların, oluşan imkan ve fırsatlardan yararlanmanın en önemli belirleyicisi sosyal faktörlerden ziyade, yöneten kesimle kurulan ilişkilerdir. Yöneticilerle ilişki ve iletişim kurmada tercih edilen yöntem resmi kanallar yerine ağırlıklı olarak gayri resmi kanallar, kişisel ilişkiler, cemaat, hemşehrilik, komşuluk, tanıdık bağlantıları olabilmektedir.

- Devlet mekanizmasının belirli bir formal ciddiyeti ve kurallar silsilesi bulunur. Belirli bir yazım formatında, belirli formlar doldurularak, belirli belgeler eklenerek ve belirli süreler içerisinde kalmak kaydıyla görüşler istenir. İlgili STK'nın bürokratik bilinçten yoksun olması, yönetim anlayışı veya maddi yetersizlikleri nedeniyle uzman profesyoneller istihdam edilmemesine bağlı olarak kurallara uyulmadığı için dikkate alınmayan görüşler olabilir.

Sonuç olarak, iş örgütlerinin mevzuat düzenlemelerinde etkinliği bazı büyük dernekler ve Odalar dışında sınırlı olsa da, her geçen gün güçlenme eğilimindedir. Siyasal toplum, sivil toplum bilinçlenip hakkını aradıkça kayıtsız kalamamaktadır. Gelişen iletişim ve sosyal medya olanakları, bir yandan sivil toplumu kendi gücünün farkına varması noktasında uyarıp, katılımcılığı ve hak aramayı özendirirken, siyasal toplumu da, sivil toplumu dikkate almaya mecbur bırakmaktadır.

Mevzuat Düzenlemelerine Etkinin Artırılması ile İlgili Öneriler:

Bu düşüncelerle birlikte, STK’larda geçen uzun yılların, yapılan çalışmaların, masanın hem işadamları, hem de kamu tarafında bulunanlarla yapılan işbirliği, görüşme ve benzeri çalışmaların, takip edilen dosyalarda talep edilen konulara alınan cevapların ışığında, yukarıda belirtilen tüm açıklamaların da bir özeti olacak şekilde, ülkemizde derneklerin mevzuat çalışmalarında “lobicilik” etkisinde başarı için en önemli etkenlerin, 4 ana başlık altında toparlanabileceği sonucuna varılmıştır;

1) Talep

Mevzuat düzenlemesi olarak talep edilen ve savunulan konunun, sektörün geneli tarafından istenen haklı bir talebi içermesi ana koşuldur. Diğer başlıklar ancak bu koşulun sağlanması halinde önem kazanan tali unsurlardır.

2) Talebi Sunacak Olan

- Sektörün tüm veya büyük bölümünün temsilcisi STK’larının birlik içinde hareket edebilme ve aynı fikirleri destekliyor oluşu, farklı seslerin azlığı,
- İlgili Derneğin temsil ettiği sektörle ilgili kapsayıcı şemsiyesinin geniş, mevcut üyelerin nicelik ve nitelik olarak önemli kısmını üye olarak içeriyor oluşu, üyeleri ve paydaşları ile ilişkilerinde tarafsızlık, eşit ve adil yaklaşımı,
- Faaliyette bulunma süresi ve geçmiş çalışmalarının itibarı,
- Çalışmalarının çeşitli ve içerik olarak zengin oluşu,
- Finans gücü,
- Müzakere ve işbirliğine açık olması,

Derneği temsil eden Başkan ve Yönetim Kurulunun kamuoyundaki algısı ve itibarı, siyasi erk sahipleri ile ilişkileri,

3) Talebin sunuş şekli

- Farklı gruplara etki analizlerinin yapılmış olması, kolay anlaşılabilir ve gerçekçi verilerle desteklenen yazılı ve görsel dosyası ile birlikte sunulması, yapılabilirse bilimsel yayın, broşur ve benzeri çalışmalarla desteklenmesi,

- Yazışma ve toplantılarda kullanılan yazıdan, davet usulüne, toplantı adabından, protokol kurallarına her tür faaliyet ve etkinliklerde belirgin bir diplomatik dil, nezaket ve saygının korunması,

- Uygun zamanda sunulması (örneğin, cari açığın arttığı ortamda gümrük vergisi indirimi talebi gündeme getirilmemelidir)

- Uygun yöntemle sunulması- Bürokratik geleneği ve arşivi çok güçlü Türk devlet yapısında “söz uçar yazı kalır“ anlayışı hakimdir. Devlet organlarında kayda giren her evrakın cevaplanması, kural ve uygulama olarak yerleşmiş durumdadır. Dolayısı ile mevzuat değişiklik girişimleri muhakkak yazılı olarak sunulmalıdır. Bununla birlikte ilgili yetkililerden randevu alınması ile desteklenmesi etkiyi arttıracaktır. Kamuoyu baskısı oluşturabilmek adına görsel, işitsel medyada reklam ile röportaj ile, programlara katılmak sureti ile dile getirilebilir. Ortak talep olarak diğer derneklerle, paydaşlarla birlikte sunulması en doğru olanıdır.

- Doğru merciye, doğru yerde sunulması- Ülkemiz bürokrasisinde çok önem verilen hiyerarşiyi gözeterek, konuyla ilgili karar alma sürecinde yetkili ve etkin olanlara ulaşılmalıdır. Girişim konusu çatı örgütlere (Dernek konusu sektörün bağlı olduğu Meslek Komitesi aracılığı ile Ticaret Odasına, onun aracılığı ile TOBB’ne, Derneğin bağlı olduğu Dernekler Federasyonu’na iletilerek desteklemeleri ve etkinlik sağlanabilir.

4) Fikri takip- Yapılan girişimlerin olumlu veya olumsuz olarak dönüşü “yazılı” olarak yapılana kadar girişimlerini aylık periyotlarda tekrarlaması önemlidir.

Sonuç olarak;

- Genelde iş örgütlerinin, özelde derneklerin etkinliklerinin geçmişte potansiyelinin altında olmakla beraber yine de önemli kazanımları elde ettiği, etkinliği

olanların önemli kısmının siyasal gücün bir anlamda sözcüsü gibi kamuoyunda algılandığı bir dönem yaşandığı,

- Buna karşın her alanda olduğu gibi bu alanda da sivil toplum beklentilerinin, gelişen sosyal medya ve demokratik bireysel hak ve özgürlüklerin farkındalığı neticesinde artmakta olduğu,

- Derneklerin de tabandan gelen sese kulak verme ihtiyacını daha fazla hissettiği,

- Tabandan gelen aynı baskının dernek temsilcileri tarafından siyasal güce yansıtılmak durumunda kalındığı ve

- Gelecekte dernekler aracılığı ile sivil toplumun etkinliğinin çok daha fazla olacağı,

çıkarımlarının doğru olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Ahmad F, The Making of Modern Turkey, Routledge, London, 1993 s142
- Arslan M, Araştırma Yöntem ve Teknikleri, Ders Notları Harran Ü. 2012
- Bayramoğlu S, Yönetişim ve Demokrasi İlişkisinde Siyasal İktidar Sorunu: Türkiye’de Bağımsız Düzenleyici Kurumlar, 2004, s 14,36)
- Berger ve Neuhaus,,To Empower People; From State to Civil Society,1977, 2. Edition, The AEI Press, Washington 1996
- Çaha, Ö, .Sivil Toplum Üstüne, Sunar L, (Ed) Sivil Toplum ve Demokrasi, içinde Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2005, s.17
- Çığ Muazzez İ., "Sümer'de Arşiv ve Kitaplıklar" Bilim ve Ütopya, İstanbul 1999, Sayı: 57
- Contributions of Business Associations and Sector Initiatives to Sustainable Development, UN-ICC, 2015
- Demirkaya, Y. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Kamu Yönetimi’nde Yeni Aktörler. 2018. In *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi* , Hiperyayın, İstanbul, 13-34.
- Eising R, Leiringer S, Interest Groups & EU, 2010)
- Gemalmaz M.S. Doç., Anayasada Olağanüstü Rejim, Demokratikleşmede Sivil Toplum, 1995
- Harari, Sapiens, Çeviren Genç E,:2012
- Kalaycıoğlu E, “Sivil Toplum ve Neopatrimonyal Siyaset”, Küreselleşme-Sivil Toplum ve İslâm, (drl. Keyman E,- Sarıbay Y), Vadi Yayınları, Ankara, 1998, s. 111-135
- Mc Keever B, The Non Profit Sector in Brief 2018, 13.12.2018
- Ortaylı İ, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet"1985
- Öskül M, Kamu Yönetimi Açısından Türkiye’de Ticaret ve Sanayi Odaları, Eskişehir İTİA Yay. 1973,
- Özbudun E, Contemporary Turkish Politics, Boulder, Lynne Rienner, 2000 / s.13
- Özdemir E. Siyaset Sosyolojisi, 2011

- Özetle TOBB, 2020, s.6-11
- Ponting C. Yeni Bir Bakış Açısıyla Dünya Tarihi, Çeviren: Özbilen E. 2015
- Rethinking Civil Society: Toward Democratic Consolidation Larry Diamond Journal of Democracy Johns Hopkins University Press Volume 5, Number 3, July 1994 pp. 4-17 <https://muse.jhu.edu/article/225379/pdf>
- Tağma, K. Yeniden Yapılanma Kuralları, Timaş Yayınları, 2. Baskı İstanbul (2001)
- Tosun G, Birleştirici Demokrasi Devlet-Sivil Toplum İlişkisinin Yeniden Yapılandırılması için Bir Analiz Aracı Olabilir mi? Sunar L, (Ed) Sivil Toplum ve Demokrasi, içinde Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2005, s.41-47.
- Tosun G. Türkiye’de Devlet Sivil Toplum İlişkisi ve Demokrasinin Pekişmesinin Önündeki Engeller, a.g.e s.129-130
- Tuhaise F, The Functions of and Opportunities for Civil Society in Peacebuilding in Developing Countries, 2010
- Tuncel G. ve İçen M, Eğitim Felsefesinde İnsan Doğasının Rolü, 2018
- Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu, Tusev 2006,
- Türköne M, Devletli Sivil Toplum, Sunar L, (Ed) Sivil Toplum ve Demokrasi, içinde Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2005, s.94,95)
- TUSEV, Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu, 2006
- Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları: İhmal Edilmiş Bir Gerçeklik, Çalış Ş, Özlük E. 3.Uluslararası STK'lar Kongresi, (2006).
- Zurcher, E Turkey: A Modern History, Tauris L.B. 1992, s.180-181

Sürekli Yayınlar

- Akay H, Kurma E. Sivil Toplum Tartışmaları [https://stk.bilgi.edu.tr/media/cd/01/doc/okuma_01-2.pdf]
- Akın İ, Dernek Kurma Özgürlüğü, s. 477-79, [<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/96334>]
- Altınkök S. Müzakereci Demokrasi ve Uygulama Yöntemi Olarak “Vatandaş Jürileri” Yaklaşımı, 2015

- Arslan Z, Ağustos 1909 Tarihli Cemiyetler Kanunu Üzerinde Meclis-i Mebusan'da Yapılan Müzakereler ve Cemiyetlerin Yapılanmasında tthiat ve Terakki Örneği, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 3-11, 2010, s58
- Atabey A, Ateş N Kadın İstihdamını Arttırmaya Yönelik Sosyal Sorumluluk Projelerinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü, Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi, 2019
- Avcı M. Yönetişim Çerçevesinde STK'ların Değişen Rolü ve STK Üzerine Bir İnceleme, 2007
- Bayhan V,Türkiye'de Sivil Toplum Örgütleri, Demokrasi ve Patronsaj s.152.
- Bozgeyikli H, PP Sunumu, Bilimsel Araştırma Yöntemleri
- Dündar S, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde Örgütlenme Özgürlüğü ve Sivil Toplum Kuruluşları, 2006
- F. Ustel, Makbul Vatandaşın Peşinde, İstanbul, İletişim, 2005 s.38)
- Fabre C. Toplumsal Sözleşme, Çeviren Deniz F.M., , Felsefe Arşivi, 48. Sayı, 2018/I, 123-135
- Fidan Y. Doç.Dr. Yönetimden Yönetişime: Kavramsal Bir Bakış, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi
- Gang Guo, Civil Society:Definitions, Causes, and Functions University of Rochester, May 1998
- Güler B, Yönetişim: Tüm İktidar Sermayeye, 2003 s.9
- Gümüş T. Feodalizm: Avrupa Tarihinde Yeni Yaklaşımlar* s.41-44
- Güngör F, Çölgeçen Y., STK'larda Gönüllü Yönetimi ve Motivasyonun Performansa Etkisi, Akademik İncelemeler Dergisi Sayı-3, 201
- Ilgın G, Gramsci'den Karasu'ya; Hegemonya, Sivil Toplum ve Radikal Demokrasi – 2016
- Keane J, Sivil Toplum ve Devlet, Çeviren: Aksu B, Ayrıntı Yayınevi, 1993
- Konuralp D, Klasik Kamu Yönetimi Yapısından Yerelleşmeye Geçiş: Yönetişim Kapsamında Bir Değerlendirme, , Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2014, Sayı.2
- Mızrak D. Toplum Sözleşmesi Kuramlarında Siyasi İktidarın Sınırı Olarak Kişi Hak Ve Özgürlükleri Meselesi, Dicle Ü. İİBF Dergisi,7/19, 2019

- Mutlu S., Yönetişim Aktörü Olarak Avrupa Kent Ağları, 2018, s.93
- Mutlu, S , Demirkaya, Y . (2018). Avrupa Yönetişimi ve Ulusaltı Yönetimlerin Ulusötesi Ağ Faaliyetleri . Strategic Public Management Journal, 4 (7), s.59-82 .
- Okçu M, Yönetişim Tartışmalarına Katkı: Avrupa Birliği için Yönetişim Ne Anlama Geliyor? Süleyman Demirel Ü. İİBF. Yayınları 2007
- Ortaylı, İ., Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880), Türk Tarih Kurumu, 2000, s.114-116
- Sarıcaoğlu, M. Esat. "Osmanlı Vakıfları Hakkındaki Tartışmalar" Vakıflar Dergisi, 30 (2007):
- Shaw K, [https://www.missionbox.com/article/418/social-change-whats-the-role-of-civil-society], 2020
- Tekeli i, Türkiye Kent Planlamasının Yeniden Kurumsallaşmasını Düzenlerken Düşünülmesi Gerekenler Üzerine, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 2002/3-4 Sayı 53, s.30
- Tester K, Civil Society, Routledge, 1992, p.46
- Tosun G, Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi, İstanbul, Alfa Yayıncılık, 2001 s.173-175
- Tumay M. Okatan, Alexis de Tocqueville'e Göre Sivil Toplum, Gazi Ü. Hukuk F. Dergisi C. XIX, Y. 2015, Sayı3
- Turhan A, AB'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de İnsan Hakları Mevzuatındaki Değişim ve Bunun Uygulamaya Yansıması, 2014
- Whereas: Stories from the People's House Lobbying in the Lobby
- Why Civil Society? Why Now? Brookings, Monday, September 1, 1997
- Yıldırım E, Apolitik Politikaların İnşacıları Olarak Sivil Toplum, Sivil Toplum, 3, (10), 2005, ss. 61-72.

Web Sayfaları

- European Convention on Human Rights. (1950)
https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf (9 Ocak 2020)
- <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/sivil>, (11 Şubat 2020)
- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği İle Odalar ve Borsalar Kanunu
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5174&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (11 Şubat 2020)
- Esnaf ve Sanatkarlar Meslek Kuruluşları Kanunu
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/06/20050621-1.htm> (05 Nisan 2020)
- Yatırım Ortamı Koordinasyon Kurulu Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararı
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/03/20190314-1.pdf> (05 Nisan 2020)
- <https://www.siviltoplum.gov.tr/ust-kurulus-kurma> (11 Nisan 2020)
- 5174 sayılı TOBB Kanunu
<https://www.tobb.org.tr/HukukMusavirligi/Sayfalar/Mevzuat.php> (14 Nisan 2020)
- Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun
<https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5227.html> (17 Nisan 2020)
- <https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-ve-faaliyet-alanlarına-gore-dernekler>;
(11 Mayıs 2020)
- <https://www.siviltoplum.gov.tr/kanunlar> (11 Mayıs 2020)
- <http://www.istib.org.tr/bilgilendirme/kotasyon-listesi/> (14 Temmuz 2020)
- <https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/illeridaresi/Mevzuat/Kanunlar/Anayasa.pdf>, (20 Nisan 2020)
- İstanbul Ticaret Borsası 2020 Yılı Hizmet Ücretleri ve Belge Bedelleri Tarifesi
<http://www.istib.org.tr/resim/siteici/files/H%c4%b0ZMET%20%c3%9cCRET%c4%b0.pdf> (14 Temmuz 2020)
- Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (Kalkınma Ajansları)
<http://zafer.gov.tr/Portals/0/dys/kurumsal/mevzuat/kanun-kararname/cumhurbaskanligi-kararnamesi-4-nolu.pdf?ver=2018-08-31-114420-993>, (19 Nisan 2020)
- <https://iccwbo.org/chamber-services/world-chambers-federation/history-chamber-movement/> (14 Mayıs 2020)

- 22 Haziran 1993 Avrupa Birliği Konseyi Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi <https://www.ab.gov.tr/302.html> (16 Ağustos 2020)
- <https://habitat.csb.gov.tr/habitat-konferanslari-i-5746> (16 Ağustos 2020)
- European Governance a White Paper, 2001
https://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_6_raporlar/1_1_white_paper_s/com2001_white_paper_european_governance.pdf (16 Ağustos 2020)
- <https://ticaret.gov.tr/istatistikler/bakanlik-istatistikleri/ic-ticaret-istatistikleri/esnaf-ve-sanatkar-verileri> (20 Ağustos 2020)
- Türkiye Turizm Yatırımcıları Derneği, <http://ttyd.org.tr/tr/onceki-baskanlar> (23 Ağustos 2020)
- Türkiye Çelik Üreticileri Derneği, <http://celik.org.tr/hakkimizda/> (23 Ağustos 2020)
- Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği, <https://tusiad.org.tr/tusiad/hakkinda> (23 Ağustos 2020)
- Otomotiv Sanayicileri Derneği, <http://www.osd.org.tr/kurumsal/hakkimizda/> (23 Ağustos 2020)
- İnşaat Malzemeleri Sanayicileri Derneği, <https://www.imsad.org/hakkinda/kurumsal/turkiye-imsad-kimdir> (23 Ağustos 2020)
- Türkiye İlaç Sanayi Derneği, <http://www.tisd.org.tr/hakkimizda.aspx> (23 Ağustos 2020)
- Türkiye Kimya Sanayicileri Derneği, <http://www.tksd.org.tr/tarihce.html> (23 Ağustos 2020)
- Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği, <https://tgds.org.tr/hakkimizda/> (24 Ağustos 2020)
- Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu <http://turkonfed.org/sayfa/hakkimizda/> (23 Ağustos 2020)
- İstanbul Ticaret Odası, <https://bilgibankasi.ito.org.tr/tr/bilgi-bankasi/firma-istatistikleri/faal-firma-sayilari>; (26 Ağustos 2020)
- <https://docplayer.biz.tr/16266283-Bilimsel-arastirma-yontemleri.html> (01 Eylül 2020)
- Volunteering Charter European Charter on the Rights and Responsibilities of Volunteers https://ec.europa.eu/citizenship/pdf/volunteering_charter_en.pdf (01 Eylül 2020)
- https://en.wikipedia.org/wiki/Lobbying_in_the_United_Kingdom (01 Eylül 2020)

- <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/esnaf-ve-sanatkar-sayisi-artti/169365>, (06 Ocak 2020)
- Türk Medeni Kanunu (4721), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf> (11 Şubat 2020)
- Büyükşehir Belediyesi Kanunu (5211), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5216.pdf>, (17 Nisan 2020)
- Dernekler Kanını (5253) <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5253.pdf>, (02 Temmuz 2020)
- İl Özel İdaresi Kanunu (5302), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5302.pdf> (19 Nisan 2020)
- <https://www.musiad.org.tr/icerik/musiadla-tanisin-2> (05 Nisan 2020)
- <https://www.ticaret.gov.tr/esnaf-sanatkarlar/sikca-sorulan-sorular/esnaf-tacir-ayrimi-mutabakat-komiteleri> 16.7.2020 tarihli açıklama (17 Ağustos 2020)
- Türkiye Mütahhitler Birliği, <https://www.tmb.org.tr/tr/tmb/1> (19 Ağustos 2020)
- Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulunun Yapısı İle Çalışma Usul ve Esasları <https://www.tobb.org.tr/KobiArastirma/Documents/yoikk/YO%C4%B0KK%20Prensip%20KARARI.pdf> (17 Temmuz 2020)
- <https://www.und.org.tr/kurumsal/hakkimizda> (04 Nisan 2020)
- Understanding the WTO, Members and Observers, https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm (21 Ağustos 2020)
- <tps://www.tuik.org.tr/> (4 Şubat 2020)
- <http://sektorel.com/Linkler/sektorel-dernekler> , (11 Eylül 2020)
- Türkiye İhracatçılar Meclisi, <https://tim.org.tr/tr/kurumsal-hakkimizda>, (14 Eylül 2020)
- IMF, World Economic Outlook, (Nisan 2020)
- İstanbul Ticaret Odası, Oda Sicil kayıtları (18 Ağustos 2020)
- Z Kuşağı ne demek, hangi yıllar arasında doğmuştur ve özellikleri nedir?,2020, <https://www.hurriyet.com.tr/galeri-z-kusagi-ne-demek-hangi-yillar-arasinda-dogmustur-ve-ozellikleri-nedir-akademik-bilgiler-41557307/1>

- Ticaret Borsalarına Tabi Maddeler ve Bu Maddelerin Alım veya Satımlarının Tescili Hk Yönetmelik, RG.25694, 8.01.2005

Yüz Yüze Görüşmeler;

Dernekler

- Emre Tamer -DAHAİYİYARGI Genel Sekreteri-, (Temmuz 2020). Daha İyi Yargı Derneği. İstanbul
- Evren Kulaçoğlu -TUSİD Direktörü-, (Haziran 2020). “Endüstriyel Mutfak ve Çamaşırhane Ekipmanları” konulu görüşme. İstanbul.
- Fatih Köksal -PASDER Genel Sekreteri-, (Haziran 2020). “Paslanmaz Çelik Sektörü” – konulu görüşme. İstanbul.
- Mesut Öksüz -ZÜCDER Başkanı-, (Mayıs 2020). “Züccaciye Sektörü” konulu görüşme. İstanbul.
- Selçuk Gülsün -PAGDER Başkanı-, (Haziran 2020). “Plastik Sektörü” konulu görüşme. İstanbul.
- Semra Karakullukçu -MOBSAD Genel Sekreteri-, (Haziran 2020). “Mobilya Sektörü” konulu görüşme. İstanbul.
- Şenay İpek, –ARED Genel Sekreteri-, (Temmuz 2020). “Endüstriyel Reklamcılık Sektörü” konulu görüşme. İstanbul.
- Tolga Güllü -ETÜDER Genel Sekreteri-, (Mayıs 2020). “Ev Dışı Tüketim Tedarikçileri Sektörü” konulu görüşme. İstanbul.

Dernek Üst Kuruluşları: Federasyonlar

- Erhan Arslan, Sektörel Dernekler Federasyonu – SEDEFED Genel Sekreteri-, (Mart 2020), İstanbul.
- Sevilay Aksel, Kurumsal İletişim Uzmanı, Ev ve Mutfak Eşyaları Federasyonu – EVFED (Nisan 2020), İstanbul.

Odalar

- Atilla İmrahor İlyas, Emekli Başuzman. İstanbul Ticaret Odası, Ocak 2020,
- Cemil Kılıç, Eski Genel Sekreter Yrd. Ticaret Borsası, Ocak 2020,
- Naci Turgut, Ticari Bilgilendirme Müdürü, İTO, Şubat 2020,
- Ali Yavuz Yiğit, Eski Genel Sekreter, Ticaret Borsası, aktif görev Genel Sekreter Yardımcısı Deniz Ticaret Odası, Şubat 2020

Sibel Palacıoğlu Mesleki Deneyim

- Züccaciyeciler Derneği deneyimi (2013- devam)
- Başkanlık ve Genel Sekreterlik Şubesi (İTO) deneyimi, (1996-2005)
- Etüt ve Araştırma Şubesi (İTO) deneyimi, (1992-1996)